

Geschiedenis 5

Naam:

Klas:

Leerkracht:

Schooljaar: 2024-2025

Vakafspraken

Houding tijdens de lessen

Gsm-Gebruik

Je GSM/Smartphone blijft opgeborgen tijdens de les. Idem met oortjes en laders.

Gedrag tijdens het lesverloop

Je bent respectvol tegenover de leerkracht en leerlingen. Dit houdt in dat je stil bent als een leerkracht of leerling aan het woord is. Je houdt je aandacht bij de les en vraagt toestemming om je plaats te verlaten.

Eten en drinken

Het is enkel toegestaan om water te drinken tijdens de lessen.

Kledij

Je doet je jas uit als je het lokaal binnentreedt en hangt deze over je stoel. Tassen leg je op de grond en bij het verplaatsen doorheen de klas doe je je mondmasker aan. Je draag in het schoolgebouw ook geen hoofddeksels.

Materiaal

Je hebt iedere les het noodzakelijke materiaal bij: schrijfgerief, je cursus in een map en eventueel notitiebladen. Indien je het noodzakelijke materiaal niet bij hebt kan er een melding volgen.

Je krijgt deze cursus éénmalig. Nadien ben je zelf verantwoordelijk om deze opnieuw af te drukken.

Spieken

De volgende zaken tellen als spieken

- Je GSM/ander smart-toestel bekijken tijdens een overhoring
- Oortjes inhebben tijdens een test
- Praten tijdens de test zonder toestemming
- Je cursus open hebben liggen in de buurt
- Gebruiken van spiekbriefjes
- ...

Bij het overtreden van één van deze regels zal je je test moeten afgeven. De leerkracht geeft je een **0** op deze test. Door de keuze te maken om te spieken geef je aan dat je de leerstof niet kent.

Praktische zaken

Ik was afwezig tijdens de les, wat moet ik doen?

De ingevulde cursus komt tijdig online. Je schrijft je cursus bij en stelt vragen indien je iets niet goed begrijpt. Toetsen en taken dien je ook te maken ook al was je afwezig wanneer deze werden opgegeven.

Ik was afwezig tijdens een toets, wat moet ik doen?

Je haalt de toets in op een inhaalmoment. Je leerkracht stuurt je een mail met de exacte tijd en datum. Je bent zelf verantwoordelijk voor het bishouden van deze datum. Indien je ongewettigd afwezig bent op het inhaalmoment zal je een **0** krijgen. Je krijgt geen nieuwe herkansing bij een gewettigde afwezigheid. Het cijfer blijft blanco.

Ik was afwezig toen een taak moest worden afgegeven, wat moet ik doen?

Taken worden enkel digitaal ingeleverd (tenzij dit praktisch niet kan, spreek je leerkracht hier tijdig over aan. Indien je taak niet voor het afsluiten van de punten werd afgegeven, krijg je een **0**.

Remediëring en leerzorg

Een leerkracht merkt op dat je het moeilijk hebt en moeilijk mee kan met de lessen. Wat wordt er dan gedaan?

De leerkracht spreekt je hierover aan. Samen gaan we op zoek naar wat de oorzaak van het probleem is en hoe we dit kunnen oplossen (extra uitleg door leerkracht, extra uitleg door medeleerlingen, bijwerkmomenten, aangepaste oefeningen, extra oefeningen,...). Als je een tekort haalt op je DW1 of Examen 1 kan je leerkracht een remediëringstraject opleggen.

Je ondervindt zelf dat je niet mee kan met de lessen. Wat kan je dan doen?

Je spreekt je leerkracht hierover aan (dit kan zowel tijdens als na de les of via een bericht op smartschool). Samen gaan we op zoek naar wat de oorzaak van het probleem is en hoe we dit kunnen oplossen (extra uitleg door leerkracht, extra uitleg door medeleerlingen, bijwerkmomenten, aangepaste oefeningen, extra oefeningen,...). Er wordt een persoonlijke remediëring opgestart.

Je hebt een waarschuwing voor het vak Geschiedenis.

Je volgt het remediëringstraject dat je aan het einde van vorig jaar kreeg.

Je stroomt later tijdens het schooljaar in en mist bepaalde voorkennis.

De leerkracht spreekt je hierover aan. Er wordt overlegd over welke leerstof je reeds zag in je andere school en welke je nog niet hebt gezien. Nadien wordt afgesproken hoe je de gemiste leerstof inhaalt.

Evaluatie

Je zal geëvalueerd worden via toetsen taken op het dagelijks werk en twee examens. Je wordt op je examens niet enkel geëvalueerd op vlak van kennis maar ook op vaardigheden in verband met het bestuderen van historische bronnen (zoals de “bronnenonderzoeken” die in de les ook zal krijgen).

Hoofdstuk 1: herhaling het historisch referentiekader

Inleiding

Om een beeld te krijgen van de geschiedenis dienen we het verleden op te delen op basis van de vragen:

- Wanneer speelt het zich af? (**tijd**)
- Waar speelt het zich af? (**ruimte**)
- Waarover gaat het? (**domeinen**)

De geschiedenis bestuderen we aan de hand van bronnen. We herhalen ook nog kort even de soorten bronnen en hoe je best bronnen bestudeert.

Tijd

Geschiedenis is het beeld dat we hebben van het verleden aan de hand van bronnen. Maar omdat het verleden zo omvangrijk is hebben we nood aan een bepaald orde. Dit wordt gedaan door een gebeurtenis te gebruiken die als beginpunt dient om met de tijd te rekenen.

Er wordt gekozen voor de Christelijke **tijdrekening** omdat deze sterk ingeburgerd is in de westerse wereld. Deze ziet het vermoedelijke geboortejaar van de profeet Jezus Christus in het Christendom als beginpunt van de tijdrekening. Alles voor dit beginpunt duiden we aan met v.C. Er zijn echter andere mogelijkheden om een jaartelling mee te beginnen. Hier onder staan voorbeelden. Combineer het juiste beginjaar (in onze tijdrekening) met de tijdrekening en gebeurtenis.

De vraag wanneer iets zich afspeelt bespreken we aan de hand van de tijd. De begrippen **jaar**, **eeuw**, **millennium** ken je reeds van de vorige jaren.

We herhalen ook kort even de periodes, de startmomenten en de breukmomenten.

Prehistorie		1945		Ontstaan mens
Oude Nabije Oosten		3500 v.C		Franse Revolutie
Klassieke Oudheid		1492		Einde WOII
Middeleeuwen			Val van het West-Romeinse Rijk
Vroegmoderne tijd		476		Stichting van Rome
De moderne tijd		800 v.C		Het eerste schrift
Hedendaagse tijd		1789		Columbus landt in Amerika

Dit jaar behandelen we vooral de moderne periode. Deze periode loopt vanaf de Franse Revolutie tot en met het einde van de Tweede Wereldoorlog. Dit jaar zal vooral de periode tot en met de Eerste Wereldoorlog besproken worden.

Ruimte

Gebeurtenissen spelen zich dus altijd ergens op een bepaald plek af dit kan

- **lokaal** zijn zoals in een dorp of een stad, **Regionaal** zoals een provincie of een deel van een land. Maar kan ook **mondiaal** zijn, een gebeurtenis op niveau van heel de wereld.
- De ruimte kan ook **continentaal** zijn (in het binnenland), **maritiem** (aan het water) en **stedelijk** (in de stad) of **ruraal** (op het platteland).
- **Westers** en **niet-westers**: In het Westen, vaak Europa en later de gebieden die “Europese christelijke” culturen overnemen. Heel belangrijk hierbij is dat “westers” ook een culturele ruimte inhoudt. Een Chinees restaurant in een Europese stad is niet westers terwijl de stad in zijn geheel dit wel is.
- **Open ruimte** en **gesloten** ruimte
- **Centrum** (het midden) en **periferie** (de rand)

We oefenen de betekenis van deze ruimten aan de hand van de volgende opdrachten in verband met de tijdsperiode die we dit jaar zullen bestuderen. De moderne periode. (omcirkel het juiste).

 <p>RED STAR LINE SERVICE RÉGULIER POUR PASSAGERS ET FRET ANVERS - NEW YORK</p> <p><i>Red Star Line, boot van Antwerpen naar Amerika</i></p>	 <p><i>Rubberoogst in Congo</i></p>
centrum – periferie open – gesloten continentaal – maritiem stedelijk-ruraal westers – niet westers	centrum – periferie open – gesloten continentaal – maritiem stedelijk-ruraal westers – niet westers

Domeinen

De domeinen van de geschiedenis geven ons een manier om historische fenomenen in te delen in bepaalde thema's. Ze geven aan op welke manier we bijvoorbeeld een gebeurtenis gaan bestuderen. Zo kan een oorlog op een politieke manier bekijken worden als een manier om land te veroveren maar ook bijvoorbeeld op een economische manier als het gaat over onderhoud van een leger, de gevolgen van oorlog voor de economie,

We onderscheiden vier domeinen. Hier zie je de domeinen met voorbeelden

Politiek	Economisch	Sociaal	Cultureel
Bestuur	Handel	Arm en Rijk	Taal
Macht	Industrie	Klassen en standen	Techniek en wetenschap
Recht en wetten	Landbouw	Relaties	Godsdienst
Oorlog en territorium	Arbeid	Discriminatie	Gewoonten
	Nijverheid		Kunst
	Financiën		Onderwijs

Soorten bronnen

Om een historische vraag te onderzoeken maken we gebruik van **historische werken** en **historische bronnen**. Wat is het verschil tussen deze twee?

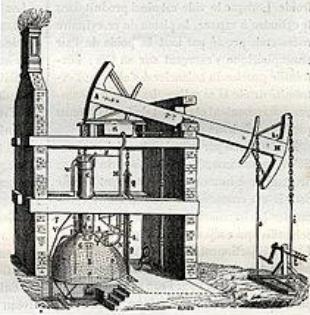
.....

.....

.....

Bronnen kunnen ook **primair** en **secundair** zijn. Primair houdt in dat de maker van de bron zelf ooggetuige was van de gebeurtenis die afgebeeld of omschreven wordt. Secundaire bronnen zijn bronnen die gemaakt zijn op basis van andere bronnen waarvan de maker dus geen ooggetuige was.

Historische bronnen kunnen we nog opdelen in de soort bron. Deze kunnen **geschreven**, **mondeling**, **(audio)visueel** en **materieel** zijn. Maak de onderstaande oefening om je vaardigheden in verband met domeinen en soorten bronnen in te oefenen.

 <p>Congres van Wenen (1815) afbeelding van dansenden koningen die hun macht terug krijgen.</p>	<p>“Marx wilde in 1867 het liefst het volk zien als één gelijke aan elkaar, mede naar aanleiding van het idee dat economische verhoudingen de samenleving bepalen. Marx vond dat de arbeidersklasse in opstand moest komen tegen de kapitaalbezitters van de bourgeoisie. De opstand zou het begin moeten vormen van een socialistische samenleving, waar volgens marxisme geen kapitalisme of liberale democratie in thuis hoort.”</p> <p style="text-align: right;"><i>Theorie van het Marxisme</i></p>
<p>Soort bron (aanduiden)</p> <ul style="list-style-type: none"> - primair of secundair - historische bron of historisch werk - geschreven of materieel of visueel of mondeling <p>Domein?</p> <p>.....</p> <p>Waarom?</p> <p>.....</p>	<p>Soort bron (aanduiden)</p> <ul style="list-style-type: none"> - primair of secundair - historische bron of historisch werk - geschreven of materieel of visueel of mondeling <p>Domein?</p> <p>.....</p> <p>Waarom?</p> <p>.....</p>
 <p>Spotprent over de verdeling van Afrika (1885)</p>	 <p>Newcomen stoompomp, uitgevonden in 1712</p>
<p>Soort bron (aanduiden)</p> <ul style="list-style-type: none"> - primair of secundair - historische bron of historisch werk - geschreven of materieel of visueel of mondeling <p>Domein?</p> <p>.....</p> <p>Waarom?</p> <p>.....</p>	<p>Soort bron (aanduiden)</p> <ul style="list-style-type: none"> - primair of secundair - historische bron of historisch werk - geschreven of materieel of visueel of mondeling <p>Domein?</p> <p>.....</p> <p>Waarom?</p> <p>.....</p>

Bronnen kritisch bestuderen

Ten eerste is het belangrijk om de **context** van de bron in je achterhoofd te houden. Welke contextgegeven kunnen belangrijk zijn bij het bestuderen van een bron?

.....
.....
.....
.....

Verder is het ook belangrijk om de **presentatie van de bron** na te gaan: wat is de titel? De legende? Is het een vertaling?

Daarbij komt ook de **standplaatsgebondenheid** van de maker en zijn publiek. We kijken met een bril van vandaag naar het verleden en naar de bronnen terwijl de personen in de bronnen in een volledig andere tijd leefden waar de samenleving er anders uitzag. De geloofsovertuiging, plaats in de maatschappij, leeftijd, ... van iemand bepaald dus hoe hij of zij naar de wereld rond hem/haar kijkt.

Om een bron kritisch te bekijken is het ook belangrijk om andere bronnen erbij te kunnen betrekken en deze te **vergelijken** op vlak van inhoud en betrouwbaarheid. Door andere (misschien tegenstanders) aan het woord te laten kan je een vollediger beeld krijgen. Dit wordt **multiperspectiviteit** genoemd. Je laat meerdere perspectieven aan het woord.

Ten slotte dan dien je ook oog te hebben voor retorische strategieën zoals zwart-wit denken, zich in een slachtoffer rol dwingen, overdrijven, Welke kan je nog bedenken?

.....
.....
.....
.....
.....

Hierbij een handig overzicht:

HOE BESTUDEER IK KRITISCH EEN BRON?

Kennen en kunnen

- Je weet waarom we de Christelijke tijdrekening gebruiken.
- Je kan situeren in eeuwen en millennia.
- Je kan situeren in de 7 historische periodes en je kent de breukmomenten.
- Je kan situeren in ruimte door gebruik te maken van de begrippen bij het deel "ruimte."
- Je kent de verschillende domeinen en kan bronnen in domeinen situeren. Je legt ook uit waarom een bepaalde bron tot een domein hoort.
- Je kent de verschillende soorten bronnen en kan bronnen indelen bij de juiste soort.
- Je kan bronnen kritisch bestuderen aan de hand van het bovenstaande schema.

Hoofdstuk 2: Het nationalisme en liberalisme

Inleiding

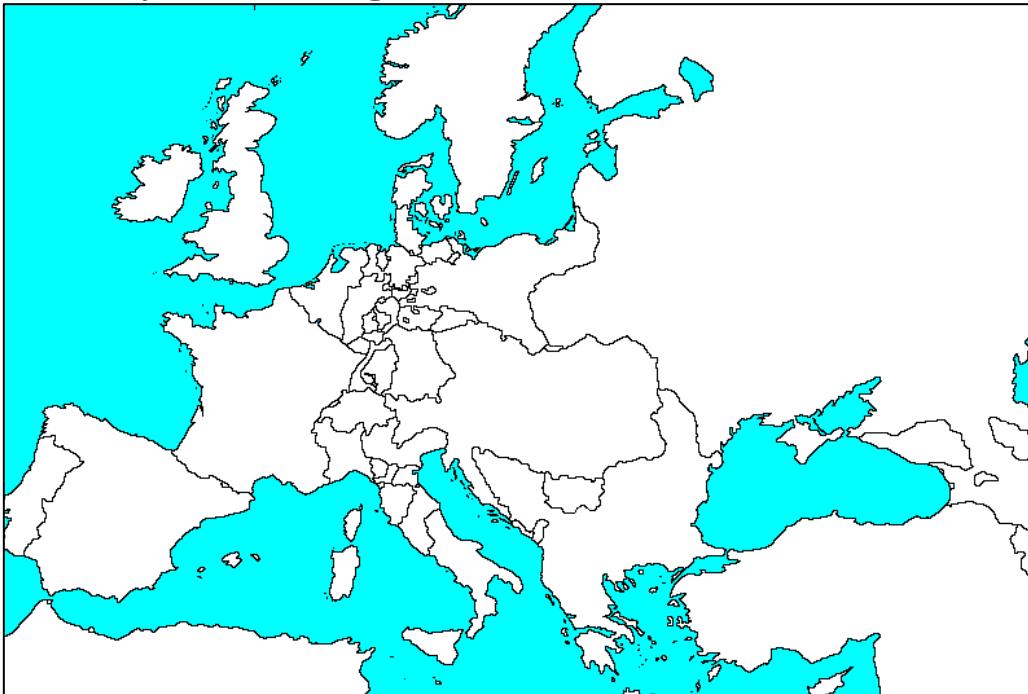
Vorig jaar zag je reeds hoe de verlichting zijn doorbraak maakte in het 18de-eeuwse Europa. Bij de verlichting stond het rationele denken en het redeneren centraal. Hierdoor werden bepaalde constanten uit het Ancien-Régime in vraag gesteld zoals het koningschap, de positie van de kerk en de standenmaatschappij. Vrijheid, broederschap en gelijkheid stonden centraal. De verlichting zou de centrale filosofie worden bij de Franse Revolutie die de Franse maatschappij fundamenteel veranderde. Na een turbulente periode kwam Napoleon Bonaparte aan de macht die een groot deel van Europa veroverde. Uiteindelijk werd hij in 1815 definitief verslagen en zal er getracht worden op het **Congres van Wenen** om de Franse Revolutie terug te draaien. De denkwijzen van de verlichting bleven echter wel bestaan en zouden de opkomst van het **liberalisme** en **nationalisme** mee bespoedigen. Deze ideologieën lagen mee aan de basis van het **onafhankelijke België** en het **eengemaakte Duitsland**.

Studie 1: Het Congres van Wenen

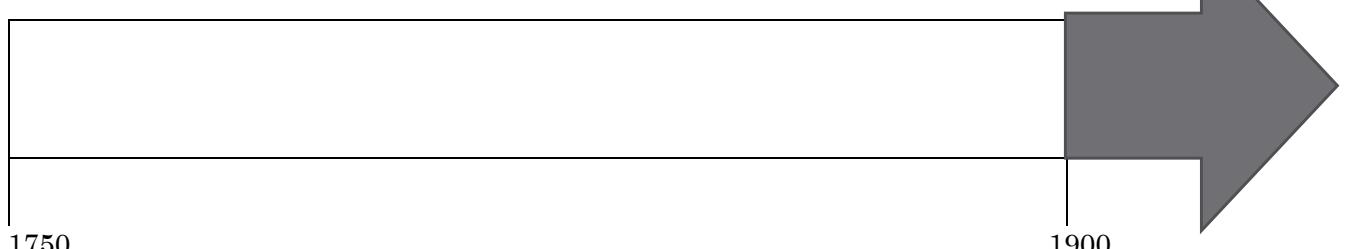
Wat bestuderen we

1. Wat waren de doelen van het Congres van Wenen?
2. Welke beslissingen werden er genomen op het Congres van Wenen.
3. Bereikte het Congres van Wenen zijn doelen?

Over welke tijd en ruimte gaat deze studie?

- a) Duid de aanwezigen op het Congres van Wenen aan: Pruisen, Frankrijk, Oostenrijk, Rusland en het Verenigd Koninkrijk.

- a) Duid het Congres van Wenen aan op de tijdlijn (1815)
b) Duid de Franse Revolutie aan op de tijdlijn (1789)

Wat moet je kennen na deze studie?

- Je verklaart de volgende begrippen en situeert ze in ruimte en tijd: restauratie, bufferstaat, machtsevenwicht, revolutie en absolutisme
 - Je kan de Franse Revolutie en het Congres van Wenen aanduiden op een tijdlijn.
 - Je legt in je eigen woorden uit wat de doelen waren van het Congres van Wenen.
 - Je legt in je eigen woorden uit hoe het Congres van Wenen deze doelen trachtte te bereiken.
 - Je kan drie gevolgen geven van de beslissingen op het Congres van Wenen.
 - Je kan een kaart van voor en na het Congres van Wenen met elkaar vergelijken en het verband leggen met de leerstof.
 - Je kan de doelen van het Congres van Wenen afleiden uit ongeziene teksten en afbeeldingen.
 - Je kan de gevolgen van het Congres van Wenen afleiden uit ongeziene bronnen.
 - Je kan beoordelen of het Congres van Wenen zijn doelen bereikte.
-

Schema

STUDIE 1: HET CONGRES VAN WENEN

1. *Doelen van het Congres van Wenen*

Congres van Wenen = → wilt terug naar de situatie voor de (tegen de verlichting)

Doelen

- Terugkeren naar het =
- Duurzame vrede door een in Europa

2. *Beslissingen op het Congres van Wenen*

Machtsevenwicht:

- Oprichting → sterk genoeg tegen buitenlandse aanval
- Oprichting neutrale: vb.
- Grote Alliantie: vanuit Frankrijk tegenhouden

Restauratie

- Heilige alliantie: Rusland + Pruisen + Oostenrijk tegen
- terug op de troon
- Herinvoering

3. Gevolgen van het Congres van Wenen

Tijdelijkein Europa

.....Napoleontische oorlogen

Onderdrukking→ opkomst

Volkeren opgenomen in → opkomst

Overzichtsvraag

Bereikte het Congres van Wenen zijn doelen?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Lestekst

Doelen van het Congres van Wenen

Na het verslaan van Napoleon in 1814 kwamen de verschillende Europese mogendheden samen in Wenen (Oostenrijk) om de toekomst van het Europese continent te bespreken. Deze waren de overwinnaars: Pruisen, Oostenrijk, het Verenigd Koninkrijk en Rusland. Ook Frankrijk mocht deelnemen aan het Congres van Wenen.

Het Congres had een **reactionair**¹ karakter. Dit betekende dat het terug wilde naar de situatie voor de Franse Revolutie, namelijk het **Ancien Régime**.² Het congres was gekant tegen de verlichtingsideeën die mee de Franse revolutie in 1789 hadden veroorzaakt. Deze stelden de positie van de koning en de kerk in vraag.

Een eerste algemene doel van het Congres van Wenen was het bewerkstelligen van een **machtsevenwicht**³ op het Europese continent. Nooit mocht een land zoals Frankrijk nog de macht kunnen verzamelen om een groot deel van Europa te veroveren. Een tweede algemene doel was de zogenaamde **restauratie**.⁴ Dit hield in dat het Ancien Régime moest hersteld worden in de landen die onder invloed van de Franse Revolutie gekomen waren en dat revoluties zoals de Franse Revolutie in de toekomst vermeden moesten worden. Dit zal geen makkelijke opdracht blijken, het verlichte en revolutionaire gedachtegoed verspreidde zich namelijk over heel Europa.

Beslissingen op het Congres van Wenen

Om deze doelen te bereiken werden op het Congres van Wenen verschillende afspraken gemaakt. Om in Europa een machtsevenwicht te creëren werd in de Eerste plaats de Duitse Bond opgericht. De verschillende kleine Duitse staatjes werden samen met Pruisen en Oostenrijk in een grote bondsstaat verenigd zodat ze sterk genoeg waren om een buitenlandse aanval te weerstaan. De verschillende staatjes bleven echter onafhankelijk. Pruisen en Oostenrijk hielden elkaar in evenwicht zodat deze bondstaat ook geen bedreiging vormde voor de omringende landen.

Vervolgens werd er ook een neutrale **bufferstaat**⁵ opgericht, Het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Dit omvatte de huidige Benelux. Deze staat diende als een buffer tussen Frankrijk, de Duitse Bond en het Verenigd Koninkrijk om een oorlog tussen deze landen eventueel te voorkomen. Het was een onafhankelijke staat met een eigen koning en regering.

¹ **Reactionair:** een denkwijze die waarbij je terug wilt gaan naar de situatie voor de huidige situatie.

² **Ancien Régime:** de periode van de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd, de standenmaatschappij.

³ **Machtsevenwicht:** een evenwicht tussen verschillende grootmachten waarbij niemand de overhand haalt.

⁴ **Restauratie:** herstellen van het Ancien Régime, de oude machthebbers terug op de troon brengen.

⁵ **Bufferstaat:** een staat opgericht tussen twee staten als buffer tegen eventuele aanvallen.

FIGUUR 1: EUROPA NA HET CONGRES VAN WENEN (DIKKE LIJN IS DE DUITSE BOND).

Ten slotte trachtte men ook een machtsevenwicht te bereiken door nieuwe Franse expansiedreigingen te voorkomen. Buitende oprichting van bufferstaten werd ook de **Grote Alliantie**⁶ opgericht. Deze bestond uit Rusland, Pruisen, het Verenigd Koninkrijk en Oostenrijk. Het doel van deze alliantie was om een eventuele oorlogsdreiging vanuit Frankrijk in de kiem te smoren.

Het reactionaire karakter van het Congres van Wenen kwam tot uiting in de **restauratie**. Het Europese continent moest terug naar het Ancien Regime. De oude machthebbers die van de troon werden gestoten door Napoleon moesten hun macht terugkrijgen en veranderingen van tijdens de revolutie moesten teruggedraaid worden. De standenmaatschappij met zijn ongelijkheden werd terug ingevoerd.

Ten tweede wilde men vermijden dat er in andere landen ook revoluties zouden uitbreken. Hiervoor werd de **heilige alliantie**⁷ opgericht. Een bondgenootschap tussen Pruisen, Rusland en Oostenrijk, waar men zich ertoe verbond om de andere landen bij te staan indien ze te maken kregen met binnenlandse revolutionaire opstanden om de heersende orde in Europa te bewaren.

Gevolgen van het Congres van Wenen

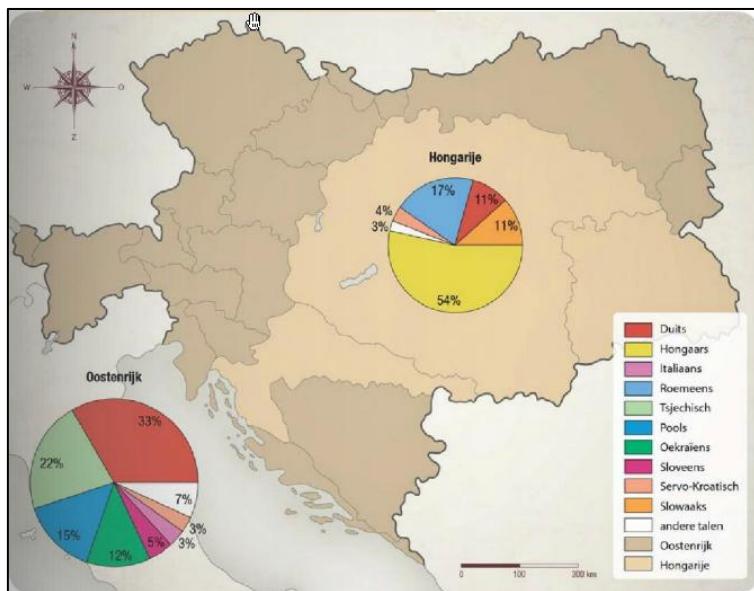
Het Congres van Wenen slaagde grotendeels in zijn opzet. Voor de komende veertig jaar brak er geen oorlog uit tussen de grote mogendheden. Het maakte een einde aan de Napoleontische

⁶ **Grote Alliantie:** Alliantie van Rusland, Pruisen, Verenigd Koninkrijk en Oostenrijk die mogelijke uitbreiding van Frankrijk moet tegengaan.

⁷ **Heilige Alliantie:** bondgenootschap tussen Pruisen, Oostenrijk en Rusland tegen binnenlandse revoluties en opstanden.

oorlogen en zorgde voor een stabiel Europa. Bijkomend werd Frankrijk niet te zwaar gestraft, zodat hier ook geen wraakgevoelens zouden ontstaan.

Bij de herverdeling van Europa werd er echter geen rekening gehouden met de taalkundige, etnische en culturele verschillen tussen volkeren. Zo werd bijvoorbeeld Polen verdeeld onder Rusland, Oostenrijk en Pruisen. Deze werden dan ook **multinationale staten**.⁸ De drang van deze volkeren om terug een eigen staat te vormen zal ook naar voren komen met het **nationalisme**.

FIGUUR 2: OOSTENRIJK ALS VOORBEELD VAN MULTINATIONALE STAAT

De restauratie zorgde ervoor dat de verwezenlijkingen van de Franse Revolutie ongedaan werden gemaakt. De vrijheden (zoals persvrijheid, vrijheid van meningsuiting) van de burgers werden onderdrukt en verschillende vormen van opstand en kritiek werden de kop in gedrukt door de machthebbers. Deze onderdrukking zal mee aan de basis liggen van de opkomst van het **liberalisme**.

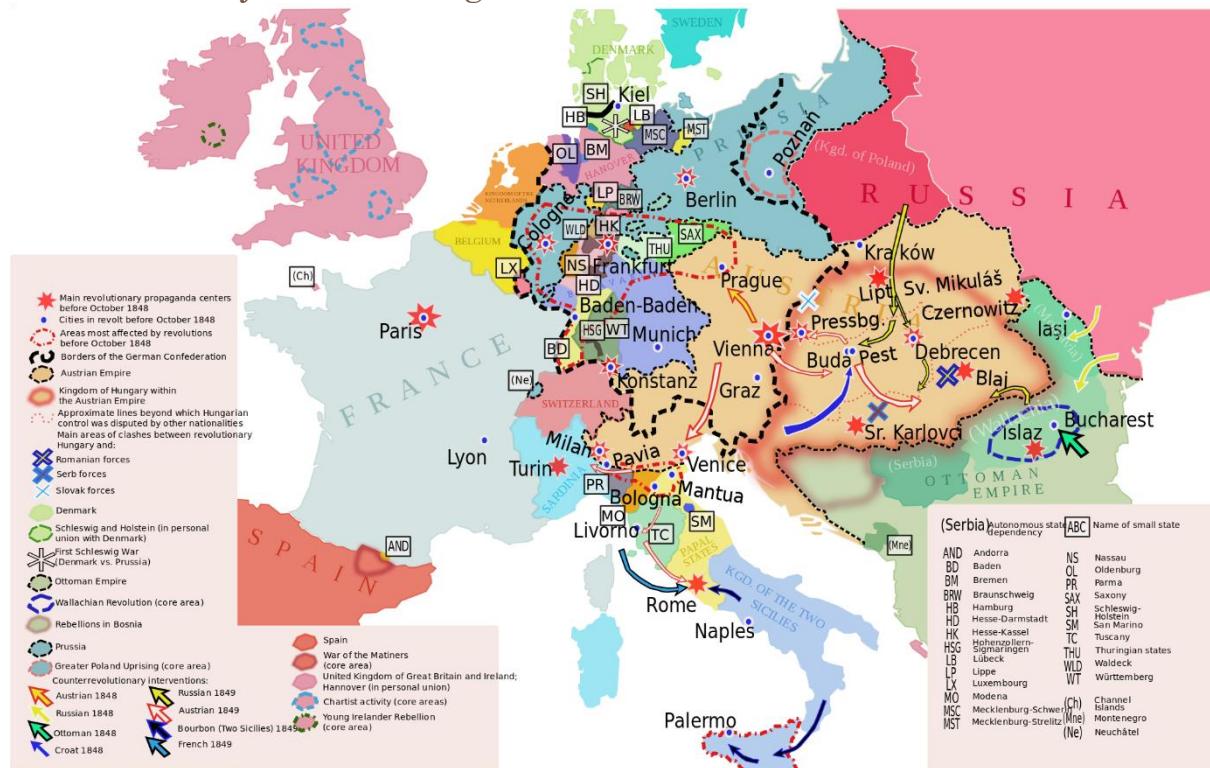
⁸ **Multinationale staat:** een staat waar één volk geen overgrote meerderheid heeft.

Studie 2: Het liberalisme en nationalisme

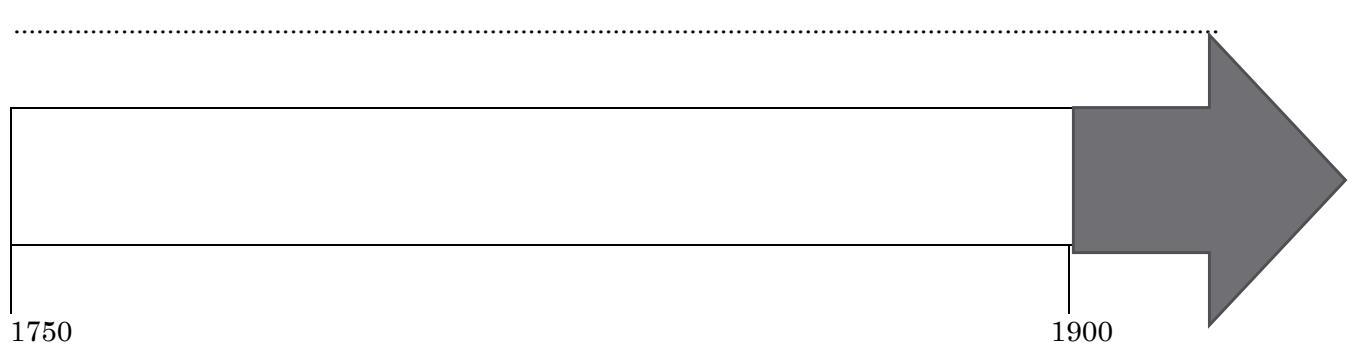
Wat bestuderen we

1. Welke ideeën hadden liberalen?
2. Hoe ontstond het nationalisme?
3. Hoe zorgde het liberalisme en nationalisme voor revoluties in de 19de eeuw?

Over welke tijd en ruimte gaat deze studie?

- a) Welke gebieden kregen te maken met revoluties en opstanden in de 19de eeuw?

- a) Duid de verschillende revolutiegolven aan op de tijdlijn (1830 en 1848)

Wat moet je kennen en kunnen na deze studie?

- Je verklaart de volgende begrippen: rechtsstaat, scheiding der machten, grondwet, kiesrecht, liberalisme, conservatief, progressief en nationalisme
 - Je kan de revolutiegolven van 1830 en 1848 aanduiden op een kaart.
 - Je kan elementen van het politieke en economische liberalisme ontleden uit ongeziene bronnen.
 - Je kent de verschillende elementen van het politieke en economische liberalisme.
 - Je kan uit een ongeziene bron afleiden of de maker een voorstander of tegenstander is van het liberalisme.
 - Je kan uit een ongeziene bron afleiden of iemand conservatief of progressief is.
 - Je legt de scheiding der machten in eigen woorden uit.
 - Je kent de belangrijkste gebeurtenissen van de revolutiegolven van 1830 en 1848.
 - Je kan de revoluties van 1830 en 1848 uitleggen aan de hand van een ongeziene bron.
 - Je kan uit een voorbeeld van een revolutie afleiden of het om middelpuntvliedend of – zoekend nationalisme gaat.
 - Je legt uit welke denkbeelden achter het nationalisme liggen.
 - Je weet waarop het nationalisme gebaseerd kan zijn.
 - Je verklaart de invloed van de verlichting op het liberalisme en nationalisme.
-

Schema

STUDIE 2: LIBERALISME EN NATIONALISME

1. *Het liberalisme*

Gebaseerd op ideeën van

- → macht ligt bij het volk
 - Scheiding
 - (zie schema p20) → doel: voorkomen
 - Persoonlijke (vb. meningsuiting)
 - : iedereen is gelijk voor de wet
- = : voortuitgang tot de huidige situatie
↔ : behoudsgezind

Staatsvorm: met een

Economisch liberalisme (Adam Smith)

- staat centraal
- Overheid is een nachtwakersstaat: overheid mag zich niet
- zorgt voor een eerlijke prijs

2. Het nationalisme

= streven naar een voor een bepaald volk

Gebaseerd op:

- Cultuur:
 -
- Aangemoedigd door zoektochten naar

Soorten:

- Middelpuntzoekend nationalisme:
- Middelpuntvliedend nationalisme:

3. Revoluties in de 19de eeuw

Revolutiegolven in en → begonnen in

1830: onafhankelijkheid

1848:

- Franse Revolutie → Frankrijk wordt een
- Opstanden in Oostenrijk
 - o Afschaffing
 - o Nationalistische revolutie in Hongarije → ontstaan dubbelmonarchie
- Nationalistische opstanden in Duitsland en Italië → aanzet tot Italië en Duitsland

Overzichtsvraag

Verklaar: welke invloed had de verlichting op het ontstaan van het liberalisme en nationalisme?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Lestekst

Het Liberalisme

Het **liberalisme**⁹ is geïnspireerd op de ideeën van de verlichting. Centraal in hun ideologie staat dan ook vrijheid op alle mogelijke vlakken. Op politiek vlak streefden de liberalen naar drie zaken: **scheiding der machten**¹⁰, persoonlijke vrijheden en **volkssoevereiniteit**.¹¹ Het liberalisme is bij uitstek een **progressieve**¹² ideologie. Dit betekent dat ze voor verandering en vooruitgang waren tegenover de toenmalige machthebbers. Zei die behoudsgezind waren ten opzichte van de toenmalige normen en waarden werden dan ook **conservatief**¹³ genoemd.

FIGUUR 3: SCHEIDING DER MACHTEN IN SCHEMAVORM

De scheiding der machten zette zich af tegen de concentratie van de macht bij een persoon of groep. Zoals het geval was bij de monarchie, voorstanders van de monarchie werden daarom gezien als conservatief. Het liberalisme wilde de macht gescheiden zien in drie verschillende takken. De wetgevende macht, verkozen door het volk, moest de wetten maken. De uitvoerende macht, vaak de regering en/of koning, moest deze wetten praktisch toepassen en handhaven (door bijvoorbeeld politie) en de rechtsprekende macht, rechters en rechtbanken, moest de nieuwe wetten controleren en toetsen aan de

grondwet (zie later). Het doel van deze scheiding was het voorkomen van machtsmisbruik. De verschillende machten moesten elkaar controleren.

Ten tweede moesten de persoonlijke rechten vrijheden zoals vrijheid van meningsuiting, persvrijheid, godsdienstvrijheid en stemrecht gewaarborgd worden. Het conservatieve idee van de standenmaatschappij werd ook overboord gegooid. Iedereen werd ook gelijk geboren. De persoonlijke vrijheden waren niet onbeperkt. Jouw vrijheid stopte waar die van een ander begon.

⁹ **Liberalisme:** politieke stroming met zijn wortels in de verlichting. Vrijheid wordt als hoogste goed gezien.

¹⁰ **Scheiding der machten:** scheiding van de macht in een uitvoerende, wetgevende en rechtelijke macht.

¹¹ **Volkssovereiniteit:** De macht ligt bij het volk.

¹² **Progressief:** vooruitstrevend, willen de samenleving verbeteren. Streeft naar gelijkheid en democratie.

¹³ **Conservatief:** behoudsgezind, grijpt terug naar oude waarden, traditie is belangrijk.

Ten slotte waren de liberalen voorstander van de volkssoevereiniteit. Dit betekent dat de macht van de staat in hoofdzaak bij het volk moet liggen. Dit kwam terug in het feit dat de wetgevende macht verkozen diende te worden door het volk.

Deze uitgangspunten moesten in de praktijk gebracht worden door een **parlementaire democratie**¹⁴ met een grondwet. De **grondwet**¹⁵ was een document met waarin van de rechten, plichten en vrijheden van het volk werden vastgelegd. Deze wet kon niet zomaar veranderd worden. In een parlementaire democratie stemt het volk voor vertegenwoordigers die zetelen in een parlement (wetgevende macht).

De liberale staat moest ook een **rechtsstaat**¹⁶ zijn. De burgers diende beschermd te worden door wetten. Iedereen is gelijk voor de wet. Bij het breken van de wet word je beoordeeld door onafhankelijke rechters. Ook de overheid zelf moet zich houden aan de wetten.

Ten slotte moest er ook een **scheiding van kerk en staat**¹⁷ zijn. Zo mag de kerk geen invloed uitoefenen op het bestuur en omgekeerd (geen staatsgodsdienst). Dit betekent echter niet dat geloof en politiek gescheiden zijn. Enkel de kerk als instituut mag geen invloed uitoefenen op de besluitvorming.

Het **economische liberalisme** is voor een groot deel gebaseerd op de werken van **Adam Smith**. Centraal in zijn theorie stond de **vrijhandel**.¹⁸ Er moesten zo weinig mogelijk belemmeringen zijn op vlak van handel (bijvoorbeeld: belastingen, verbod op invoer, ...). Door middel van vrijhandel zou er welvaart voor iedereen gecreëerd worden. Een tweede belangrijke zaak is de aanwezigheid van concurrentie in de economie. Alleen zo kan de economie vlot draaien.

FIGUUR 4:
ADAM SMITH

Door vrijhandel en concurrentie zou de onzichtbare hand van de markt in werking treden. Iedereen handelt naar zijn eigenbelang: een consument wil een zo laag mogelijke prijs en de producent wilt zo veel mogelijk winst maken. Hierdoor komt het proces van vraag en aanbod op gang waardoor de consument een goed product krijgt en de producent winst maakt. Hierdoor zou er welvaart ontstaan voor iedereen. De rol van de staat volgens het

¹⁴ **Parlementaire democratie:** een democratie met als uitvoerend orgaan een parlement met verkozen volksvertegenwoordigers.

¹⁵ **Grondwet:** een wet met alle rechten en vrijheden van een volk, deze kan niet zomaar veranderd worden.

¹⁶ **Rechtsstaat:** een staat waarbij willekeur voorkomen wordt door een rechtssysteem waar iedereen gelijk is voor de wet.

¹⁷ **Scheiding van kerk en staat:** de staat is gescheiden van de kerk. Er is geen staatsgodsdienst en de kerk heeft geen invloed in het bestuur.

¹⁸ **Vrijhandel:** handel zonder belemmeringen zoals belastingen en prijsafspraken.

economisch liberalisme is dat van een **nachtwakersstaat**.¹⁹ De overheid komt niet tussen in het spel van vraag en aanbod en moet ingrijpen indien er te weinig concurrentie

Het nationalisme

Net zoals het liberalisme vindt het **nationalisme**²⁰ ook zijn oorsprong in de verlichting. Vooral het idee van volkssovereiniteit, dat het volk de macht dient te hebben, krijgt veel aanhang van nationalisten. Bij het nationalisme wordt dit gelijkgesteld met het recht van een bepaald volk om een eigen onafhankelijke staat te hebben. Het land hoort volgens nationalisten toe tot het volk en niet tot een vorst.

Het nationalisme wordt gebaseerd op eigenschappen die een bepaald volk verbindt. Zo kan dit een gemeenschappelijke cultuur, taal en/of religie zijn. Soms bepalen geografische factoren ook de volksverbondenheid. Een laatste factor dat volksverbondenheid kan bepalen is het gemeenschappelijke verleden. In de 19de eeuw ontstaan daardoor ook de verschillen nationale geschiedenissen. Men ging op zoek naar de historische oorsprong van “hun” volk.

FIGUUR 5: ITALIAANSE EENMAKING
(MIDDELPUNTZOEKEND)

Bij het nationalisme onderscheiden we enerzijds het **middelpuntzoekend nationalismus**²¹ en anderzijds het **middelpuntvliedend nationalismus**.²² Bij het middelpuntzoekend nationalismus willen verschillende gebieden samenvoegen om zo een onafhankelijke, eengemaakte natie te vormen. Hiertoe hoort het Italiaanse en Duitse nationalismus. Bij het middelpuntvliedend nationalismus wilt een volk zich afscheiden van binnen een bepaald land om zo een

onafhankelijke natie te vormen. Zo scheidde België zich bijvoorbeeld af van het Verenigd koninkrijk der Nederlanden.

Revoluties in de 19de eeuw

Onder invloed van het liberalisme en nationalisme braken in de periode na het Congres van Wenen verschillende **revoluties** uit. We kunnen twee liberale revolutiegolven onderscheiden in 1830 en 1848. Deze revoluties begonnen zoals die in 1789 in Parijs. Van daaruit zouden de revoluties zich verspreiden over de rest van Europa. De eerste revolutiegolf van 1830 speelde

¹⁹ **Nachtwakersstaat:** een staat die zich bezig houdt met rechtspraak, defensie en bescherming van het eigendom.

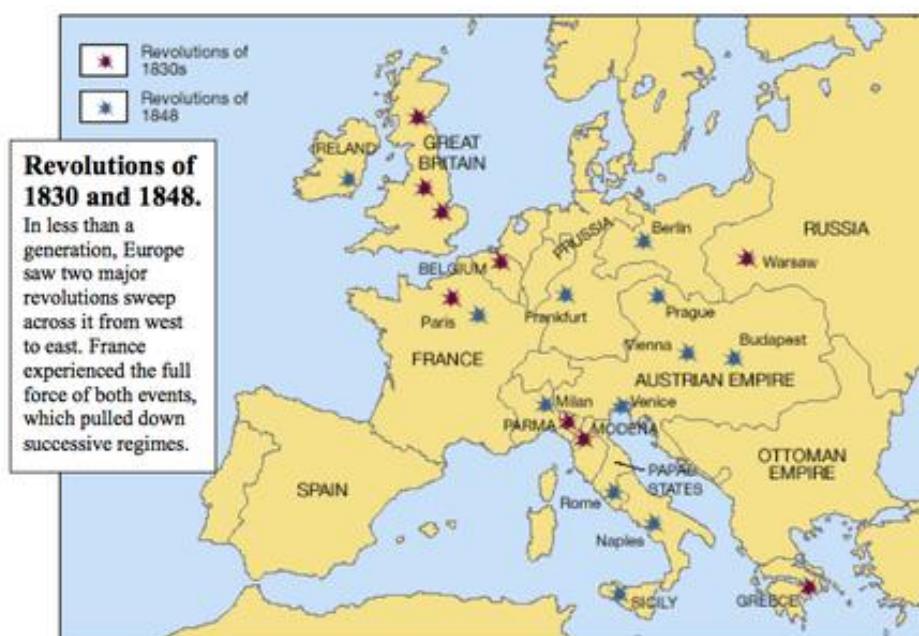
²⁰ **Nationalisme:** het streven van een volk naar een eigen onafhankelijke staat. Gebaseerd op geschiedenis, taal, cultuur, godsdienst, geografische locatie.

²¹ **Middelpuntzoekend nationalismus:** nationalismus dat streeft naar vereniging van een volk.

²² **Middelpuntvliedend nationalismus:** nationalismus dat streeft naar afscheiding van een volk van een groter geheel.

zich vooral af in Frankrijk en België. Deze waren duidelijk geïnspireerd door het liberalisme. De revolutionairen in Frankrijk wilden het Congres van Wenen ongedaan maken maar werden al snel neergeslagen. De Belgische Revolutie was succesvol en zorgde voor het ontstaan van een parlementaire democratie met een grondwet in België (zie later). Daar bleef echter wel een koning aan het hoofd.

De tweede revolutiegolf in 1848 vond er zich een echte internationale revolutie plaats, die wederom ontstond in Parijs. In Parijs zorgde deze revolutie voor de afschaffing van de monarchie en het ontstaan van een republiek met grondwet en president. Ook in Italië, Pruisen en het Habsburgse rijk braken er revoluties uit. Als een gevolg hiervan werd in deze laatste twee landen het lijfeigenschap afgeschaft. Vaak hadden deze revoluties ook een nationalistische insteek zoals deze in Hongarije waardoor dit gebied van de Habsburgers meer autonomie kreeg. In 1867 werd Het Habsburgse rijk een **dubbelmonarchie**²³: Oostenrijk-Hongarije. In Italië en Duitsland werden door deze revoluties de eerste stappen gezet naar een eengemaakte Italië en Duitsland.

FIGUUR 6: DE REVOLUTIEGOLVEN VAN 1830 EN 1848

²³ **Dubbelmonarchie:** Oostenrijk-Hongarije in 1867. Beide landen kregen een eigen parlement en regering, maar met dezelfde koning.

Studie 3: De Belgische Revolutie

Wat bestuderen we

1. Wat was de positie van het huidige België in het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden?
2. Wat waren de oorzaken en aanleidingen voor de Belgische Revolutie?
3. Hoe verliep de Belgische Revolutie?

Over welke tijd en ruimte gaat deze studie?

- a) Duid het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden aan op de bovenstaande kaart.

- a) Duid het Unionisme aan (1828-1840)
b) Duid de onafhankelijkheid van België aan (1830)

Wat moet je kennen en kunnen na deze studie?

- Je verklaart de volgende begrippen: unionisme, orangisten en verlicht despoet.
- Je kan het unionisme en de Belgische onafhankelijkheid aanduiden op een tijdlijn.
- Je kan het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden aanduiden op een kaart.
- Je kan het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden situeren in tijd en ruimte.
- Je legt uit hoe het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden tot stand kwam.
- Je kan kenmerken van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden afleiden uit ongeziene bronnen.
- Je kent de problemen die de liberalen en katholieken hadden met het bestuur van Willem I.
- Je kan deze problemen bespreken aan de hand van bronnen.
- Je kent het verloop van de Belgische Revolutie.
- Je kent de kenmerken van de Belgische staat.
- Je kan de kenmerken van de Belgische staat bespreken door middel van ongeziene bronnen.
- Je kent de invloed van het liberalisme en nationalisme op de Belgische Revolutie.

Schema

STUDIE 3: DE BELGISCHE REVOLUTIE

1. *Het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden*

=

Constitutionele monarchie:

- Willem I:
- Grondwet gestemd door middel van → manipulatie goedkeuring grondwet
 - o MAAR absolute macht blijft bij koning

Economie: steun van met

2. *Oorzaken en aanleidingen voor de Belgische Revolutie*

Tegenstanders Willem I: en

Katholieken:

- Concurrentie katholieke met
-: verlies monopolie op religie

Liberalen:

- Niet genoeg in de grondwet (vb. geen scheiding der machten)
- in Vlaanderen → verdringing Franse taal van de burgerij
- Beperking en

Ontstaan Revolutie

- 1828: ontstaan: samenwerking liberalen en katholieken tegen politiek Willem I →is niet het doel
- 1830: → ontevreden bevolking
- Aanleiding revolutie : opera (de Stomme van Protici) →

.....
Unionisten ↔ (voorstanders van de koning)

3. Het onafhankelijke België

Verloop revolutie

- Oprichtingom rellen te stoppen
-: organiseert onafhankelijkheid België →roept onafhankelijkheid uit in november 1830.

Conferentie van Londen (1830) →antwoord op onafhankelijkheid
→ Vrees voor aanhechting België door→ België als onafhankelijk enland → 1939:door Nederland in ruil voor

Organisatie van de Belgische Staat

-monarchie (Leopold I als koning) met scheiding der machten
 - o Wetgevende macht: parlement verkozen door
 - o Uitvoerende macht: Koning neemt besluiten met toestemming van een
- Bestuurstaal =
- Unionisme tot 1840:enbesturen samen.

Overzichtsvraag

Verklaar: wat was de invloed van het liberalisme en nationalisme op de Belgische Revolutie?

Lestekst

Het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden

FIGUUR 7: GRONDGEBOED VAN HET VERENIGD KONINKRIJK DER NEDERLANDEN

Op het Congres van Wenen werden de Noordelijke Nederlanden (de vroegere Zeven Provinciën) en de Zuidelijke Nederlanden (de vroegere Oostenrijkse Nederlanden) samen gevoegd tot één **bufferstaat** met aan het hoofd Willem I van Oranje-Nassau, de erfprins van de Nederlanden (restauratie). Hij was een **verlicht despoort**.²⁴ Dit betekende dat hij regeerde als een absolute vorst maar toch ook verlichte ideeën had. Dit blijkt uit het feit dat het Verenigd Koninkrijk een **constitutionele monarchie**²⁵ was.

In de grondwet stonden verschillende liberale vrijheden zoals godsdienstvrijheid en een beperkte persvrijheid. Deze grondwet moest echter gestemd worden. In het Noorden was er reeds een instituut waarin de bevolking

vertegenwoordigd werd, namelijk de Staten-Generaal. Dit ontbrak in het Zuiden. Willem I verzamelde daarom een groot aantal notabelen (1604). De grondwet werd verworpen (796 tegenstemmen). Vooral de katholieken en aristocraten waren tegen de grondwet. Om de wet toch gestemd te krijgen paste Willem I de zogenaamde **"Hollandse rekenkunde"**²⁶ toe. Diegene die niet aanwezig waren en diegene die omwille van religieuze redenen tegenstemden werden gerekend bij de voorstemmers van de grondwet.

Dit toonde aan dat de Koning stevig de touwtjes in handen had.

Op economisch vlak was het Noorden vooral gericht op handel en het Zuiden op de opkomende industrie. Om de economie in het Zuiden te stimuleren richtte Willem I een bank op die leningen gaf aan ondernemers. De industrialisatie nam sterk toe. Ook investeerde Willem I in de bouw van kanalen en wegen.

FIGUUR 8: ONTMOETING VAN WILLEM I MET INDUSTRIEEL JOHN COCKERILL IN 1824

²⁴ **Verlicht despoort:** een absolute heerster met verlichte ideeën. Alles voor het volk, niets dor het volk.

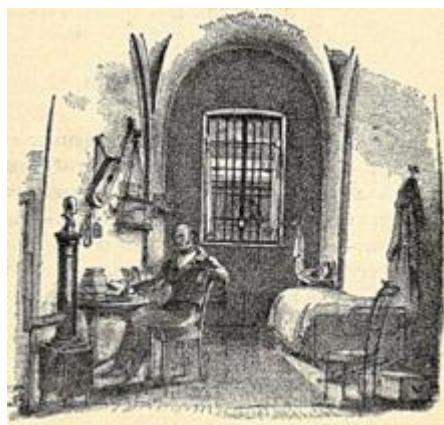
²⁵ **Constitutionele monarchie:** een monarchie met een grondwet.

²⁶ **Hollandse rekenkunde:** verandering van de resultaten van de stemming over de grondwet in het Zuiden in het voordeel van Willem I.

Orzaken en aanleidingen voor de Belgische Revolutie

Al vanaf het ontstaan van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden kampete het land met tegenstellingen. Deze tegenstellingen zouden uiteindelijk leiden tot de Belgische Revolutie. Vooral de liberale burgerij en de katholieken waren gekant tegen het beleid van Willem I.

De katholieken waren tegen het beleid van Willem I om velerlei redenen. Ten eerste zorgde Willem I voor een grotere investering in het rijksonderwijs. De koning richtte bijkomende rijksscholen op en bemoeide zich ook met de katholieke scholen. De katholieken zagen hun macht op vlak van onderwijs verminderen. Ten tweede zorgde de godsdienstvrijheid ervoor dat de katholieken hun monopolie op vlak van religie kwijt waren in het land. Elke godsdienst was gelijk, het protestantisme werd evenwaardig aan het katholicisme.

FIGUUR 9: DE POTTER, EEN LIBERAAL DIE OPGESLOTEN WERD VOOR ZIJN KRITIEK TEGEN WILLEM I

Ook de liberalen hadden kritiek op het beleid van Willem I. Vooral de burgerij (zoals juristen, journalisten, ...) waren gekant tegen zijn beleid. Ten eerste hadden ze geen politieke zeggenschap en bevatte de grondwet niet genoeg van de verlichtingsidealen. Er was geen scheiding der machten, de koning en de Staten-Generaal beslisten alles. Ten tweede voerde Willem I een Vernederlandsingspolitiek in Vlaanderen. De grote meerderheid van de burgerij in Vlaanderen was Franstalig. In 1823 moesten alle administraties het Nederlands gebruiken en de Waalse provincies werden verplicht tweetalig. Ten slotte begon Willem I gaandeweg

de persvrijheid en de vrijheid van meningsuiting in te perken. Dit stootte vele liberalen tegen de borst.

In 1828 ontstond er in het Zuiden een samenwerkingsverband tussen de liberale burgerij en de katholieken tegen de politiek van Willem I. Dit werd het **Unionisme**²⁷ genoemd. Ze streefden niet naar onafhankelijkheid maar wel naar politieke verandering. Met een petitie waarbij eisen van beide kanten naar voren kwamen, zetten ze Willem I onder druk.

Daarbovenop was 1830 een rampjaar. In dit jaar ontstond een economische crisis door overproductie en een slechte oogst. Hierdoor was ook het gewone volk misnoegd.

²⁷ **Monsterverbond:** een verbond tussen katholieken en liberalen in het Zuiden die opkwamen voor verandering in het politieke systeem.

Niet iedereen in het Zuiden was tegen de politiek van Willem I. Grote industriën en havenbazen haalden voordeel uit de economische politiek van Willem I. Zij werden **orangisten**²⁸ genoemd. Voorstanders van de koning.

De aanleiding van de revolutie was een opera te Brussel op 25 augustus 1830, “de Stomme van Portici.” Een opera over een opstand tegen de Spanjaarden in Napels. De toeschouwers herkende hun eigen problematiek in het stuk en stormde de schouwburg uit, dit leidde tot rellen. De misnoegde bevolking deed de volgende dag ook mee aan de opstand. Ze volgden zo het voorbeeld van Parijs waar voordien ook een opstand uitbrak. De Belgische revolutie ging van start.

Het Onafhankelijke België

Om hun veiligheid te vrijwaren werd een burgerwacht opgericht door de burgerij die de gemoederen bedaarde. Uit alle hoeken van het land kwamen vrijwilligers toe om mee te doen aan de revolutie en eisten ze onafhankelijkheid. Enkele burgers en edelieden vormden samen het **voorlopig bewind**²⁹ een voorlopige regering die het onafhankelijke België moest organiseren. Ze organiseerden een stemming waarbij een **nationaal congres**³⁰ werd verkozen. Dit was het parlement en een grondwetgevend orgaan. Deze riep de onafhankelijkheid uitriep in november 1830.

Op internationaal vlak rees de vraag wat er met deze onafhankelijkheidsverklaring moest gebeuren. De Grote Alliantie moest namelijk revoluties zoals deze neerslaan, maar deed dit niet. Rusland kampte met binnenlandse problemen en de nieuwe Engelse regering was tegen een tussenkomst. De andere landen vreesden ook dat een tussenkomst zou leiden tot een Europese oorlog. Er werd een conferentie samengeroepen in Londen (**conferentie van Londen**)³¹ dat besliste dat België een onafhankelijk, neutraal en onschendbaar land zou worden. Willem I ging hier echter niet mee akkoord en viel België binnen. Met de hulp van Frankrijk werd de opmars gestopt, echter moest België gebied afstaan en een tol op de Schelde toestaan. De Belgische onafhankelijkheid werd in 1839 door Nederland erkend bij het verdrag van Londen.

Het nieuwe België werd een **parlementaire grondwettelijke monarchie**.³² Er was een

FIGUUR 10: GEOGRAFISCHE
EVOLUTIE VAN DE BENELUX (1815-
1839)

scheiding der machten waarbij de koning en zijn ministers de uitvoerende macht bezaten. De

²⁸ **Orangisten:** voorstanders van Willem I in het Zuiden.

²⁹ **Voorlopig bewind:** een voorlopige regering in België na het uitbreken van de revolutie.

³⁰ **Nationaal congres:** een parlement dat een grondwet maakt. Riep de onafhankelijkheid van België uit.

³¹ **Congres van Londen:** Conferentie in Londen met de grote Europese mogendheden over de onafhankelijkheid van België

³² **Parlementaire grondwettelijke monarchie:** een monarchie waarbij de koning zijn macht beperkt wordt door een grondwet en een parlement de wetgevende macht vormt.

wetgevende macht werd gevormd door twee kamers, de senaat met edelieden en grondeigenaars, en een verkozen kamer van volksvertegenwoordigers. Er werd geopteerd voor het **cijnskiesrecht**³³, enkel diegene die genoeg belastingen (cijns) betaalden mochten stemmen.

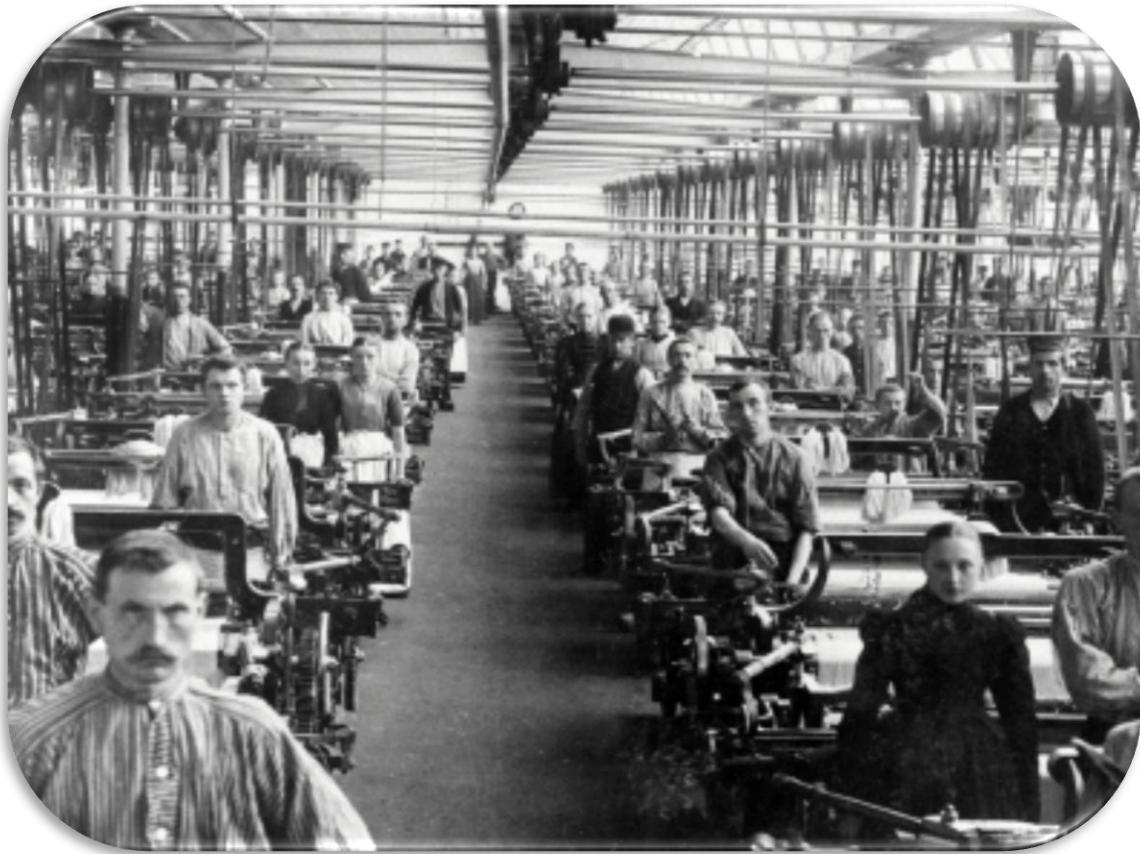
Dit was slechts een klein deel van de bevolking (1%). De grondwet was een liberale grondwet met vrijheden, een beperking van de koninklijke macht door ministeriële tegentekening en een scheiding van kerk en staat. Dit was zeer progressief voor die tijd. België was een **unitair Franstalig land**. Enkel de maatschappelijke bovenlaag had de macht, de arbeiders en armen hadden geen stemrecht. Als koning werd gekozen voor **Leopold van Saksen-Coburg Gotha**, een vorst met connecties over heel Europa.

Het unionisme werd ook tijdens de onafhankelijkheid verdergezet. Liberalen en katholieken bestuurden samen het land tot 1840, toen viel de bedreiging van

Nederland weg door het verdrag van Londen. Hierbij erkende Nederland de onafhankelijkheid van België in ruil voor een deel van Limburg.

³³ **Cijnskiesrecht:** kiesrecht waarbij enkel diegene die een bepaald bedrag aan belastingen betalen, mogen stemmen.

Hoofdstuk 3: De industriële revoluties

Inleiding

Het Ancien-Regime werd op economisch vlak bepaald door de grenzen van de natuur. Landbouw was de belangrijkste bron van inkomsten en wie land had, had rijkdom. Tijdens de achttiende eeuw kwamen er een reeks veranderingen en innovaties op gang die verregaande gevolgen zouden hebben voor Europa en bij uitbreiding de rest van de wereld. De landbouwsamenleving zou stilaan plaats moeten maken voor de industriële samenleving. Deze verandering wordt ook wel eens de **eerste industriële revolutie** genoemd. Deze “revolutie” en zijn gevolgen zouden de basis leggen van de industriële samenleving en het industriële kapitalisme van de 19de en 20ste eeuw. Aan het einde van de 19de eeuw zal zich ook een **tweede industriële revolutie** voordoen, met een focus op een nieuwe manier van arbeid, nieuwe grondstoffen en nieuwe producten.

Studie 1: De eerste industriële Revolutie

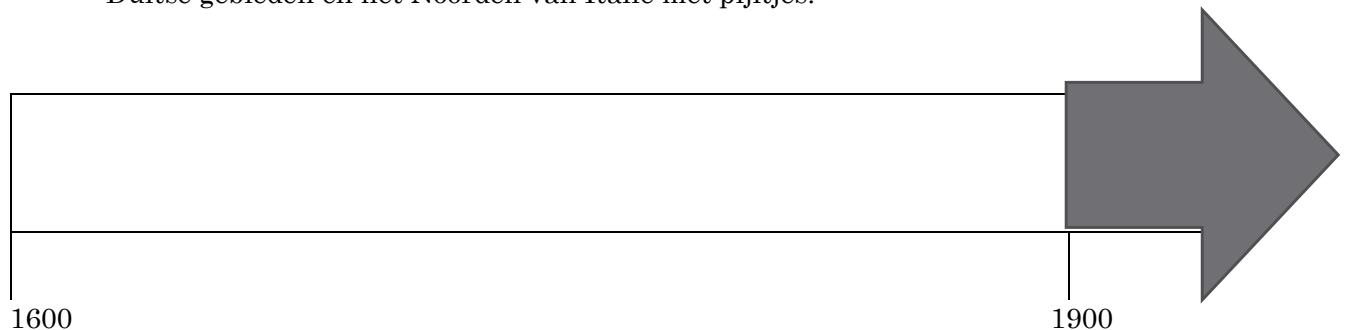
Wat bestuderen we

1. Hoe werd de industriële revolutie mogelijk gemaakt?
2. Welke innovaties vonden plaats tijdens de industriële revolutie?
3. Wat waren de gevolgen van de industriële revolutie voor de samenleving voor de samenleving?

Over welke tijd en ruimte gaat deze studie?

- a) Duid de gebieden aan dat het eerst industrialiseerden (Engeland en België)
- b) Duid de verspreiding aan van de eerste industriële revolutie naar Frankrijk, de Duitse gebieden en het Noorden van Italië met pijltjes.

- a) Duid de agrarische revolutie aan op de tijdlijn (17de en 18de eeuw)
- b) Duid de eerste industriële revolutie aan op de tijdlijn (1750-1850)

Wat moet je kennen na deze studie?

- Je verklaart de volgende begrippen: Industriële revolutie, agrarische revolutie, proto-industrie, kapitalisme en globalisering
- Je kan de industriële revolutie en agrarische revolutie aanduiden op een tijdlijn.
- Je kan de verspreiding van de industriële revolutie aanduiden op een kaart.
- Je kent de oorzaken en katalysatoren van de industriële revolutie en bespreekt ze aan de hand van ongeziene bronnen.
- Je legt het verband tussen de nood aan kapitaal, arbeidskrachten en innovaties en de verschillende oorzaken van de industriële revolutie.
- Je kent de rol van landbouw in de industriële revolutie.
- Je weet waarom de industriële revolutie in Europa begon en in welke gebieden dit precies was.
- Je weet hoe de industriële revolutie in België verliep.
- Je kent de verschillende bottlenecks in de economische sectoren en hoe deze opgelost werden.
- Je kent de verschillende veranderingen in de samenleving die door de industriële revolutie veroorzaakt werden.
- Je kan de politieke, economische en sociale gevolgen van de industriële revolutie bespreken.

Schema

STUDIE 1: De Eerste Industriële Revolutie

1. *Oorzaken en Katalysatoren van de industriële revolutie*

=van inkomenstewerkstelling uit de landbouw naar **industrie**

Nood aan: , en

De Agrarische Revolutie

-: meer voedergewassen en vruchtbaardere gronden + geen meer
 - Enclosure: omheinen en privatiseren vanen →verliezen inkomen
 - Populairder worden van de → voedzamer en groeit op vele plekken
- GEVOLG: enorme → gebruiken alsin de industrie

Proto industrie

- Kleine boeren hebben nood aan → werken in de om extra geld te verdienen
- Koopman-ondernemers leveren producten en kopen terug
- Koopman verwerft veel kapitaal → investeert in

2. Innovaties tijdens de industriële Revolutie

Ontstaan in Engeland door:

-nabij water (makkelijk vervoer)
 - Britse imperialisme:enin kolonies
- grootschaligin Engeland → investering in industrie en innovaties

Nadienmachines naar Zuidelijke Nederlanden

Mijnbouw

- Bottleneck:
- Oplossing:om water weg te pompen → nadien aangesloten op(stoommachine)

-
Textielsector

- Bottleneck: uitvinding→ snel weven → spinnen gaat te traag
- Oplossing: meerdere(spinning Jenny) of op(waterframe) → Later combinatie van de twee

IJzerindustrie

- Bottleneck:+ steenkool nietgenoeg om te smelten
- Oplossing:= gezuiverde vorm van steenkool

3. Gevolgen van de industriële revolutie

Sociaal

- Grote bevolkingsstijging op het→ migratie naar de→ plaatsgebrek en
-: arbeiders werken per uur, enkelom te overleven.

Economisch

- Ontstaankapitalisme → rijkdom door zo veel mogelijkte maken
- Verbetering inwaardoortoeneemt (internationale handel en migratie)

Politiek: Europeanen doen aan→ overzeese gebieden overheersen

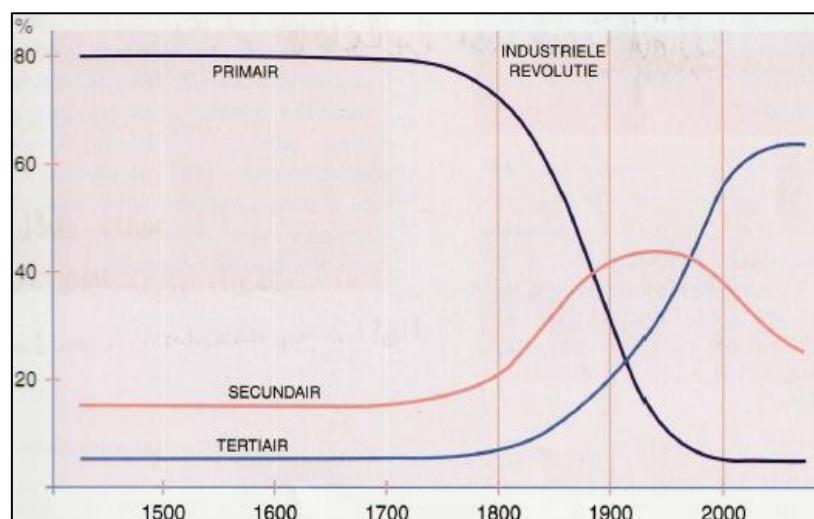
Overzichtsvraag

Verklaar: landbouw had een grote rol bij het ontstaan van de industriële revolutie.

Lestekst

Orzaken en katalysatoren van de Industriële Revolutie

De industriële revolutie markeert de overgang van een maatschappij die voornamelijk gebaseerd is op tewerkstelling en inkomsten uit de landbouw (primaire sector), naar één die gebaseerd is op het verwerken van grondstoffen tot afgewerkte producten (secundaire sector). Omdat dit een langzaam proces was dat ongeveer een eeuw in beslag nam, spreekt men vaak ook van de industriële transitie.

FIGUUR 11: DE TEWERKSTELLING IN ECONOMISCHE SECTOREN 1500-2000

De industriële revolutie heeft een aantal oorzaken en katalysatoren. Om de industriële revolutie te veroorzaken was er nood aan een drietal zaken: **kapitaal** om de groeiende industrie te financieren, **arbeidskrachten** om te werken in de nieuwe fabrieken en technologische innovaties (zie innovaties) om het productieproces te versnellen.

Een eerste “oorzaak” van de industriële revolutie was de **agrarische revolutie**.³⁴ Een verzamelnaam voor een aantal innovaties die zich voordeden op vlak van de landbouw. Een eerste vernieuwing was de invoer van een nieuw landbouwsysteem dat zijn oorsprong heeft in de Nederlanden, de **gewassenrotatie**.³⁵ In plaats van braak werden voederewassen geplant. Deze verbeterde de kwaliteit van de grond en konden gebruikt worden als voeding voor de dieren, deze produceerden dan meer mest dat weer gebruikt kon worden om de grond vruchtbaarder te maken. Meer voeding betekende ook een grotere bevolkingsgroei in Europa. Deze bevolking kon dienen als arbeidskrachten in de opkomende industrie.

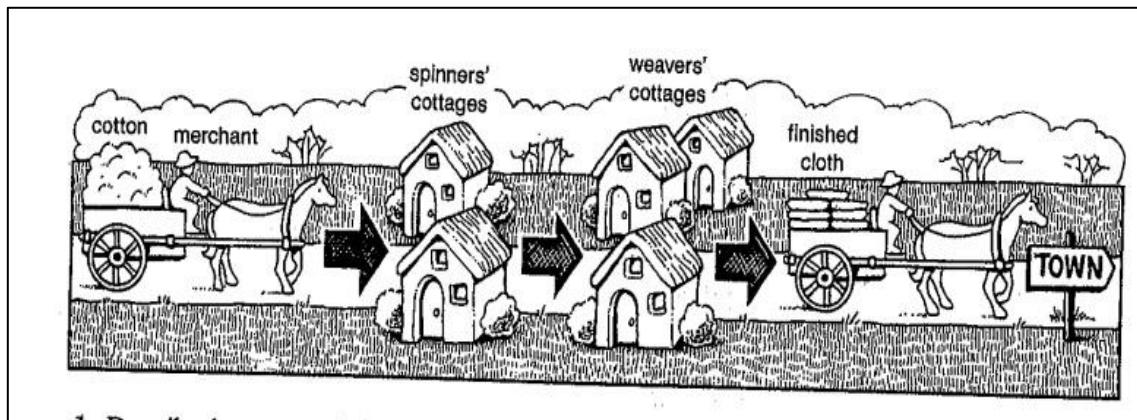
³⁴ **Agrarische revolutie:** reeks van vernieuwingen op vlak van landbouw in de eeuwen voor de industriële revolutie. Vooral in Engeland en de Nederlanden.

³⁵ **Gewassenrotatie:** Het afwisselen van zomergewassen, wintergewassen, klaver en rapen op velden om zo de vruchtbaarheid van de grond te verbeteren en de braakligging te vermijden.

Een tweede verandering in de landbouw deed zich voor in het 17de en 18de-eeuwse Engeland, met steun van het Engelse parlement kregen de Engelse grootgrondbezitters de toestemming om de gemene gronden te omheinen en privatiseren. Dit werd **enclosure**³⁶ genoemd (letterlijk insluiten). Dit werden grote boerenbedrijven. De winst die ze maakten kon geïnvesteerd worden in de industrie. De kleine boeren die deze gronden gebruikten voor extra inkomsten moesten andere inkomsten zoeken (proto-industrie en later fabrieksarbeid).

Een derde verandering in de landbouw was de intrede van nieuwe gewassen. Voornamelijk de aardappel. De aardappel had vele voordelen: ze groeide goed op marginale gronden (minder goede gronden), heeft een hoge calorische waarde en neemt ook minder plaats op dan andere gewassen.

Ten slotte kwamen in de achttiende eeuw ook de eerste vorm van industrie op. Deze werd **proto-industrie**³⁷ genoemd. Boeren op het platteland zochten naar bijkomende inkomsten tijdens de winter en later ook de rest van het jaar om enerzijds nieuwe consumptiegoederen te kunnen kopen en anderzijds om tekorten in voeding op de markt te kopen. In de huisnijverheid werkte het systeem als volgt: een koopman-ondernemer bracht zijn grondstoffen naar het dorp. Daar verkocht hij de grondstoffen aan de dorpsbewoners die aan huisnijverheid deden. Deze verwerkten de grondstoffen dan tot afgewerkte producten en verkochten deze producten dan terug door aan de koopman-ondernemer. Dit bracht enorm veel kapitaal op voor de koopman-ondernemer dat hij kon investeren in fabrieken en machines.

FIGUUR 12: PROTO-INDUSTRIE SCHEMATISCH VOORGESTELD

³⁶ **Enclosure:** Het omheinen van de gemeenschappelijke gronden en aan grootschalige landbouw doen op deze gronden.

³⁷ **Consumptiepatroon:** de manier waarop men consumeert. Dit kan verschillen naargelang de tijd.

Uitvindingen tijdens de industriële revolutie

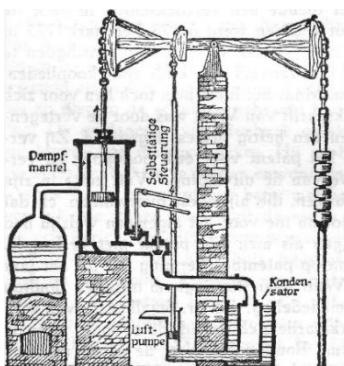

FIGUUR 13: GRONDSTOFFEN NABIJ WATERWEGEN IN ENGELAND

De industriële revolutie zou zijn oorsprong vinden in het 18de-eeuwse Europa. Voornamelijk dan Engeland. De reden voor het ontstaan van de Industriële revolutie in Engeland wordt vaak toegeschreven aan twee hoofdzaken. De eerste was de nabijheid van steenkool en ijzererts nabij waterwegen. Het vervoer via het water was goedkoper dan via land, op deze manier kon men ook makkelijker steden bereiken. Een tweede reden lag bij het Britse imperialisme. De Britten hadden een groot wereldrijk opgebouwd met kolonies. Deze kolonies konden enerzijds grondstoffen zoals katoen leveren en anderzijds ook afgewerkte producten (zoals kleding) kopen die geproduceerd werden in Engeland. Dit stimuleerde het **kapitalisme**³⁸ en er was namelijk genoeg kapitaal om

te investeren in fabrieken, mijnen en uitvindingen. Door de smokkel van spinmachines zou België/Zuiden van de Nederlanden het tweede land zijn dat sterk industrialiseerde.

De industriële revolutie kwam grotendeels tot ontwikkeling door enkele belangrijke **innovaties** (uitvindingen) in verschillende economische sectoren. Deze innovaties losten bepaalde **bottlenecks**³⁹ op. De belangrijkste sectoren waren: de mijnbouw, de textielnijverheid en de ijzerindustrie.

35) De eerste door Watt op bestelling voor John Wilkinson in Burslem gebouwde stoommachine.

FIGUUR 14: WATT-STOOMPOMP

In de mijnbouw vormde het water in de mijnen een bottleneck. Door het al maar dieper graven op zoek naar meer steenkool had men te kampen met ophoping van water. Dit moest weggepompt worden voor men dieper kon graven. Hierdoor vertraagde de ontginning van steenkool. Hiervoor werd de stoompomp uitgevonden, het water werd uit de mijnen gepompt op stoomkracht. Deze stoompomp werd door Watt verbeterd en uiteindelijk aangesloten op een machine waardoor het bijvoorbeeld ook gebruikt kon worden voor treinen en in de industrie.

³⁸ **Kapitalisme:** Het nastreven van zoveel mogelijk winst om kapitaal (geld) op te bouwen en zo rijkdom te vergaren.

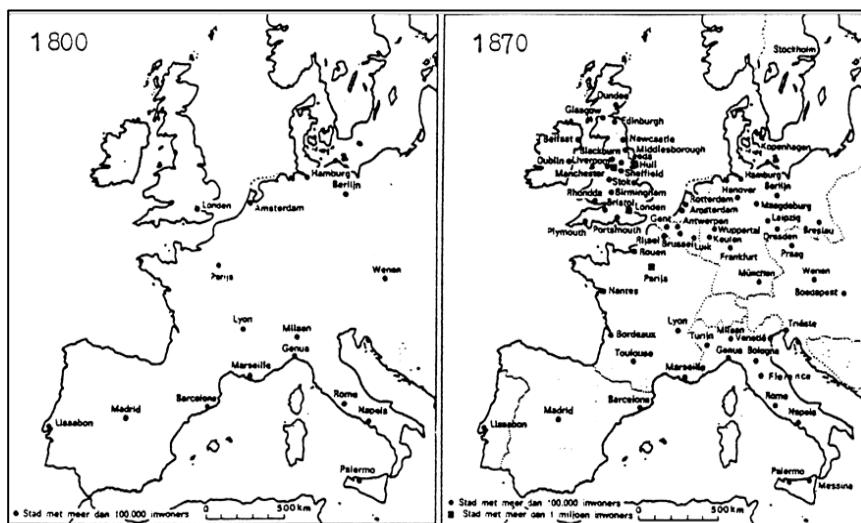
³⁹ **Bottlenecks:** letterlijk flessenhalsen, iets dat ervoor zorgt dat het productieproces vertraagt.

In de textielsector vormde na de uitvinding van de **schietspoel** voor weefmachines in 1733 het spinnen een bottleneck. Voor één wever had je acht spinners nodig. Een eerste uitvinding was de **Spinning Jenny**, uitgevonden door James Hargreaves in 1765. Hierdoor kon een spinner, weliswaar manueel, acht draden tegelijk spinnen binnenshuis. In 1769 werd de **waterframe** uitgevonden door Richard Arkwright. Deze werd aangedreven door waterkracht en niet op mankracht. De waterframe kon echter niet dienen voor de huisnijverheid en moest dus gebruikt worden in fabrieken. In 1779 combineerde Samuel Crompton de twee uitvindingen in de **spinning mule** deze kon meerdere garen spinnen op waterkracht. Later zou deze worden aangedreven door de stoommachine.

In de ijzerindustrie was de bottleneck de bandstof. Door de toenemende ontbossing werd houtskool alsmaar schaarser. Steenkool was niet zuiver genoeg om ijzer te smelten waardoor het ijzer broos werd. De oplossing kwam er door de popularisering van een uitvinding uit 1709 door Abraham Darby, de **cokes**.⁴⁰ Een gezuiverde vorm van steenkool.

Gevolgen van de industriële revolutie

Op sociaal vlak had de industriële revolutie vele gevolgen. Ten eerste steeg de bevolking sterk op het platteland dankzij de agrarische revolutie. Het overschot aan arbeiders op het platteland kon ingezet worden in de steden. De levensverwachting steeg en mensen konden door goedkopere productie ook makkelijker kleding en voeding verkrijgen. Door de massale migratie naar de steden groeide vele steden op een korte tijd heel sterk. Het nadeel hiervan was dat deze steden en hun rioleringen niet voorzien waren op zo'n grote bevolking met plaatsgebrek en epidemieën tot gevolg.

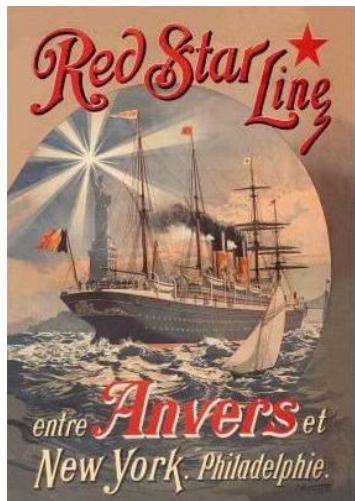

FIGUUR 15: VERSTEDELIJKING IN KAART (STEDEN MET MEER DAN 100.000 INWONERS)

⁴⁰ **Cokes:** een gezuiverde vorm van steenkool die houtskool kon vervangen.

De manier van werken van werken veranderde ook. Waar mensen vroeger leefden op het ritme van seizoenen volgden ze nu het harde regime van een werkweek. Op vlak van arbeid ontstond er een **proletarising**.⁴¹ De kleine boeren en landarbeiders die geen werk meer vonden op het platteland verhuisden naar de stad en de ambachtslieden konden de concurrentie van de fabrieken niet meer aan. Hierdoor werden ze gedwongen om in loondienst te gaan bij een werkgever. Hun enige bron van inkomsten werd hun arbeid. Als je geen werk had of je werd ontslagen had je geen stukje land waar je op kon terugvallen. De arbeider werd niet meer betaald per afgewerkte product, maar per uur.

Op economisch vlak zorgde de industriële revolutie voor een enorme toename van de welvaart. Industriële productie in West-Europa steeg sterk. De welvaart was echter niet gelijk verdeeld. Aan de basis hiervan lag het **industrieel kapitalisme**⁴² en het economisch liberalisme. Kapitaal (geld) werd de belangrijkste vorm van rijkdom. De ondernemer trachtte zo veel mogelijk winst te maken met zijn fabrieken om zo zijn bedrijf te laten groeien, hoe minder de werkgever moest betalen aan zijn werknemers, hoe meer winst hij kon maken. De overheid had amper iets te zeggen over de werkomstandigheden van de arbeiders.

FIGUUR 16: RED STAR LINE - MIGRATIE NAAR AMERIKA

Door de verbeteringen in de transport nam de **globalisering**⁴³ ook enorm toe. Transport werd sneller en goedkoper waardoor producten goedkoop de wereld rond konden reizen. De verbeteringen in de transportsector maakte ook migratie⁴⁴ makkelijker. Zo vertrokken er enorm veel mensen aan het einde van de 19de eeuw naar de Verenigde Staten en Canada om daar hun heil te zoeken.

Ten slotte gaf de industriële revolutie ook een militair overmacht aan de Europese mogendheden. Dit werkte mee het **imperialisme** (zie later) in de hand waardoor grote delen van de wereld gekoloniseerd en veroverd konden worden.

⁴¹ **Proletarising:** de beroepsbevolking, vooral arbeiders, kunnen enkel overleven door het verkopen van hun arbeid. Ze verdienen geen geld meer door bijvoorbeeld dieren te houden, een veldje te hebben waar ze eten op kunnen groeien. Ze hebben enkel hun arbeid.

⁴² **Industrieel kapitalisme:** kapitalisme gebaseerd op het zo veel mogelijk winst maken via industrie.

⁴³ **Globalisering:** de wereld wordt een dorp. Op economisch, cultureel en politiek vlak een grotere integratie op mondial niveau.

⁴⁴ **Migratie:** het verhuizen van het ene gebied naar het andere gebied.

Studie 2: De tweede industriële revolutie

Wat bestuderen we

1. Hoe kreeg de tweede industriële revolutie vorm?
2. Welke innovaties vonden plaats tijdens de tweede industriële revolutie?
3. Hoe veranderde arbeid en bedrijfsvoering tijdens de tweede industriële revolutie?

Over welke tijd en ruimte gaat deze studie?

- a) Duid de landen aan die het sterkst industrialiseren tijdens de Tweede industriële Revolutie (Duitsland, Verenigd Koninkrijk, België en de Verenigde Staten)

- a) Duidt de tweede industriële revolutie aan op de tijdlijn (1850-1900)

Wat moet je kennen na deze studie?

- Je verklaart de volgende begrippen: massaconsumptie, massaproductie en assemblagelijn
- Je kan aanduiden in welke gebieden de tweede industriële revolutie plaatsvond.
- Je weet welke vernieuwingen er waren tijdens de tweede industriële revolutie en de rol van wetenschap hier in.
- Je kent de belangrijkste sectoren van de tweede industriële revolutie.
- Je weet hoe de andere industrieën invloed hadden op de transportindustrie.
- Je weet hoe arbeid en bedrijfsvoering veranderde tijdens de tweede industriële revolutie.
- Je kan de sectoren uit de industriële revolutie herkennen en bespreken aan de hand van ongeziene bronnen.
- Je kan aan de hand van een omschrijving uitleggen of een bedrijf een kartel, trust of holding was.
- Je kent het verschil tussen de eerste en tweede industriële revolutie.

Schema

STUDIE 2: De Tweede Industriële revolutie

1. *De tweede industriële revolutie*

Vanaf 1850

- overgang naarenvan goederen
- Innovaties op basis van

2. *Vernieuwingen tijdens de tweede industriële revolutie*

Staalindustrie: Vervanging van→ betere kennis van→
onzuiverheden verminderen in ijzer

Elektriciteit

- Elektromotor:
- Gloeilamp →mogelijk

Chemie/Petrochemie

-als grondstof ommee te maken
- Gebruik alsvoor vervoersmiddelen

Transportsector → Beïnvloed dooruit andere sectoren

- Verbetering(fiets, auto, ...)
- Verdere toename

3. *Arbeid tijdens de tweede industriële revolutie*

Arbeid:

- Einde 19de eeuw:→ wetenschappelijke visie op arbeid
 -: product gaat naar arbeider en niet andersom →
tijdsinst
- Grote stijging

Overzichtsvraag

Verklaar: hoe verschilde de tweede industriële revolutie met de eerste?

Lestekst

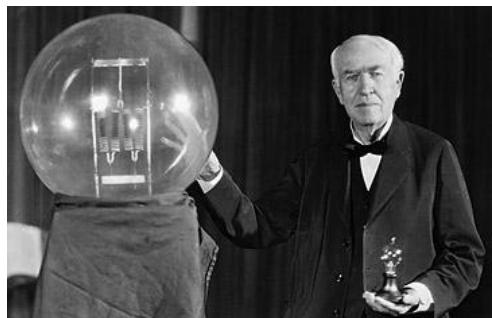
De tweede industriële revolutie

Rond het jaar 1850 komt de tweede industriële revolutie op gang. Deze markeerde een overgang naar de massaproductie van consumptiegoederen. De belangrijkste economie was die van de Verenigde Staten die op een korte tijd enorm industrialiseerde. Ook de Duitse industrie groeit door het ontstaan van de nieuwe sectoren, veel sneller dan de Britse. De massaproductie hield ook een **massaconsumptie**⁴⁵ in van verschillende goederen.

De tweede industriële revolutie zorgde voor vernieuwingen in verschillende sectoren. Deze werden mee veroorzaakt door het wetenschappelijke denken aan het einde van de 19de eeuw. Met uitgedachte theorieën werd er gezocht naar innovaties.

Vernieuwingen tijdens de tweede industriële revolutie

De eerste sector was de staalindustrie. Deze industrie verving de gietijzer industrie. Staal was sterker, lichter en zuiverder dan gietijzer. Door de toegenomen kennis over de chemie kon dit resultaat bereikt worden.

FIGUUR 17: EDISON MET ZIJN GEPATENTEERDE GLOEILAMP

Een tweede sector was die van de elektriciteit. Op het einde van de 19de eeuw zorgde de uitvinding van de wisselmotor (elektromotor) ervoor dat elektriciteit als energiebron gebruikt kon worden. Elektriciteit was ook makkelijk te transporteren met hoogspanningskabels. De uitvinding van de gloeilamp zorgde ervoor dat er ook 's nachts in fabrieken gewerkt kon worden.

Vervolgens kwam ook de chemische/petrochemische sector op. De Verenigde Staten begonnen op het einde van de 19de eeuw met het oppompen van aardolie. Deze werd gebruikt in de chemische industrie voor het maken van kunststoffen en met de ontwikkeling van de automotor werd deze grondstof ook gebruikt voertuigen aan te drijven.

Al deze innovaties in de verschillende sectoren hadden een enorme impact op de transportsector. De uitvinding van de auto en de fiets bevorderde het personenvervoer. De ontwikkelingen in de staalindustrie zorgde voor een enorme uitbreiding van het spoorwegennet in Europa en

FIGUUR 18: FORD MODEL T

⁴⁵ **Massaconsumptie:** een toegenomen consumptie van niet-levensnoodzakelijke producten op grote schaal onder de bevolking. Bijvoorbeeld: de auto die opgang maakt onder een groot deel van de bevolking.

de Verenigde Staten. De massale inzet van stoomschepen zorgde ook voor een verregaande internationalisering door de toegenomen snelheid van de intercontinentale handel.

Arbeid en bedrijfsvoering tijdens de tweede industriële revolutie

Het wetenschappelijke denken werd ook toegepast op de organisatie van de arbeid. Frederick Winslow Taylor dacht in de jaren 1880 en 1890 een nieuwe vorm van arbeidsorganisatie uit. Deze hield een verregaande arbeidsverdeling in onder het motto “de juiste man op de juiste plaats.” Het produceren van een bepaald product werd rationeel verdeeld in een bepaald aantal handelingen, onnodiige handelingen werden geëlimineerd en ieder deel van het vervaardigen van een product werd aan een andere arbeider toegekend. Op deze manier kon er meer geproduceerd worden met minder arbeiders. Deze manier van werken werd nog verbeterd door de introductie van de **assemblagelijn**⁴⁶ (lopende band) door Ford in zijn autofabrieken.

FIGUUR 19: FORD INTRODUCEERT IN 1913 DE EERSTE ASSEMBLAGELIJN

⁴⁶ **Assemblagelijn:** systeem waarbij een product aan bijvoorbeeld een lopende band onderdeel per onderdeel in elkaar wordt gestoken.

Hoofdstuk 4: De sociale kwestie

Inleiding

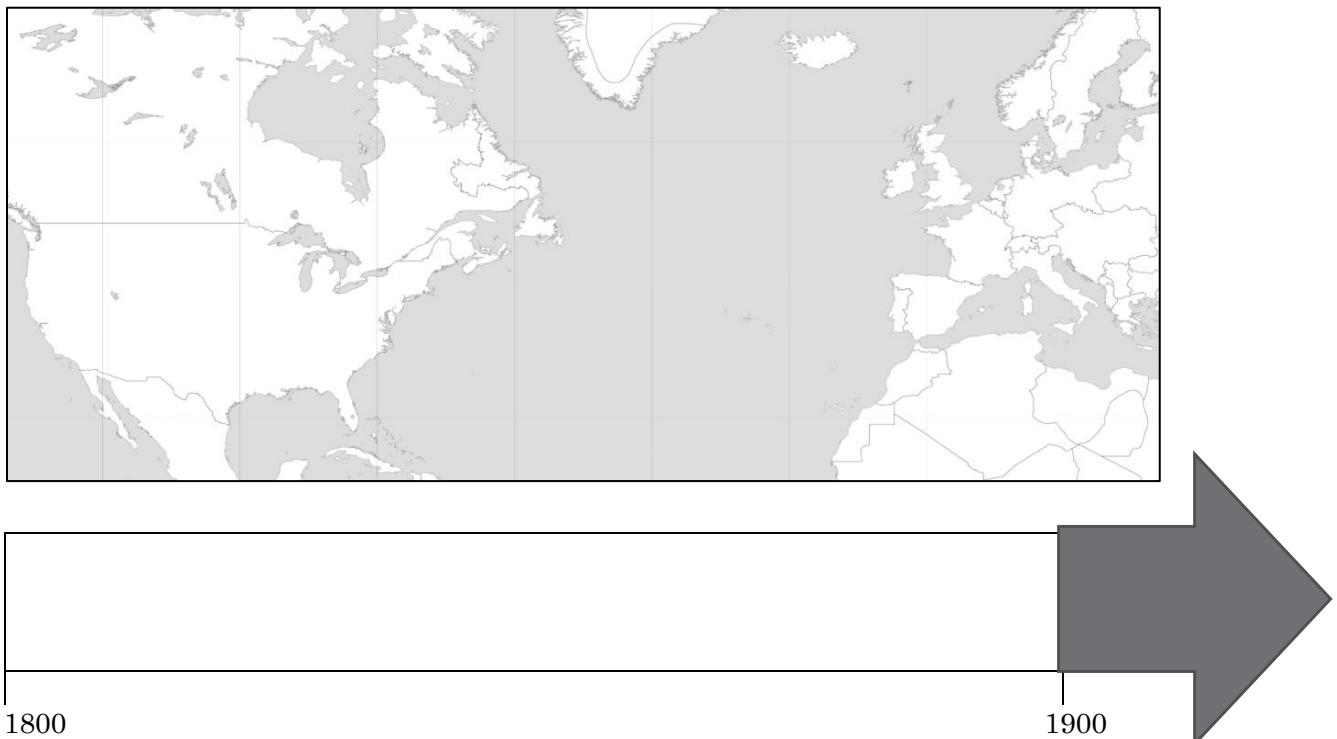
De industriële revoluties zorgden voor een verandering in de manier van werken en leven van heel de samenleving. Vooral bij de laagste sociale klassen waren deze veranderingen het meest ingrijpend. De **woon- en werkondernemingen** van de arbeiders in de stad waren erbarmelijk in de 19de eeuw. Deze situatie werd mee mogelijk gemaakt door verschillende wetten en de sterke positie van de werkgevers en de **onderdrukking van de arbeiders**. Deze omstandigheden riepen bij alle bevolkingslagen de vraag op hoe deze verbeterd konden worden. Het **socialisme, de christendemocratie en het communisme** trachtten hier op hun eigen **ideologische** manier een antwoord op te formuleren. Deze sociale kwestie was niet alleen een Europees probleem maar ook een Belgisch probleem.

Studie 1: De sociale kwestie

Wat bestuderen we

1. Hoe waren de werk -en levensomstandigheden van de arbeiders in de 19de eeuw?
2. Hoe werden arbeiders onderdrukt in de 19de eeuw?
3. Hoe verzetten arbeiders zich tegen deze onderdrukking?

Over welke tijd en ruimte gaat deze studie?

- a) Duid de stijgende verstedelijkingsgraad in Europa en Amerika aan op de kaart en op de tijdlijn (Tweede helft 19de eeuw tot 1ste helft 20ste eeuw)

Wat moet je kennen na deze studie?

- Je kan de verstedelijkte gebieden in de 19de-20ste eeuw aanduiden op een kaart.
- Je kent de woon- en levensomstandigheden van de arbeiders in de 19de-eeuwse stad.
- Je kan aan de hand van ongeziene bronnen het leven in de 19de -eeuwse stad bespreken.
- Je kent de werkomstandigheden van de arbeiders.
- Je weet waarom er beroep gedaan werd op kinderarbeid.
- Je kan aan de hand van ongeziene bronnen werkomstandigheden in de 19de eeuw bespreken.
- Je weet hoe de arbeiders onderdrukt werden in België en kan deze bespreken aan de hand van bronnen.
- Je kent de verschillende manieren waarop de arbeiders zich verzetten tegen hun slechte levensomstandigheden.
- Je kan de situatie van de arbeider van voor de sociale wetten en na de sociale wetten vergelijken met elkaar.
- Je legt de link tussen het industrieel kapitalisme en de slechte levensomstandigheden.

Schema

STUDIE 1: De sociale kwestie

1. *Levens- en werkomstandigheden van de arbeiders in de 19de eeuw*

Werkomstandigheden

-als enige bron van inkomsten (proletariaat)
-met lage lonen
- Gevaarlijk en ongezonde arbeid →→ armoede door gebrek aan
- Heel het gezin werd ingezet:(vooral fijn werk)

Levensomstandigheden

- Arbeiders wonen (vb. in beluiken)
- Armoede: groot deel van het loon gaat naar
- Gebrek aanen → ziekten
- Sociale problemen:en

2. *Onderdrukking van de arbeiders in België*

Overheid

- Wet Le Chapelier (1791): verbod open
-: alleen diegene die genoeg belastingen betalen mogen stemmen
- Verplichting werkmansboekje: kanworden of zorgen dat de geen werk meer vond

Bedrijfsniveau

- Truckstelsel: betalen van lonen inof
- Bij meningsverschil wordt deop zijn woord geloofd

3. *Arbeidersverzet in België*

Kassen van onderlinge bijstand: voorlopers van→ bedragen betaald doorvoor

Coöperatieve maatschappijen: arbeiders kopenin grote aantallen aan + delen mee in de

Oprichting van (socialisten) → druk op politiek neemt toe → invoerom levensomstandigheden arbeiders te verbeteren

Overzichtsvraag

Verklaar: het industrieel kapitalisme zorgde mee voor de slechte levensomstandigheden van de arbeider.

Lestekst

Levens- en werkstandigheden van de arbeiders in de 19de eeuw

FIGUUR 21: VOORBEELD VAN EEN BELUIK IN GENT

De algemene levensstandaard van de arbeiders ging er in de 19de eeuw sterk op achteruit. Het zogenaamde **proletariaat**⁴⁷ moest zich redden met enkel hun arbeid als bron van inkomsten. De woonomstandigheden in de stad waren miserabel. Arbeiders en hun gezinnen leefden in zogenaamde **beluiken**.⁴⁸ Tuinen van huizen werden volgebouwd met kleine koterijen waar per huisje tientallen mensen leefden waardoor er weinig comfort was. Er was ook amper toegang tot proper water om zich te wassen en te drinken. Het gevolg hiervan was een slecht hygiëne, afval werd meestal gewoon op straat gegooid met de verschillende epidemieën tot gevolg (vb. Cholera). Dronkenschap of gokken werd dan ook gezien als uitweg voor deze slechte levensomstandigheden.

Het grootste deel van het gezinsbudget ging naar de basisbehoeften: voeding, licht, woonst en warmte. Van vrije tijd was er amper sprake. Indien een gezinslid ontslagen werd was er soms te weinig geld om in deze basisbehoeften te voorzien.

De werkstandigheden lieten eveneens te wensen over. Werk in de fabrieken en in de mijnen was zeer gevaarlijk en ongezond. Velen kregen te maken met lichamelijke letsels en ademhalingsproblemen. Als je door een werkongeval niet meer kon werken, was er ook geen sociaal vangnet om je te ondersteunen.

Ook de werkdagen waren zeer lang. Het was niet uitzonderlijk om twaalf uur per dag te werken, zeven à zes dagen in de week. Het loon dat gegeven werd voor het werk was zo laag dat uit noodzaak heel het gezin moest werken om het huishouden te ondersteunen. Dit betekende ook dat

inkomsten gezin	
vader	12 fr. per week
moeder	0,60 à 0,90 fr. per week
totaal jaarinkomen	640 fr.

uitgaven gezin (ouders + 4 kleine kinderen)	
24 kg brood	10,56 fr.
afval van vlees, driemaal per week	0,75 fr.
boter, suikerstroop of fruit	1,30 fr.
aardappelen, bonen	1,30 fr.
een kwart liter melk	0,35 fr.
huur van een kelder, drie meter onder de grond	1,50 fr.
kolen	1,35 fr.
zeep, verlichting	0,10 fr.
totaal jaaruitgaven	894,92 fr.

Uit: J. Demey en R. C. F. Dhondt, Onze tijd in documenten, 1973.

FIGUUR 20: BUDGET VAN EEN GEZIN UIT RIJSEL

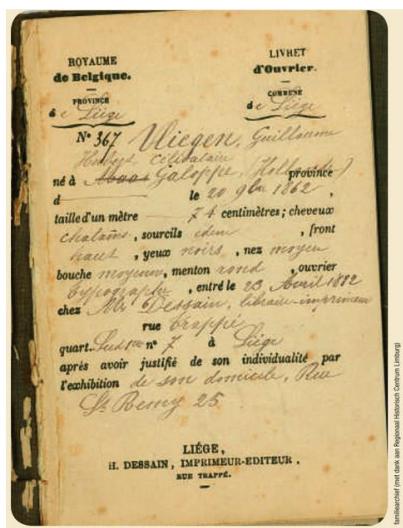
⁴⁷ **Proletariaat:** de beroepsbevolking, vooral arbeiders, kunnen enkel overleven door het verkopen van hun arbeid. Ze verdienen geen geld meer door bijvoorbeeld dieren te houden, een veldje te hebben waar ze eten op kunnen groeien. Ze hebben enkel hun arbeid.

⁴⁸ **Beluiken:** volgebouwde tuintjes van grotere huizen waarin arbeidersgezinnen dicht op elkaar wonen.

kinderen moesten werken. Zij werden vaak gebruikt om het fijne werk te doen, of op plaatsen te geraken waar volwassen mannen niet konden geraken.

De onderdrukking van de arbeiders in België

Het was moeilijk voor de arbeiders in de 19de eeuw om druk te zetten op hun werknemers om betere arbeidsvooraarden te verkrijgen. Het was moeilijk voor arbeiders om zich in groep te organiseren. Ten eerste werd in 1791 onder Frans bewind de **Wet Le Chapelier**⁴⁹ ingevoerd. Dit was een verbod op stakingen en vakbonden zodat de arbeiders zich niet konden verenigen tegen hun werkgevers. Vervolgens konden de arbeiders zich ook moeilijk op politiek vlak organiseren. Bij het ontstaan van België werd namelijk het **cijnskiesrecht**⁵⁰ ingevoerd. Enkel als je een bepaald bedrag aan belastingen betaalde mocht je stemmen. Arbeiders waren te arm om enige politieke slagkracht te hebben.

FIGUUR 22: HET WERKMANSBOEKJE

Op het niveau van de onderneming werden de arbeiders ook onderdrukt. Bij een meningsverschil over het loon kreeg de werkgever altijd gelijk. Ook werd het trucksysteem⁵¹ (of gedwongen winkelnering) toegepast. De arbeiders werden betaald in bonnen die ze enkel konden gebruiken in de winkel van de werkgever. Vaak werd het loon ook uitbetaald in een café dat eigendom was van de werkgever zodat de arbeiders daar hun loon zouden verbrassen. Ten slotte had iedere arbeider ook verplicht een **werkmansboekje**.⁵² Dit was een boekje dat je meenam als je van werk veranderde en afgaf aan je baas. Daar werd je loon, je uren, je gegevens en je gedrag op de werkvlakte bijgehouden. Als je de baas tegensprak kon hij via dit boekje ervoor zorgen dat je geen werk meer vond.

Arbeidersverzet in België

Arbeiders in België zagen hun erbarmelijke situatie niet met lede ogen aan. Ze verzetten zichzelf tegen hun onderdrukking op verschillende manieren. Allereerst werden er **kassen van onderlinge bijstand**⁵³ opgericht. Deze waren de voorlopers van de ziekenkassen (mutualiteiten). De zieken, invalide, wezen en werklozen konden beroep doen op de kas om

⁴⁹ **Wet Le Chapelier:** Wet uit 1791 die stelde dat er een verbod was om vakbonden of beroepsverenigingen te beginnen.

⁵⁰ **Cijnskiesrecht:** enkel diegene die een bepaald bedrag aan belastingen betaalden mochten stemmen.

⁵¹ **Trucksysteem:** De arbeiders werden betaald in bonnen die ze enkel konden gebruiken in de winkel van de werkgever. Vaak werd het loon ook uitbetaald in een café dat eigendom was van de werkgever

⁵² **Werkmansboekje:** Dit was een boekje dat je meenam als je van werk veranderde en afgaf aan je baas. Daar werd je loon, je uren, je gegevens en je gedrag op de werkvlakte bijgehouden. Als je de baas tegensprak kon hij via dit boekje ervoor zorgen dat je geen werk meer vond.

⁵³ **Kassen van onderlinge bijstand:** voorloper van de mutualiteiten. Arbeiders stonden een deel van hun loon af om bij werkloosheid en ziekte een inkomen te hebben. Dit werd ook gebruikt voor wezen zorg.

een tegemoetkoming te krijgen. Als je werk had, gaf je regelmatig een bedrag aan deze kas. Vaak diende deze kassen ook als geheime vakbonden.

FIGUUR 23: BAKKERIJ "DE VOORUIT", COÖPERATIEVE IN GENT

Een tweede manier waarop arbeiders elkaar hulpden was door het oprichten van **coöperatieve maatschappijen**.⁵⁴ De bekendste in België was de “Vooruit” in Gent (opgericht in 1880). Hierbij werd er door verschillende arbeiders geld samengelegd om in grote hoeveelheden voeding en andere levensmiddelen te kopen om zo de prijs te drukken.

De oprichting van een socialistische partij (BWP, zie studie 2) en verschillende stakingen en opstanden dwong de Belgische regering ertoe om een groot aantal sociale wetten door te voeren. In eerste instantie werd vrouwen- en kinderarbeid gereglementeerd, het trucksysteem werd ingetoomd en lonen mochten niet meer uitbetaald worden in cafés. Ook werden pensioenen, verzekeringen en sociale instellingen het leven ingeroepen. Aan het einde van de 19de eeuw en begin 20ste eeuw werd er ook meer sociaal overleg voorzien en werd de werkweek ingekort.

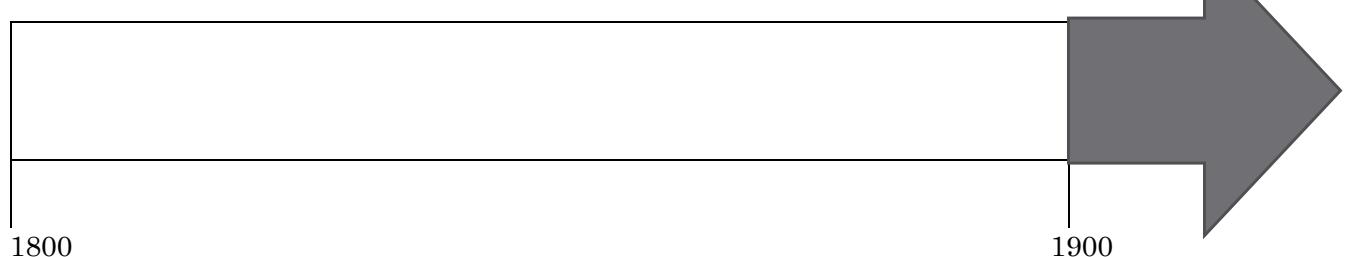
⁵⁴ **Coöperatieve maatschappijen:** maatschappijen waarbij producten in grote schaal werden aangekocht door een groep arbeiders waardoor de prijzen gedrukt werden.

Studie 2: Ideologische antwoorden op de sociale kwestie

Wat bestuderen we

1. Wat hield het socialisme in?
2. Wat hield het communisme in?
3. Hoe ontstond de christendemocratie?

Over welke tijd en ruimte gaat deze studie?

- b) Duid de oprichting van de BWP aan op de tijdlijn (1885)

Wat moet je kennen na deze studie?

- Je verklaart de volgende begrippen: klassenstrijd, communisme, socialisme en Christendemocratie.
- Je kent de algemene kenmerken van het communisme, socialisme en de christendemocratie.
- Je kan uit een ongeziene bron afleiden of de maker een voorstander is van het communisme, socialisme of de christendemocratie.
- Je weet waar de BWP voor stond en wat ze wilden bereiken.

Schema

STUDIE 2: IDEOLOGISCHE ANTWOORDEN OP DE SOCIALE KWESTIE

1. *Communisme*

Karl Marx → schrijft communistisch manifest als antwoord op

uitgangspunten:

-: geschiedenis is een constante strijd tussen
(vb. bourgeoisie) en (vb. arbeiders)
- wordt onvoldoende betaald → maakt
.....
- Arbeiders is geen
- = afleiding voor de slechte levensomstandigheden

Arbeiders moeten Ontketenen → ontstaan maatschappij → vrije
klasseloze maatschappij waar iedereen is.

2. Socialisme

..... arbeiders zonder **revolutie**

→ verandering door (oprichting politieke partijen)

Ook tegen

België → 1885: oprichting

- Verbetering
- Invoer

3. Christendemocratie

Druk op kerk → Paus zegt dat:

- moet gehoorzamer
- moet goed behandelen

↔ niet eens met Paus → Ontstaan(Daens): standpunten als socialisme

MAAR

Overzichtsvraag

Verklaar: de sociale en economische situatie van de arbeiders zorgde voor het ontstaan van nieuwe politieke stromingen

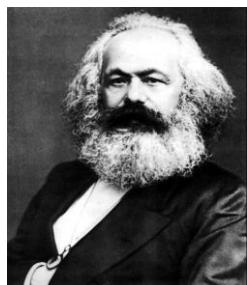
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Lestekst

Het communisme

In de tweede helft van de 19de eeuw drong zich de sociale kwestie op, de wantoestanden op de werkvloer kwamen meer en meer aan het licht. Men vroeg zich af wat diende er te gebeuren met de slechte leef- en werkomstandigheden van het proletariaat (de arbeiders).

Een eerste ideologie was de communistische ideologie van Karl Marx.

Hij zag doorheen de geschiedenis een **klassenstrijd**. Deze klassenstrijd was een constante strijd van onderdrukker en onderdrukten. In de moderne burgerlijke maatschappij waren de twee strijdende partijen de kapitalisten zoals de fabriekseigenaars en de kapitaalbezitters (bourgeoisie) enerzijds en de arbeiders (het proletariaat = zij die enkel hun gezien hebben) anderzijds. Deze kapitalisten zouden de arbeiders uitbuiten.

FIGUUR 24: KARL MARX

Hij vond dat de arbeider te weinig wordt betaald voor de arbeid die hij verricht. Hierdoor kan de kapitalist meer winst maken dan wanneer hij een eerlijk loon zou betalen. Ook de manier van produceren klaagt Marx aan. Waar vroeger een arbeider of ambachtsman trots kon zijn op zijn arbeid en het product van begin tot einde vervaardigde, werd de moderne arbeider slechts een klein onderdeel van het productieproces. Marx was ook tegen godsdienst, hij zag dit als een manier om de arbeider af te leiden van zijn slechte bestaan.

Volgens hem moest er door **revolutie** een nieuwe maatschappijvorm zal ontstaan, het **communisme**.⁵⁵ Na een overgangsperiode waar alle rijkdom verdeeld wordt, zou het communisme dan volledig tot ontwikkeling komen. Een vrije, klassenloze maatschappij waar iedereen werkt naar wat men nodig heeft en werkt hoeveel men kan. Iedereen is gelijk.

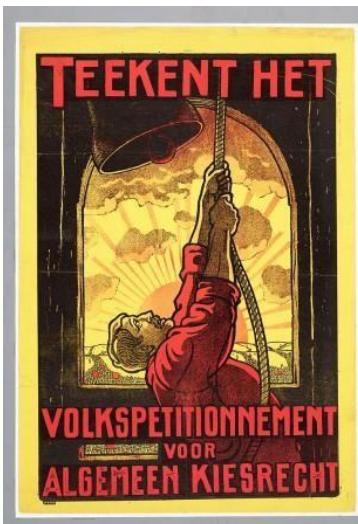
Het socialisme

Het **socialisme**⁵⁶ hing een andere theorie aan dan die van Marx. Ook zij wilde een verbetering van de toestand van de arbeider, maar dit moest niet gebeuren door een revolutie. De arbeiders moesten zich verenigen en ook hun eisen formuleren aan de werkgevers. Dit moesten ze echter doen op een wettelijke manier, door via politieke hervormingen de situatie van de arbeider te verbeteren. Dit werd gedaan door het oprichten van politieke partijen en het indienen van wetsvoorstellingen. De term “socialistisch” werd soms wel vermeden, want dit had een foute

⁵⁵ **Communisme:** beweging die streeft naar het verbeteren van de levens- en werkomstandigheden van de arbeider door middel van revolutie en een omverwerping van de kapitalistische maatschappij met een klassenloze maatschappij als ideaal.

⁵⁶ **Socialisme:** beweging die streeft naar het verbeteren van de levens- en werkomstandigheden van de arbeider door middel van politieke actie.

bijklink gekregen. Het socialisme was ook net zoals het communisme gekant tegen godsdienst.

FIGUUR 25: POSTER VOOR ALGEMEEN STEMRECHT IN NEDERLAND

geven en goed behandelen. Ze kozen dus voornamelijk de kant van de arbeiders.

De **Christendemocraten** waren het hier niet mee eens. Een goede samenwerking tussen de verschillende sociale klassen was voor deze stroming het belangrijkste. Iedereen moest streven naar een sociaal rechtvaardige maatschappij. Ze willen de situatie van de arbeider verbeteren net zoals de socialisten, maar nemen ook een christelijk karakter aan. Vele arbeiders werden namelijk afgeschrikt door het “goddeloze” socialisme. Aan de basis van de Christendemocratie stond de priester **Adolf Daens**. Een Aalsterse priester die het zware leven van de textielarbeiders in Vlaanderen van dichtbij meemaakte en zich hun lot aantrok.

In België werd in 1885 de **Belgische Werklieden Partij (BWP)**⁵⁷ opgericht. De voorganger van de hedendaagse socialistische partij in België. Alhoewel deze partij socialistisch was, vermeldde zij dit niet in hun naam om katholieke arbeiders niet af te schrikken. De BWP streefde naar de verbetering van de levensomstandigheden van de arbeiders via sociale wetten en het algemeen stemrecht.

De Christendemocratie

De druk op de kerk om een oplossing te formuleren op de vraag nam gedurende de tweede helft van de 19de eeuw meer en meer toe. De paus zag de verschillen tussen de klassen als iets natuurlijk. De werknemer moet gehoorzaam zijn aan de werkgever en de werkgever moet zijn arbeiders een degelijk loon

⁵⁷ **Belgische Werklieden Partij:** Belgische socialistische partij opgericht in 1885. Ze streefden naar de verbetering van de levenswijze van de arbeiders en het algemeen stemrecht.

Project burgerschap: sociale ongelijkheid en democratie in België

Inleiding

Tijdens de lessen geschiedenis zagen we reeds verschillende politieke ideologieën zoals het nationalisme, liberalisme, communisme en socialisme. Ook zagen we voorbeelden van sociale ongelijkheid in de Belgische samenleving aan het einde van de 19de eeuw. We kunnen daarom best ook de vraag stellen: hoe zit het met de democratie en sociale ongelijkheid vandaag? Hoe **ontstond het algemeen stemrecht** en waarom is dit belangrijk. Welke **politieke partijen** bestaan er vandaag en wat zijn hun meningen en oplossingen voor **sociale ongelijkheid** voor de komende verkiezingen? Wat doet **Europa** in verband met sociale ongelijkheid en hoe merken we **discriminatie op de arbeidsmarkt** vandaag.

Ontstaan van het algemeen stemrecht in België

Bij het ontstaan van het België was het een van de meest democratische landen ter wereld. Ook al kon maar slechts een klein deel van de bevolking stemmen omwille van het **cijnskiesrecht**. Was dit toch zeer progressief voor zijn tijd.

In het kader van de sociale kwestie die jullie reeds zagen tijdens de lessen geschiedenis gingen stemmen op voor stemrecht voor iedereen en niet alleen de rijkeren.

Het verhaal van Vlaanderen – Fragment 1

- a) Hoe hingen het gebrek aan politieke inspraak tijdens de 19de eeuw samen met de slechte levensomstandigheden omstandigheden.

.....
.....
.....
.....

- b) Hoe verkregen de Belgen uiteindelijk het algemeen meervoudig stemrecht?

.....
.....
.....

- c) Hoe werkte deze vorm van stemrecht?

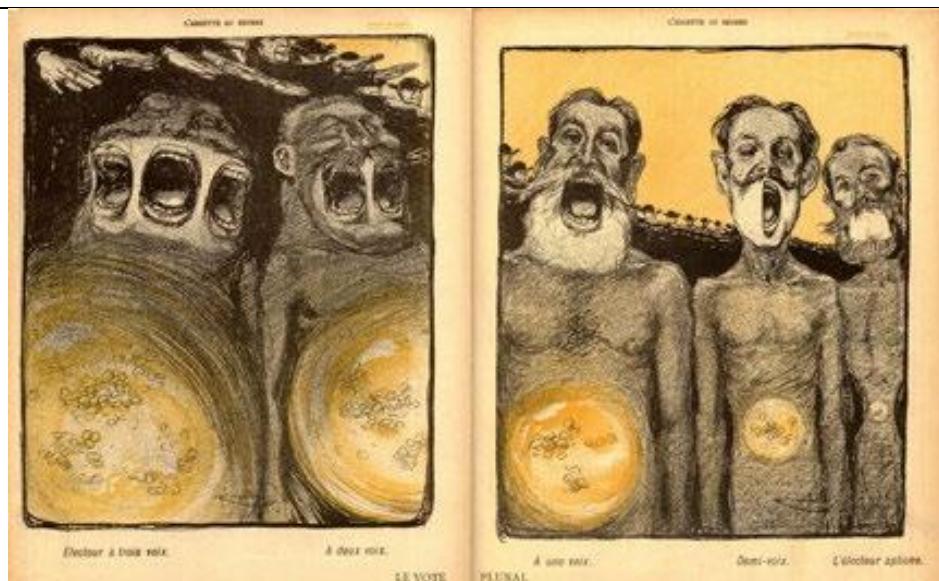
.....
.....
.....

- d) Wie viel er uit de boot? Waarom?

.....
.....

Ook na de verkiezingen van 1912 zijn er stakingen voor de invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht, waarbij nogmaals doden vallen. Op 14 april 1913 nemen 350.000 arbeiders deel aan een algemenestaking die gelukkig vreedzamer verloopt. De druk wordt groot en de geesten rijpen, in alle partijen. Door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, kan het algemeen enkelvoudig mannenstemrecht echter niet gerealiseerd worden. Onmiddellijk na de wapenstilstand van 11 november 1918 is het duidelijk dat het meervoudig mannenstemrecht niet houdbaar is. Katholieken, liberalen en socialisten bereiken een akkoord om het algemeen enkelvoudig mannenstemrecht zo snel mogelijk in te voeren. Op 9 mei 1919 wordt deze nieuwe wet afgekondigd.

Bron: Senaat.be

Stemgerechtigden met drie stemmen, twee stemmen, één stem en geen stemmen

- a) Waren de arbeiders tevreden met het algemeen meervoudig stemrecht? Waarom wel of niet?

.....
.....
.....
.....

- b) Wanneer werd het algemeen enkelvoudig stemrecht ingevoerd en waarom?

.....
.....
.....

Door de invoering van het algemeen stemrecht voor mannen bleef er natuurlijk nog één grote groep achter, de vrouw. Dit had vooral te maken met plaats van de vrouw in de samenleving.

Het verhaal van Vlaanderen – Fragment 2

- a) Wanneer werd algemeen stemrecht voor vrouwen ingevoerd?

.....
.....
.....

- b) Hoe vergelijkt dit zich met de rest van de wereld?

.....
.....

- c) Leg uit wat het verband was met de positie van de vrouw in de samenleving en het laat verkrijgen van het stemrecht.

.....
.....
.....
.....

Verdere evolutie van het stemrecht in België

- 1969: stemrecht vanaf 18 jarige leeftijd (in plaats van 21 jarige leeftijd)
- 1999: EU-burgers krijgen stemrecht in de gemeenteraadsverkiezingen
- 2004: migrantenstemrecht, migranten die 5 jaar legaal verblijven in België mogen stemmen in de gemeenteraadsverkiezingen.
- 2024: stemrecht voor 16-jarigen bij de Europese verkiezingen

- a) Welke andere groepen moesten nog wachten op een vorm van stemrecht?

.....
.....
.....

Evaluatievraag – het belang van stemrecht

Denk na over het belang van stemrecht:

- *Wat betekent stemrecht voor jou? Ga jij gebruik maken van je stemrecht tijdens verkiezingen? Waarom wel of niet.*
- *Waarom is stemrecht belangrijk om tegen sociale ongelijkheid in te gaan als je de evolutie van het stemrecht bekijkt?*

Democratie en verkiezingen. Hoe werkt het?

De democratische rechtstaat

Tijdens de lessen geschiedenis zagen we reeds enkele belangrijke elementen die bepalen hoe ons land er uitziet. België is een **democratische rechtstaat**. Leg in je eigen woorden nog eens uit wat dit betekent:

.....
.....
.....
.....

De democratische rechtstaat kan niet werken zonder belangrijke rechten en vrijheden.

Deze zijn samen met de werking van onze democratie opgenomen in onze **grondwet**:

- Vrijheid van meningsuiting
- Persvrijheid
- Recht op een eerlijk proces

Waarom kan een democratie volgens jou niet werken zonder deze vrijheden?

.....
.....
.....

We stonden ook al stil bij de **scheiding der machten**. Dit voorkomt dat één groep of persoon niet alle macht verkrijgt. Bestudeer deze drie machten in groepjes van 3, specifiek voor België. Gebruik de pagina's in bijlage.⁵⁸

Macht	Wie oefent deze macht uit?	Taken
Wetgevende macht		
Uitvoerende macht		
Rechterlijke macht		

⁵⁸ De kracht van je stem. Informatiemap over democratie, burgerzin en politiek

De wetgevende macht

Een parlement keurt wetgeving goed. Het initiatief voor wetgeving kan van de parlementsleden zelf komen, maar meestal neemt de regering het wetgevende initiatief en debatteert het parlement erover. Regeringen doen dus ook een deel van het werk van de wetgevende macht.⁴

Als een parlement eenmaal een voorstel of een ontwerp voor een wet of een decreet heeft goedgekeurd, moet het ook nog worden bekrachtigd. Op het federale niveau bekrachtigt de koning de goedgekeurde wetsvoorstellen of -ontwerpen. Op die manier behoort de koning ook gedeeltelijk tot de wetgevende macht. Naast de handtekening van de koning staat steeds de handtekening van een minister ‘die daardoor alleen reeds ervoor verantwoordelijk wordt’, zoals in artikel 106 van de Grondwet te lezen staat. De bevoegdheden van de koning gelden enkel voor het federale niveau. Decreten of ordonnanties worden door de respectieve deelregeringen bekrachtigd.

Wetten, decreten en ordonnanties moeten tot slot ook worden bekendgemaakt. Pas wanneer ze in het Belgisch Staatsblad zijn gepubliceerd, worden ze van kracht en worden ze bindend.

Aangezien een parlement wetten, decreten of ordonnanties goedkeurt, moeten de verschillende parlementen ook kunnen controleren of hun beslissingen behoorlijk worden uitgevoerd. De uitvoering is de taak van de regering. De controle op de werking van die regering is een belangrijke taak van een parlement.

De uitvoerende macht

De uitvoerende macht moet de beslissingen van de wetgevende macht uitvoeren. Volgens de Grondwet berust de uitvoerende macht op het federale niveau bij de koning en de regering.

De federale regering voert de wetten uit door middel van koninklijke besluiten (KB's). Ook de KB's worden door één of meer ministers en door de koning ondertekend.

Op het Vlaamse niveau wordt de uitvoerende macht door de Vlaamse Regering uitgeoefend en door het Vlaams Parlement gecontroleerd. Hier zijn geen KB's maar Besluiten van de Vlaamse Regering.

De rechterlijke macht

De rechterlijke macht moet bij het beoordelen van geschillen, misdrijven en misdaden de wetten toepassen en recht spreken. De rechterlijke macht wordt door de hoven en de rechtsbanken uitgeoefend. Volgens het principe van de scheiding der machten werken de hoven en rechtsbanken onafhankelijk van de beide andere machten.

Rechters zijn niet in dienst van de uitvoerende macht. Het zijn geen ambtenaren. Er is een minister van Justitie, maar die mag zich niet met de rechtspraak bemoeien. Hij kan geen rechtszaken blokkeren. Hij kan rechters evenmin vragen op een vonnis terug te komen. Hij kan de magistratuur enkel algemene richtlijnen opleggen. De **strafvervolging** is voor de minister van Justitie absoluut verboden terrein. Voor de **strafuitvoering** is de minister van Justitie⁵ wel verantwoordelijk. De gevangenissen en interneringsinrichtingen vallen onder zijn bevoegdheid.

Aangezien België enkel rechtsbanken en hoven op het federale niveau kent, oefenen de regionale overheden geen eigen rechterlijke macht uit. Het elektronisch toezicht (de enkelband) en de justitiehuizen die oa. ook juridisch advies geven, vallen wel onder de bevoegdheid van Vlaanderen sinds de zesde staatshervorming.

Nu kunnen we ons afvragen hoe democratisch België eigenlijk is. Hiervoor bestaan verschillende inschattingsmethodes. Een van de bekendere is de *EIU democratie-index*. Ze houden rekening met de volgende punten:

- Verloop van verkiezingen en aanwezigheid van **politiek pluralisme**
- Respect voor rechten en vrijheden
- Functioneren van staatsbestuur
- Politieke cultuur (hoe actief betrokken zijn mensen bij de politiek, kunnen verliezers zich neerleggen bij verkiezingsresultaten)
- Politieke participatie (wat doen mensen/organisaties nog, buiten stemmen om hun mening duidelijk te maken)

Full democracies

	9.0 – 10.0
	8.0 – 9.0

Flawed democracies

	7.0 – 8.0
	6.0 – 7.0

Hybrid regimes

	5.0 – 6.0
	4.0 – 5.0

Authoritarian regimes

	3.0 – 4.0
	2.0 – 3.0
	0 – 2.0

Dit geeft een score van 0 tot en met 10. Welke score zou jij aan België geven op basis van de bovenstaande punten? Leg uit waarom.

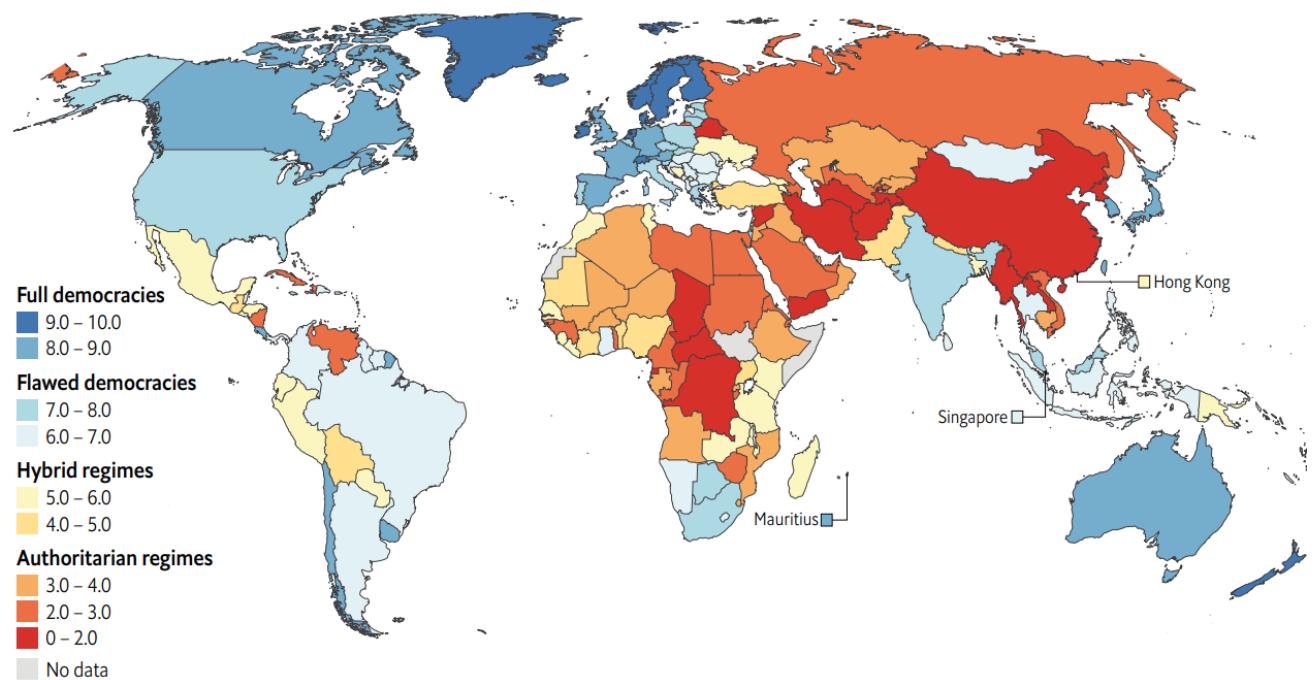
.....

.....

.....

.....

Democracy Index 2022, global map by regime type

Score van België: 7.64 (flawed democracy)

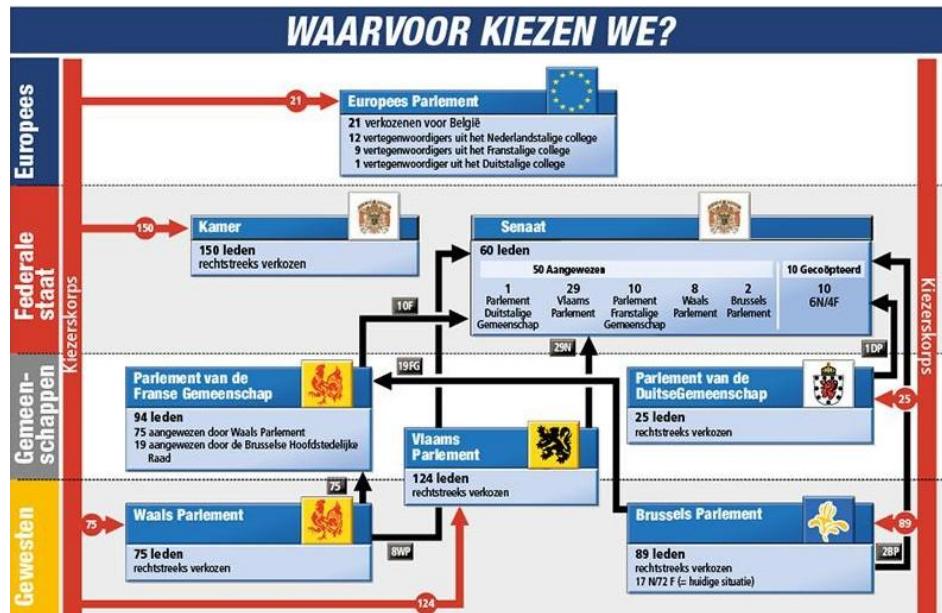
- Hoe komt de score van België overeen met jouw schatting?
-
-
-

- Hoe doet België het op wereldvlak?
-
-
-

- Wat kan je concluderen over de positie van België in vergelijking met de rest van Europa?
-
-
-

Wie bestuurt ons?

Dit jaar zullen er wederom verkiezingen plaatsvinden. Hier zie je een overzicht van de verschillende parlementen waarvoor er gestemd zal worden.

- a) Zal je voor al deze parlementen kunnen stemmen de komende verkiezingen?

Waarom wel of niet?

- b) Wat bepaald er voor wie je kan stemmen?

- c) In 2024 zal je op een ander moment ook voor andere niveaus binnen België moeten stemmen. Welke?

Hoe deze staat vorm heeft gekregen verkennen we volgend jaar tijdens de lessen geschiedenis.

Opdracht – wie beslist wat?

- Zoek voor de volgende bestuursniveaus op waarvoor ze bevoegd zijn (waarover mogen ze wetten/decreten/regels maken). Geef hier telkens twee voorbeelden van bevoegdheden.

Gemeente	Vlaams gewest	Vlaamse gemeenschap
Provincie	Europese Unie	Federale overheid

- Geef per voorbeeld dat je geeft ook aan hoe je dit in je dagelijks leven ziet terugkomen.

Verkiezingen

Binnenkort zal een groot deel van de Belgische bevolking kunnen stemmen voor de verschillende parlementen in België (vanaf 18 jaar) en het Europese parlement (vanaf 16 jaar). Naar het stemlokaal in België is verplicht. We bekijken hierover een fragment (<https://www.youtube.com/watch?v=ORFcB8EhgY>) :

- a) Leg uit wat opkomstplicht en stemrecht inhouden.

.....
.....
.....

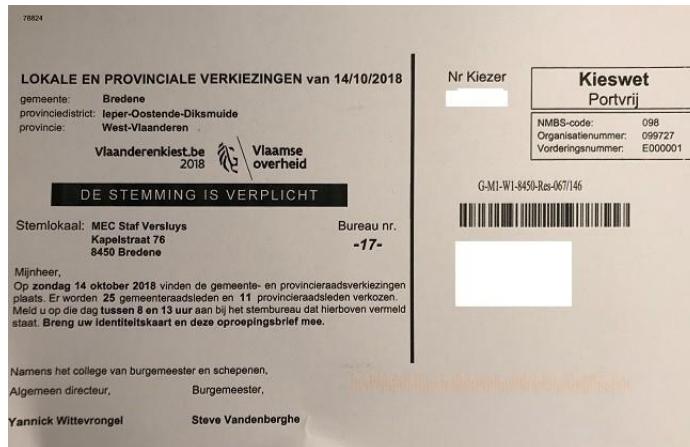
- b) Waarom werd opkomstplicht ingevoerd?

.....
.....
.....

- c) Wat vind jij? Opkomstplicht afschaffen of niet? Waarom?

.....
.....
.....

Voor de verschillende verkiezingen krijg je een officiële oproepingsbrief. Met deze brief ga je dan op verkiezingsdag naar het stembureau dat hier op vermeld staat.

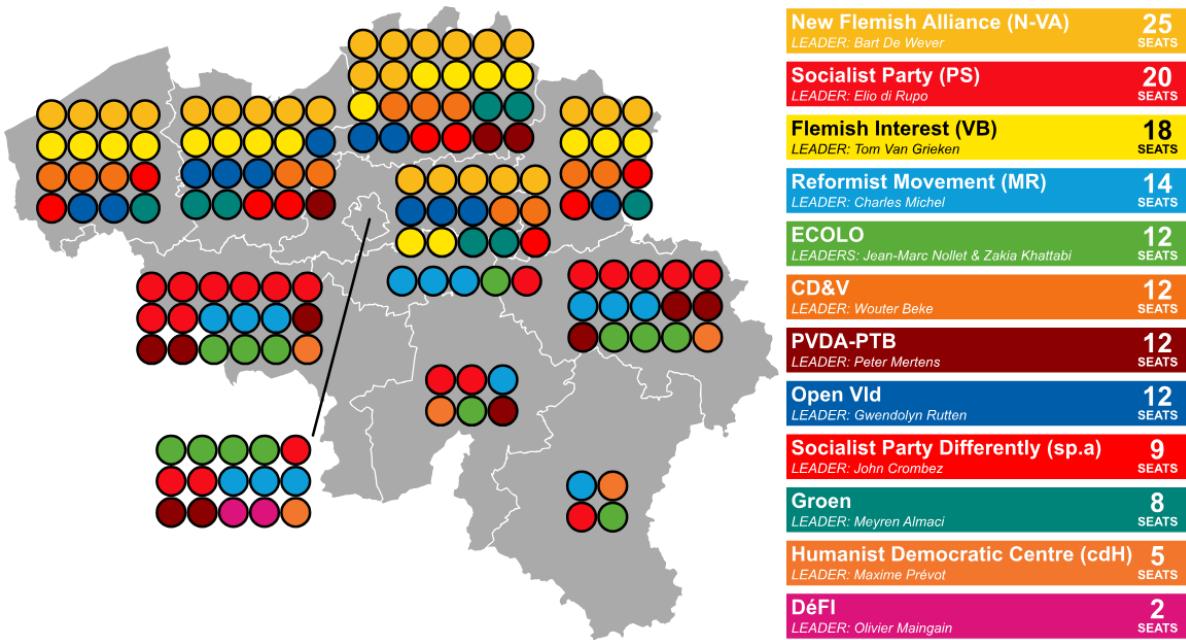
De stemming verloopt op papier of elektronisch. In de regio rond Mechelen is de stemming vaak elektronisch (<https://youtu.be/1EhQjOxKPU>):

- a) Wat is het verschil tussen een lijststem en een naamstem?

Bij een lijststem gaat je stem naar de lijst en ben je akkoord met de volgorde.

Bij een naamstem geef je een voorkeur waardoor de volgorde gewijzigd kan worden.

Niet overal in België kan je op dezelfde mensen stemmen. België is opgedeeld in **kieskringen**. In elke kieskring kunnen politieke partijen mensen op stemlijsten zetten die dan verkozen kunnen worden in het parlement.

Kieskringen bij de federale verkiezingen en de zetelverdeling (verkiezingen 2019)

- In welke kieskring woon jij?

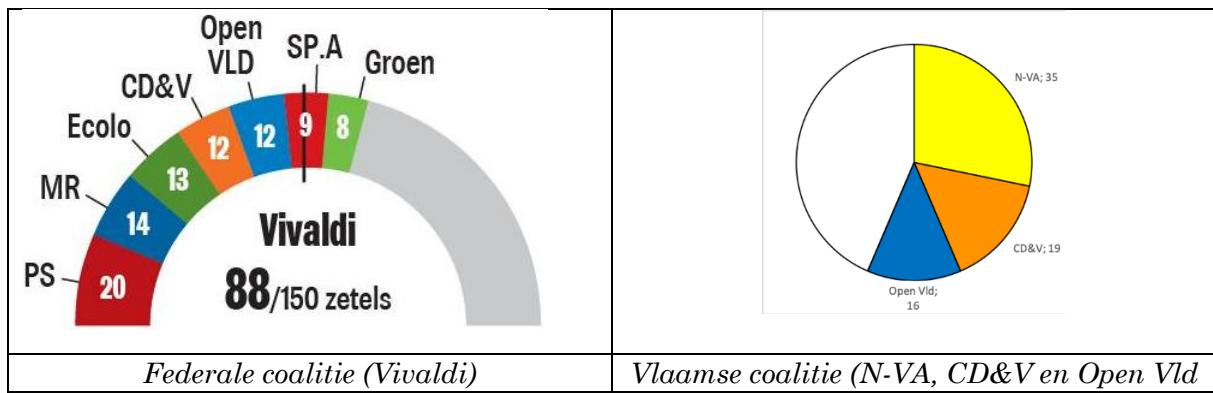
Kieskring Antwerpen.

- Wat bepaald vooral hoeveel zetels je kan winnen als partij?
Het aantal mensen dat in je kieskring wonen.
- Wat valt er op als je kijkt naar de verschillende partijen en waar ze opkomen?

De meeste partijen komen enkel op in één van de twee landsdelen. Je hebt dus Vlaamse en Waalse partijen.

Eens de zetels verdeeld zijn naar gelang de stemmen die bepaalde partijen krijgen zal er een regering gevormd moeten worden (uitvoerende macht). Een regering moet de goedkeuring krijgen van de helft van het parlement (150 voor het federaal parlement en 124 in het Vlaams parlement). Kijk terug naar de resultaten van de verkiezingen van 2019. Haalt één partij de meerderheid? Wat zouden ze moeten doen?

Neen, ze moeten een coalitie vormen met andere partijen.

Hier boven zie je de coalities die momenteel gevormd zijn op Vlaams niveau en Federaal niveau? Wat valt er op aan deze coalities? Welke problemen kunnen dit zich met zich meebrengen?

De coalities bevatten veel partijen waardoor het moeilijker is om beslissingen te nemen. Vlaams en Federaal zijn er ook verschillende partijen waardoor samenwerking moeilijker is.

Leg uit wat het verschil is tussen **meerderheid** en **oppositie**.

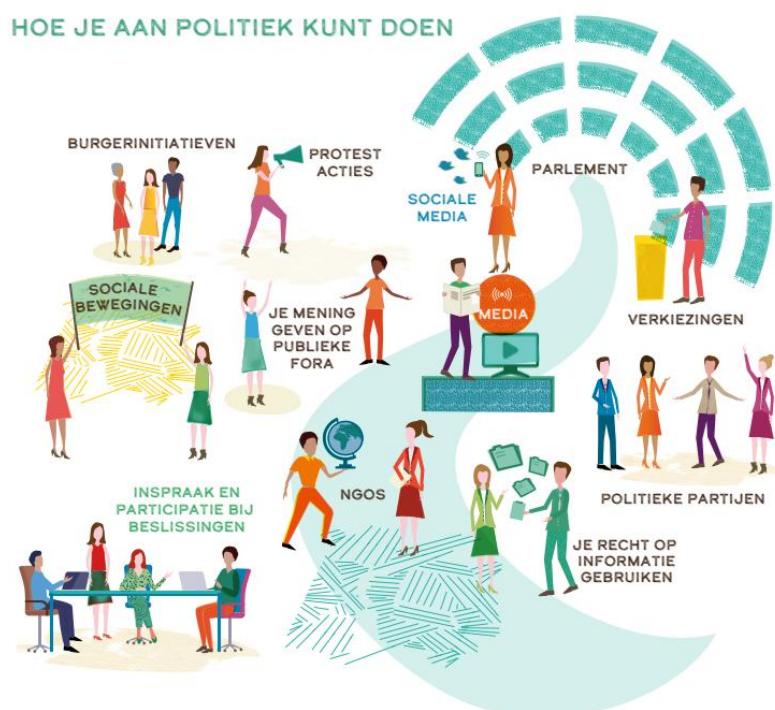
Meerderheid:

Partijen die samen een regering vormen.

Oppositie:

Partijen die niet in de regering zitten en de meerderheid controleren / bekritiseren.

Is democratie enkel stemmen?

Aan "politiek" doen doe je niet enkel door te stemmen. Je kan op nog veel andere manier proberen het beleid (de beslissingen die de overheid neemt) te beïnvloeden.

- Sociale bewegingen: **Organisaties die opkomen voor de rechten van sociale groepen zoals vrouwenrechtenorganisaties, vakbonden, ...**

- NGO's: **Niet-Gouvernementele organisaties die zich bezig houden met onderwerpen zoals mensenrechten, milieu, gezondheid, ...**
- Sociale media: **Facebook, tiktok, instagram, X, ... gebruikt om meningen te delen en kritiek te geven op de politiek.**
- Protestacties en burgerinitiatieven: **Mensen die acties organiseren of protesten voor een bepaald doel of probleem in de wereld. Op straat komen om aanhang te tonen.**
- Media: **TV-Radio, kranten, boeken, films, ... om aandacht te vragen voor problemen of kritiek te geven op de politiek.**

Opdracht – Je stem laten horen

- *Kies een onderwerp of probleem in de wereld/ons land dat jij graag opgelost wilt zien worden*
- *Kies uit de bovenstaande lijst van manieren om aan politiek te doen twee voorbeelden. Zoek op op welke manier mensen op deze manier het probleem willen oplossen.*
- *Vind je deze manieren een goede manier om aan politiek te doen? Ja of neen?*

Voorbeeld

Ik hecht veel belang aan rechten van ouderen.

- **NGO's:** de NGO "Amnesty international" pleit bij verschillende overheden voor het maken van een ouderenrechtenverdrag waarbij de rechten van oude mensen beter beschermd worden.
- **Media:** de auteurs Arne De Jaegere, Maarten Vanhee en Nathalie van Leuven schreven een boek "grijs aan zet" waarin ze verhalen over ouderen hun verhaal doen over hoe hun rechten geschonden worden en hoe ze behandeld worden. Ze geven ook aan waar de bescherming van ouderen beter kan.

Mening (voorbeeld)

Ik denk wel dat het ouderenrechten verdrag een goede stap in de richting zou zijn voor het beter beschermen van ouderen. Hierdoor komt deze kwestie ook duidelijker op de voorgrond. Wat het boek betreft denk ik dat het niet wijd verspreid is waardoor het weinig effect zal hebben op het verbeteren van de situatie van ouderen.

Ik hecht veel belang aan het oplossen van het fileprobleem in België.

- **Demonstreren of actievoeren:** Actiegroepen zoals Greenpeace voeren regelmatig campagnes om bewustwording te creëren over de impact van auto's op het fileprobleem en het milieu. Ze vragen de overheid om het autogebruik te verminderen door bijvoorbeeld een kilometerheffing in te voeren en meer te investeren in alternatieven zoals carpoolen of deelauto's.
- **Petities en politieke partijen:** Er zijn verschillende petities opgezet, zoals die waarin gevraagd wordt om gratis of goedkoper openbaar vervoer tijdens de spitsuren. Politieke partijen, zoals Groen en Ecolo, pleiten voor een kilometerheffing voor auto's en subsidies voor milieuvriendelijke vervoersmiddelen zoals elektrische fietsen.

Mijn mening:

Ik denk dat demonstreren en actievoeren een goede manier is om aandacht te vragen voor het fileprobleem. Dit brengt het onderwerp in de media en creëert druk op de overheid. Petities en politieke partijen vind ik ook nuttig, omdat zij veranderingen mogelijk kunnen maken. Het nadeel is echter dat politieke oplossingen vaak pas na een hele lange tijd worden ingevoerd.

Politieke partijen in Vlaanderen en sociale ongelijkheid.

Om de grote hoeveelheid politieke partijen te beperken bespreken we in dit deel enkel de partijen die opkomen in Vlaanderen en verkozenen hebben in het parlement. Omdat politiek over heel de samenleving gaat schrijven partijen vaak zeer grote documenten die ze **verkiezingsprogramma's** noemen waarbij ze hun visie op de samenleving naar aanloop van de verkiezingen uitleggen. Hieronder vind je kort samengevat wat de basisideeën zijn van elke politieke partij⁵⁹:

 <p><i>Christen-Democratisch & Vlaams</i></p> <p>Sterk Vlaanderen: Vlaanderen moet zelf meer kunnen beslissen</p> <p>Relaties: relaties en verenigingen tussen mensen zijn belangrijk. De overheid moet deze steunen en ook aandacht hebben voor mensen die het moeilijk hebben en kwetsbaar zijn.</p> <p>Verantwoordelijk solidariteit: iedereen draagt verantwoordelijkheid maar mensen moeten ook niet overgelaten worden aan hun lot. Er moet genoeg sociale bescherming zijn voor iedereen.</p> <p>Veiligheid: liever voorkomen dan achteraf straffen. Overheid moet de balans bieden tussen veiligheid en privacy.</p> <p>Duurzaamheid: klimaatverandering tegengaan zonder iemand achter te laten. Meer openbaar vervoer en fiets als vervoersmiddel bij uitstek.</p>	 <p>Menselijk: Overheid en economie zetten zich in voor de mensen en hun noden. Van jong tot oud, van arm tot rijk, van autochtone tot vluchteling. Wie een job wil, verdient werk. Wie nood heeft aan hulp, krijgt de juiste en betaalbare zorg.</p> <p>Eerlijkheid: Groen plaatst eerlijkheid en gelijke kansen voorop. Grote bedrijven en de grote vervuilers moeten meer bijdragen dan de ondernemers en de werkende mensen.</p> <p>Gelijke kansen: Iedereen heeft recht op betaalbaar wonen en een menswaardig inkomen. Onze samenleving mag niemand uitsluiten op basis van leeftijd, geloof, etnisch-culturele achtergrond, seksualiteit of gender.</p> <p>Gezondheid: Groen staat voor duurzaamheid. Er is nood aan hernieuwbare energie voor een beter klimaat. We behouden wat er is van natuur en bossen.</p>
--	--

⁵⁹ <https://assets.watwat.be/pdf/generated/145-welke-partij-past-bij-mij.pdf>

Partij van de Arbeid van België

Gelijkheid: De staat moet zorgen voor een herverdeling van rijkdom om een einde maken aan de kloof tussen arm en rijk. De overheid moet deze basisrechten garanderen. Via hogere lonen, hogere pensioenen en maximumprijzen op noodzakelijke producten.

Sociaal: Mensen leven samen, in plaats van concurreren. De overheid moet zoveel mogelijk investeren om de samenleving socialer te maken. Denk maar aan nieuwe en stabiele jobs, waardoor concurrentie niet hoeft. De mens centraal: De wereld draait niet om winst, maar rond de mens. De belastingen raken vooral de werkende mens. De sterkste schouders moeten de zwaarste lasten dragen.

Klimaat: Het klimaatprobleem is een systeemprobleem. De lobby van fossiele brandstoffen moet gestopt worden. Dit moet ook rechtvaardig zijn. De overheid moet investeren in isolatie van woningen, openbaar vervoer en sociale woningen.

VOORUIT

Solidariteit: Solidariteit, dat is uw deel doen en uw deel krijgen. Degene die wat meer hebben, gaan meer bijdragen dan degene die wat minder hebben.

Rechtvaardigheid: Rechtvaardigheid, dat is eerlijk zijn voor iedereen. Onze wetten en regels zijn er om mensen te helpen die het goed doen en mensen aan te pakken die ze overtreden.

Gelijkheid: Maakt niet uit welke afkomst je hebt, hoe je eruit ziet, of wat je gender is. Iedereen krijgt dezelfde rechten. Diversiteit is een pluspunt in onze samenleving, we moeten elkaar respecteren.

Vrijheid: Vrijheid van uitbuiting, geweld en armoede. Dat gaat allemaal niet vanzelf. Dit kan enkel door ieder persoon de kennis, cultuur en waarden meegeven om zelfstandig keuzes te maken.

Duurzaamheid: De overheid moet investeren in een daadkrachtig klimaatbeleid en regels opleggen aan de fossiele brandstoffen industrie. Dit moet op een sociaal rechtvaardige manier.

Vlaams-nationalisme: De Vlaamse onafhankelijkheid is enorm belangrijk. België zou niet meer mogen bestaan. Vlaams geld moet dus op Vlaamse bodem blijven. Er is een sterke sociale zekerheid in Vlaanderen zelf nodig, met Vlaamse centen.

Traditie: Onze waarden en normen zijn heilig. Er zijn te veel vreemdelingen in ons land, die niet volgens de Westerse waarden leven. Het gezin is de hoeksteen van de samenleving.

Streng immigratiebeleid: Verzet tegen de politieke islam in Europa. De islam vormt een probleem voor Vlaams Belang. Lidstaten moeten zelf hun grenzen kunnen controleren en moeten zelf kunnen bepalen wie zich onder welke voorwaarden in het land kan vestigen. Vreemdelingen die zich niet willen aanpassen, moeten dan het land verlaten.

Veiligheid: Nood aan meer politie. Misdrijven moeten streng worden bestraft.

Nieuw-Vlaamse Alliantie

Veilig: Veiligheid op straat door betere wegen, meer straatverlichting, betere hulpverlening. Of het gaat over beter politiebeleid en middelen tegen radicalisering en mensen die ongestraft blijven.

Verantwoord: Iedereen moet zijn verantwoordelijkheid nemen. Wie kan werken, moet werken. Wie in Vlaanderen komt wonen, moet Nederlands leren. Ook de overheid moet verantwoordelijk zijn. Ze moeten sparen en niet in de schulden gaan. Mensen te veel belasten is ook not done.

Vlaams: België is te complex en er zijn te veel tegenstellingen tussen Wallonië en Vlaanderen, er is nood aan meer onafhankelijkheid langs beide kanten.

Open Vlaamse Liberalen en Democraten

Vrijheid: Dit is de basiswaarde. Een mens mag zo vrij mogelijk kiezen in hun leven. Vrijheid zorgt voor vooruitgang. Daarbij moet de overheid niet te veel regels opleggen of mensen betuttelen. Ook onze economie en onze markt moet vrij zijn.

Verantwoordelijkheid: Ieder mens heeft de verantwoordelijkheid om de kansen te grijpen die er zijn.

Open samenleving: Strijden tegen uitsluiting en discriminatie. Maar de overheid moet neutraal blijven, scheiding tussen kerk en staat is hierbij cruciaal. Onze fundamentele waarden en normen zijn heilig: vrijheid, scheiding tussen kerk en staat, de gelijkheid van man en vrouw, de vrijheid van meningsuiting, enzovoort.

Opdracht – Welke partij past bij mij?

- *Lees de standpunten van de partijen. Voor welke partij zou jij stemmen? Leg uit waarom.*
- *Ga naar de Stemtest via weblinks op Smartschool . Beantwoord de vragen bij de test. Kom je dezelfde partij uit? Geef drie redenen waarom wel of niet.*

Politieke partijen in België en sociale ongelijkheid.

Niet alleen in de 19de eeuw werd nagedacht hoe het leven van werknemers en de bevolking in het algemeen verbeterd kon worden. Vandaag de dag is dit nog steeds zo.

Opdracht – Wat zeggen de politieke partijen?

1. *Je gaat in groep op onderzoek naar standpunten van een partij over 5 van de volgende zaken:*
 - *Pensioenen*
 - *Lonen en belastingen op lonen*
 - *Gelijkheid op de werkvlloer*
 - *Woonbeleid*
 - *Koopkracht en levensduurte*
 - *Discriminatie*
 - *Strijd tegen ongelijkheid*
 - *Sociaal beleid op Europees vlak*
 - *Armoedebestrijding*
 - *Verdeling van belastingen*
 - *Bescherming van werk en regels in verband met werken*
 - *(andere te bespreken met de leerkracht).*
2. *Leg het standpunt van de partij hierover uit (welke maatregelen willen ze nemen etc.)*
3. *Geef je eigen mening over het standpunt. Ben je het eens of niet? Waarom? (per persoon).*

Je vind een overzicht van de partijstandpunten vaak op de website van deze partijen.

Het politiek debat

Politici voeren vaak onderling debat. Niet om zelf van mening te veranderen maar om mensen te overtuigen om voor je partij te stemmen. Daarom voeren we een verkiezingsdebat. Je zal over de volgende onderwerpen moeten debatteren (één onderwerp per persoon). Je mening moet je baseren op deze van de partij die je in de vorige opdracht besprak. Je kiest per groepslid één van de volgende onderwerpen.

- *Een werkgever mag levensbeschouwelijke tekens (zoals een hoofddoek) verbieden op de werkvloer.*
- *De wettelijke pensioenleeftijd moet terug verlaagd worden naar 65 jaar.*
- *Er moet een miljonairstaks ingevoerd worden zodat de rijksten in de samenleving meer belastingen moeten betalen.*

Het debat verloopt als volgt.

1. **Verdelen:** *Je verdeelt de onderwerpen onder de groepsleden (1 persoon per onderwerp)*
2. **Research:** *wat is het standpunt van jouw partij op dit standpunt? Schrijf dit zo uitgebreid mogelijk uit door op hun website/nieuwssites op zoek te gaan naar hun argumenten voor/tegen. Plaats dit in de uploadzone onder de opdracht “6.het politiek debat?”*
3. **Debat:** *ga in discussie met je medeleerlingen die het standpunt van de andere partijen op zich nemen. Er wordt rekening gehouden met hoe onderbouw je argumenten zijn, hoe goed ze aansluiten bij de partijstandpunten en hoe respectvol je in debat gaat.*
4. **Stemming:** *leerlingen die niet deelnemen aan het debat noteren op wie ze zouden stemmen na het debat en waarom.*

Je debatteert dus één keer met je medeleerlingen alsof je deel bent van je politiek partij. De twee andere keren kies je de partij die volgens jou de beste argumenten had.

Hoofdstuk 5: globalisering en imperialisme

Inleiding

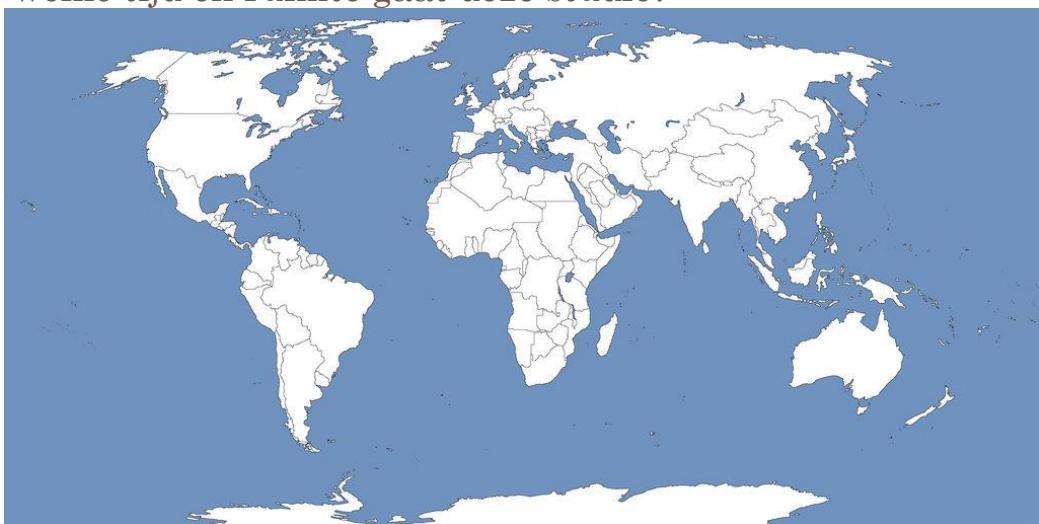
Ook op internationaal vlak beweegt er veel tijdens de 19de eeuw. Bij het **moderne imperialisme** beginnen verschillende Europese mogendheden hun gebied uit te breiden door grote delen van Afrika en Azië te koloniseren. Ook de **globalisering** neemt enorm toe tijdens deze periode. Dit door een grotere internationale handel en internationale migratie. Ten slotte onderzoeken we **de wantoestanden in Congo-Vrijstaat** in een onderzoek.

Studie 1: het moderne imperialisme

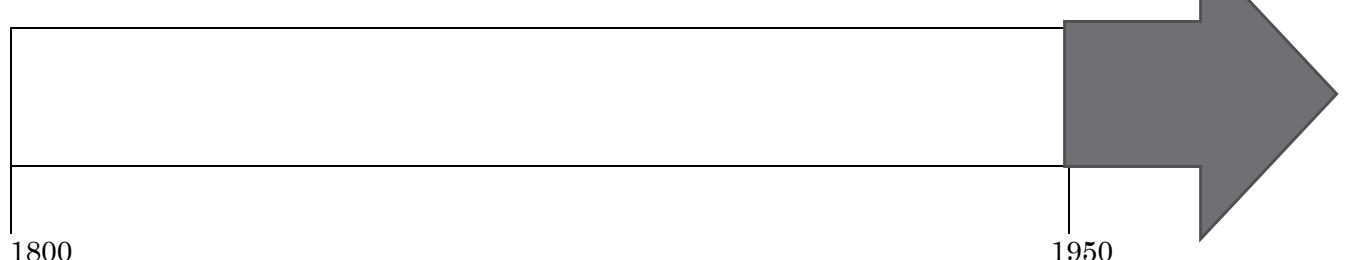
Wat bestuderen we

1. Welke motieven schuilen achter het moderne imperialisme?
2. Hoe werd de kolonisering van Afrika mogelijk gemaakt?
3. Wat waren de gevolgen van het Imperialisme voor de wereld?

Over welke tijd en ruimte gaat deze studie?

- a) Duid de gebieden aan die tijdens de 19de eeuw gekoloniseerd worden door de Westerse mogendheden: India, Australië, Zuidoost-Azië en Afrika

- b) Duid de conferentie van Berlijn aan op de tijdlijn (1885)
c) Duid het moderne imperialisme aan op de tijdlijn (1870-1914)

Wat moet je kennen na deze studie?

- Je verklaart de volgende begrippen: imperialisme, verdeel en heers politiek, genocide, en Scramble for Africa
- Je kan de conferentie van Berlijn en het moderne imperialisme aanduiden op een tijdlijn.
- Je kan op een kaart de gebieden aanduiden die in de 19de eeuw gekoloniseerd worden.
- Je kent de politieke, culturele, sociale en economische motieven voor het imperialisme en kan deze bespreken aan de hand van ongeziene bronnen.
- Je weet hoe Afrika verkend en verdeeld werd.
- Je kent de gevolgen van het imperialisme voor de gekoloniseerde landen en de Westerse landen.
- Je kan uitleggen dat er een wederzijdse beïnvloeding was door het imperialisme.

Schema

STUDIE 1: Het moderne imperialisme

1. Motieven voor het imperialisme

= overheersen andere en exploiteren

Economisch:

- en
- Stijgende vraag naar (koffie, thee, ...)
- Kolonies als plek voor overschot en
- om een handelsnetwerk uit te bouwen

Politiek:

- Land heeft als ze kolonies bezitten
- Bevoorradingsspost of schuilplaats tijdens

Cultureel:

-: verspreiding christendom
- Racistische theorieën gebaseerd op → blanke ras als superieur →: taak van blanken om de rest te beschaven

Sociaal:

- Plek voor (strafkolonies) om sociale onrust te voorkomen (vb. Australië)
- Strijd tegen

2. De kolonisering van Afrika

2de helft 19de eeuw → door avonturiers

(vb. Stanley en Livingstone)

- Verhalen maken bevolking
- sluiten en verkennen

Conferentie van Berlijn (1885) →

Europese mogendheden → geen rekening gehouden met

.....: bevolkingsgroepen tegen
..... om te voorkomen.

3. Gevolgen van het imperialisme

Kolonies:

- Cultureel: verspreiding en van het Europees moederland
- Politiek: etnische bij
onafhankelijkheid → door verdeel en heers politiek
- Leegroven van en

Westerse wereld (VS, Europa):

- Overheersing en verrijking door
en
- Beïnvloeding van Europese , en
.....

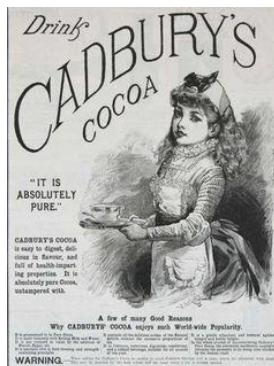
Overzichtsvraag

Verklaar: de overheersing van grote delen van de wereld door Westerse landen zorgde voor een wederzijdse beïnvloeding

Lestekst

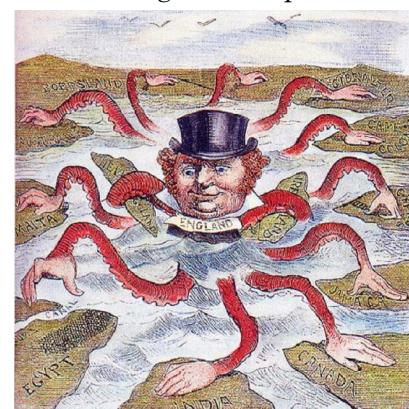
Motieven voor het imperialisme

In de 19de eeuw komt er een nieuwe golf van kolonisaties en imperialisme op gang. Dit werd het **moderne imperialisme**⁶⁰ genoemd. Imperialisme had vooral het doel om te heersen over andere volkeren en de natuurlijke grondstoffen van deze gebieden te exploiteren. Er speelden verschillende motieven mee bij het ontstaan van deze golf van imperialisme.

FIGUUR 29:
RECLAME VOOR
CHOCOLADEDRANK

Een eerste motief om een imperialistische politiek te voeren was economisch. Deze werd vaak ook gezien als de voornaamste redenen. Door de industriële revolutie was er een nood aan goedkope grondstoffen om te verwerken in fabrieken. De afgewerkte producten die in Europa gemaakt werden konden nadien verkocht worden in diezelfde kolonies aan de inheemse bevolking of landgenoten die leefden in die kolonies. Ze dienden dus ook als afzetmarkt voor producten uit het moederland. Ten tweede ontstond er in Europa een grote vraag naar bepaalde koloniale producten. Thee, koffie, chocolade en tabak begonnen meer en meer aantrek te krijgen bij de Europese bevolking. De tropische en subtropische gebieden hadden hier het perfecte klimaat voor. Vervolgens konden de kolonies ook dienen als plek voor overvollige arbeidskrachten en kapitaal. Europese investeerders konden bedrijven oprichten in de kolonies of hierin investeren. Deze bedrijven konden ook arbeiders uit het moederland inschakelen. Het laatste economische motief was het creëren van handelsposten. Vooral Groot-Brittannië wilde in elk continent kolonies om zo een wereldwijd handelsnetwerk op te bouwen met verversingsstations voor hun internationale handel.

FIGUUR 30: CARTOON OVER
HET BRITSE KOLONIALE RIJK

Alhoewel de economische redenen vaak doorslaggevend waren om over te gaan tot een imperialistische politiek, lagen aan de oppervlakte ook culturele, sociale en politieke motieven. Deze dienden vooral als manier om het imperialisme populair te maken bij de bevolking. Om als land op politiek vlak internationaal aanzien te krijgen was het belangrijk om kolonies te bezitten. Je was pas een groot land als je kolonies had. Een tweede politieke reden was dat kolonies vaak gebruikt konden worden tijdens oorlogstijd als bevoorradingsspost of schuilplaats voor het leger.

⁶⁰ **Imperialisme:** Het uitbreiden van je grondgebied buiten je grenzen om economische en andere redenen met als doel om de inheemse bevolking te overheersen.

FIGUUR 31: DE LAST VAN DE WITTE MAN (BESCHAVEN VAN ANDERE VOLKEREN)

christendom, verspreiden over de wereld, hiermee kregen ze de steun van de kerk die missionarissen kon sturen naar de kolonies. Dit werd ook wel het **bekeringsoffensief**⁶¹ genoemd. Daarnaast waren er ook humanitaire motieven. Met een **beschavingsoffensief**⁶² zagen de Westerse mogendheden als hun opdracht de “onbeschaafde volkeren” tot beschaving te brengen. Ze zagen de inheemse bevolking in de kolonies als barbaars en minderwaardig. Dit racisme was de normaalste zaak van de wereld in de 19de eeuw. De theorieën van Darwin werden tijdens de 19de eeuw op een racistische manier toegepast op de mensheid waardoor het racisme een wetenschappelijke basis kreeg. Het blanke ras was dan het meest ontwikkelde ras, voorbestemd om te heersen op alle andere volkeren.

Ten slotte hadden de Westerse landen ook sociale motieven voor het imperialisme. Door de sterke bevolkingsgroei en de sociale problematiek werden kolonies ook gezien als plek waar een overtollige bevolking naartoe gestuurd kon worden. Zo werd Australië door het Verenigd Koninkrijk gebruikt als een strafkolonie waar bedelaars, gauwdieven en andere onwenselijke individuen naartoe gestuurd konden worden. Ook meende men de strijd aan met Arabische slavenhandelaars die de slavenhandel in Afrika beheersten.

Op cultureel vlak kan er onderscheid gemaakt worden tussen een wetenschappelijk motief, een humanitair motief en een religieus motief. Op wetenschappelijk vlak was er een grote interesse om nog onbekende gebieden te verkennen en in kaart te brengen om de aardrijkskundige kennis te doen toenemen. Op vlak van religie wilden de Europese staten hun godsdienst, het

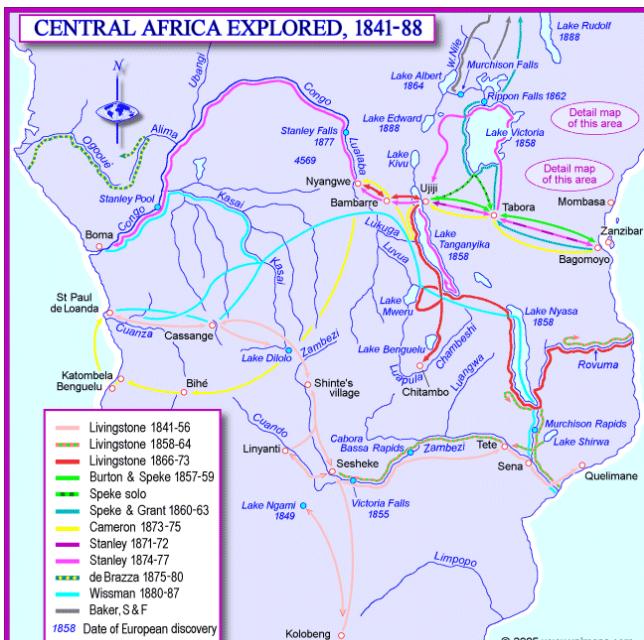

FIGUUR 32: MISSIONARISSEN IN AFRIKA

⁶¹ Bekeringsoffensief: het bekeren van de bevolking naar het jouw godsdienst met missionarissen.

⁶² Beschavingsoffensief: het willen “beschaven” van andere volkeren. Je cultuur, levenswijze willen overbrengen op andere volkeren omdat je ze als minderwaardig beschouwt.

De Scramble for Africa

FIGUUR 33: VERKENNING VAN HET AFRIKAANSE BINNENLAND (1841-1888)

Europese mogendheden om het Afrikaanse continent al te verdelen op voorhand (**scramble for africa**⁶³). Dit werd gedaan op de **Conferentie van Berlijn**⁶⁴ (1884-1885). Hier werd bijna letterlijk met een meetlat grenzen getrokken zonder rekening te houden met bijvoorbeeld de inheemse volkeren. Toen men het eens was over de verdeling ging men over tot het effectieve koloniseren van de gebieden.

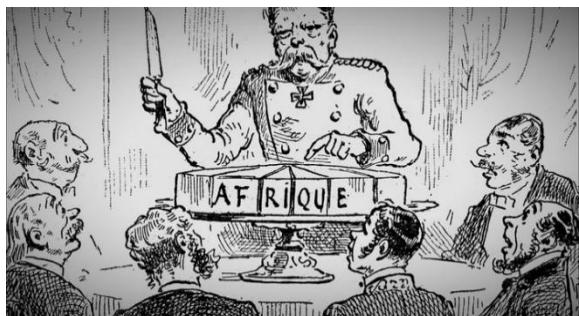
In de Afrikaanse kolonies (en ook andere) werd door de kolonisator een sterke verdeel en heers politiek. Culturele, etnische of religieuze verschillen tussen volkeren binnen kolonies werden gebruikt om het gebied onder controle te houden. Door de ene groep voordelen te geven ten opzichte van een andere groep kon men voorkomen dat deze samen in opstand zouden komen.

Gevolgen van het imperialisme

Tot op de dag van vandaag zijn er nog gevolgen te zien van het imperialisme uit de 19de eeuw. Het bekerings- en beschavingsoffensief zorgde voor de verspreiding van de christelijke godsdienst in de verschillende kolonies en het verspreiden van de taal van het moederland (Frans, Engels, Duits, ...).

De kolonisering ging vaak vooraf aan een verkenning van het binnenland dat men wilde koloniseren. Hier werden vaak verkenners en avonturiers voor aangesproken (bekend zijn bijvoorbeeld Stanley en Livingstone). De tot de verbeelding sprekende verhalen van deze avonturiers maakte in het thuisland vaak ook de bevolking klaar voor het imperialisme. Deze verkenners stichtten vaak ook handelsposten als basis voor een eventuele latere kolonisering.

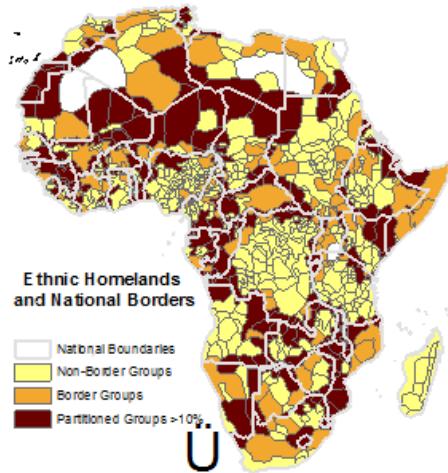
Om eventuele oorlogen en spanningen te voorkomen besloten de verschillende

FIGUUR 34: SPOTPRAAT OVER DE CONFERENTIE VAN BERLIJN

⁶³ **Scramble for africa:** een periode van +1850-1885 waarbij verschillende naties het Afrikaanse binnenland verkennen en trachten te koloniseren.

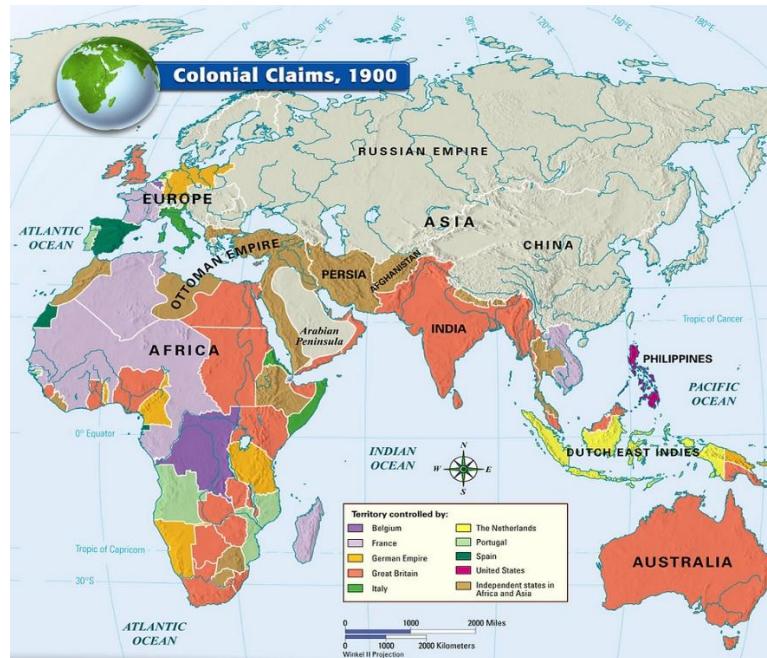
⁶⁴ **Conferentie van Berlijn:** Conferentie waar de grenzen van de Afrikaanse kolonies werden afgesproken en getekend.

FIGUUR 35: ETNISCHE EN NATIONALE GRENZEN IN AFRIKA

Ten slotte werd op economisch vlak Afrika als het ware leeggeroofd van grondstoffen. Tijdens het imperialisme werd laagbetaalde arbeid massaal ingezet om de moederlanden rijk te maken. De VS en Europa beheersten de wereldconomie.

De gevolgen van het imperialisme zijn echter geen eenrichtingsverkeer. Culturele overdracht vond ook plaats van de kolonies naar Europa. Woorden uit andere talen vonden hun weg in de Europese talen. Denk maar aan bungalow en pyjama. De eetgewoonten van de Europeanen bestond vaker uit meer tropische producten en kookstijlen van over heel de wereld. Ten slotte werd ook de Europese kunst beïnvloed door Afrikaanse kunst (vb. Picasso) en ook de literatuur en film focuste meer en meer op kolonisatie.

⁶⁵ **Genocide:** volkerenmoord.

Door de toepassing van de verdeel en heers politiek kwamen bij de onafhankelijkheid van verschillende kolonies vaak etnische of religieuze spanning op. Ook werden grenzen van kolonies getrokken doorheen gebieden van bepaalde etnische groepen zodat ze in gescheiden landen terechtkwamen. Het gevolg hiervan waren (tot zelfs nog de recente geschiedenis) **genocides**⁶⁵ en oorlogen tussen deze volkeren.

Door de toepassing van de verdeel en heers politiek kwamen bij de onafhankelijkheid van verschillende kolonies vaak etnische of religieuze spanning op. Ook werden grenzen van kolonies getrokken doorheen gebieden van bepaalde etnische groepen zodat ze in gescheiden landen terechtkwamen. Het gevolg hiervan waren (tot zelfs nog de recente geschiedenis) **genocides**⁶⁵ en oorlogen tussen deze volkeren.

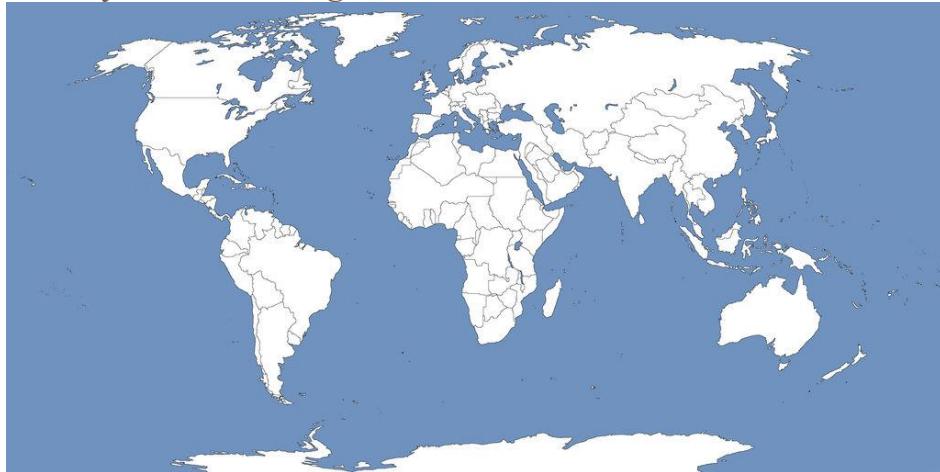
Ten slotte werd op economisch vlak Afrika als het ware leeggeroofd van grondstoffen. Tijdens het imperialisme werd laagbetaalde arbeid massaal ingezet om de moederlanden rijk te maken. De VS en Europa beheersten de wereldconomie.

Studie 2: Internationale handel in de moderne tijd

Wat bestuderen we

1. Hoe evolueerde de wereldhandel tijdens de moderne tijd?
2. Hoe werd het mogelijk voor landen om de wereldhandel te beheersen?
3. Hoe veranderde de bouw van grote kanalen de wereldhandel?

Over welke tijd en ruimte gaat deze studie?

- a) Duid Japan en Hong Kong aan op de kaart.
- b) Duid het Panamakanaal en het Suezkanaal aan op de kaart

1800

1900

- a) Duid de periode van de Opiumoorlogen en Perry Expeditie aan (1840-1860)
- b) Duid de Monroedoctrine aan op de tijdlijn (1823)

Wat moet je kennen na deze studie?

- Je kan Japan, Hong Kong, het Panamakanaal en Suezkanaal aanduiden op een kaart.
- Je kan de Monroedoctrine, de periode van de Opiumoorlogen en de Perry Expeditie aanduiden op een tijdlijn.
- Je verklaart de volgende begrippen: globalisering, isolationisme en gunboat diplomacy
- Je kent en bespreekt de verschillende handelsstromen op wereldvlak.
- Je kan de invloed van imperialisme en industriële revolutie op de wereldhandel uitleggen.
- Je kan de gunboat diplomacy uitleggen aan de hand van de Perry Expedities en de Opiumoorlogen
- Je legt uit hoe Japan en de Verenigde Staten aan imperialisme deden.
- Je bespreekt de bouw van het Suezkanaal en het Panamakanaal.

Schema

STUDIE 1: Globalisering in de moderne tijd

1. De wereldhandel in de moderne tijd

2de helft 19de eeuw → Stijging →

Beïnvloedende factoren

-: voertuigen op stoomkracht + grote vraag naar
-: nood aan handelsposten, en grondstoffen → kolonies

Handelsstromen

- Invoer grondstoffen door in Europa, Japan en VSA uit
- Uitvoer afgewerkte producten vanuit industrielanden naar

2. Gunboat diplomacy als wapen in de handel

= landen onder druk zetten om door te dreigen met

Opiumoorlogen met China (1830-1860)

- 18de eeuw → Britten hebben een met China
- Oorzaak: invoer van (drugs) → stijgende vraag vanuit China → → China beperkt met
- Gevolg: tegen China → China verliest en staat af

Perry expeditie naar Japan ('50 19de eeuw)

- Poging om Japan te doorbreken door VSA
 - en dreiging met → open Japan
- Japan doet ook aan (Korea, Stille Oceaan, ...) en nemen organisatie van over.

3. Het Suezkanaal en Panamakanaal

Stijging handelsvolume → investering in grote infrastructuurwerken wordt

Suezkanaal (1869)

- Verbinding tussen Zee en Oceaan
- door Frans bedrijf
- → veel sterftes onder arbeiders

Panamakanaal (1914)

- Verbinding tussen en Oceaan
- Gedwongen door gunboat diplomacy →
..... voor VSA → bouw kanaal met Amerikaans

Monroedoctrine (1823): mag zich niet mengen in Amerika + meer
..... in de rest van Amerika → doen ook aan
..... (Filipijnen, Stille Oceaan, ...)

Overzichtsvraag

Leg uit: wereldhandel, oorlog en verovering hingen gingen hand in hand in de 19de eeuw.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Lestekst

De wereldhandel in de moderne tijd

In de tweede helft van de 19de eeuw zal het volume aan internationale handel sterk toenemen. De wereld geraakt meer verbonden wat voor een toenemende **globalisering**⁶⁶ zorgt. Hier speelden twee belangrijke factoren een rol: het imperialisme en de industriële revoluties. Tijdens de industriële revoluties werden uitvindingen als stoomschepen die ervoor zorgden dat grote hoeveelheden goederen en mensen de oceanen konden oversteken. Ook was er door de industrialisering een grote vraag naar

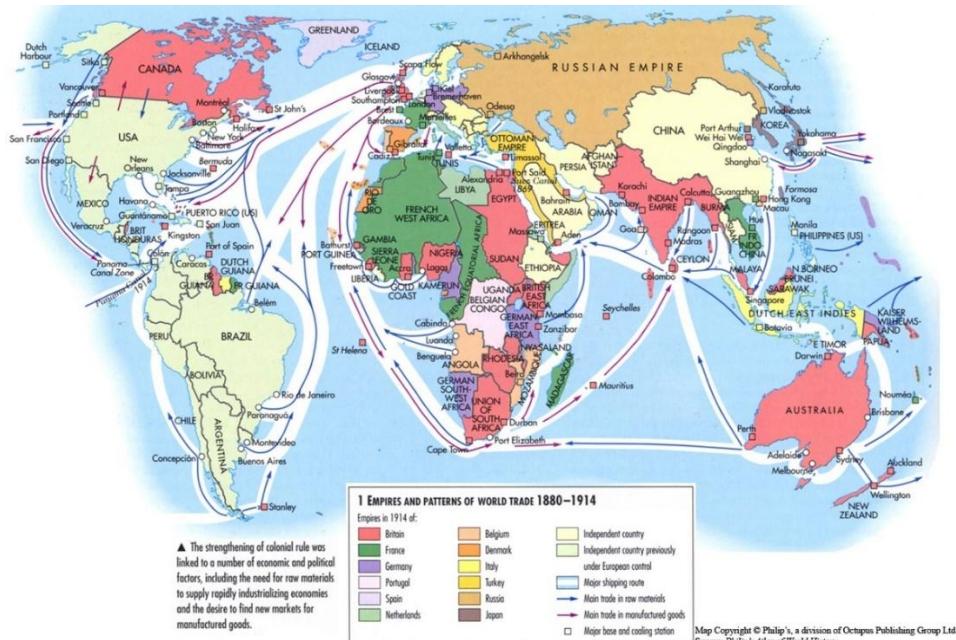
FIGUUR 36: EEN KAAP-

LIJNSCHIP, GEBRUIKT OM

VRACHT TE VERVOEREN

grondstoffen die niet of onvoldoende te vinden waren in Europa zelf. De link met het imperialisme hangt hier ook mee samen. De nood aan grondstoffen, afzetmarkten en handelsposten zorgde voor een expansiepolitiek waarbij verschillende geïndustrialiseerde landen gebieden in Afrika en Azië koloniseerden. Dit zorgde nadien voor een toename aan handel tussen en met kolonies over heel de wereld.

De internationale handel in grondstoffen bleef voornamelijk richting Europa gaan maar naarmate landen zoals Japan en de Verenigde Staten industrialiseerden nam hier ook de vraag naar grondstoffen toe. Op vlak van afgewerkte producten zien we dan logischerwijze de tegenovergestelde beweging. De grondstoffen werden in de geïndustrialiseerde landen verwerkt tot afgewerkte producten en werden nadien terug verkocht in de verschillende kolonies. Ook vonden veel Europese producten hun afzetmarkt in Noord en Zuid-Amerika.

FIGUUR 37: KOLONIALE RIJKEN EN HANDELSSTROMEN (1880-1914)

⁶⁶ **Globalisering:** de wereld wordt meer verbonden door verbeteringen in transport/communicatie

Gunboat diplomacy als wapen in de handel

Het overgewicht in handelsmacht van landen zoals bijvoorbeeld de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk betekende ook dat ze andere landen onder druk konden zetten om handel te drijven met hen. Vaak met dreiging van militaire macht. Dit werd **gunboat diplomacy**⁶⁷ genoemd. De twee bekendste voorbeelden hiervan waren de opiumoorlogen tussen het Verenigd Koninkrijk en China (1830-1860) en de Perry expeditie (1852-1855) vanuit de Verenigde Staten.

Source: adoc-photos/Corbis via Getty Images

FIGUUR 38: OPIUMVERSLAADEN IN CHINA

In de vroege 19de eeuw kochten de Britten meer aan dan dat ze verkochten in China omdat producten zoals thee, zijde, porselein populair waren terwijl de Chinezen amper iets wilden kopen van de Britten. De oplossing lag bij opium, een zeer verslavende drug die groeide in de Britse Indische kolonies. Een groot aantal Chinezen geraakte hieraan verslaafd en de handel erin nam enorm toe. Opium werd verboden maar de handel bleef doorgaan. Steeds strengere maatregelen tegen opium zorgde voor een militaire reactie van de Britten waardoor er twee **opiumoorlogen**⁶⁸ uitbraken (1842 en 1856). Ze wonnen beide oorlogen en konden verder gaan met hun handel en verkregen de stad Hong Kong.

Japan had al een paar eeuwen een **isolationistische**⁶⁹ houding. Ze handelden amper met de rest van de wereld. Om Japan uit deze isolatie te halen en handel met de eilanden te openen besloot de Amerikaanse zeemacht om hun diplomatische gesprekken bij te staan met verschillende oorlogsschepen. Dit werden de Perry Expedities genoemd naar de commandant. De Japanse Shogun (militaire leider) opende hierdoor met tegenzin

FIGUUR 40: HET MODERNE JAPANSE LEGER BEGIN 20STE EEUW)

het land voor de wereldhandel uit vrees voor een oorlog die ze niet zouden winnen. Japan maakte hier echter ook gebruik van door moderne technologieën over te nemen. Ze namen ook de Westerse manier van oorlogsvoering en besturen over. Zo werden zij ook aan het einde van de 19de eeuw imperialistisch en veroverden ze

gebieden in China, de Stille Oceaan en Korea.

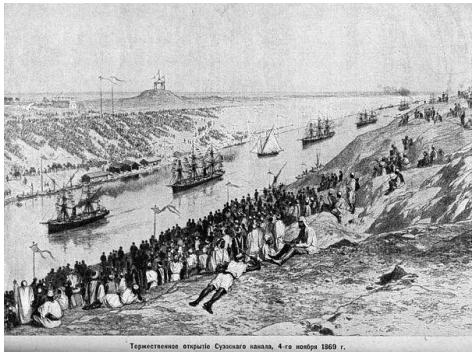
FIGUUR 39: AMERIKAANSE “GUNBOATS” VOLGENS JAPANSE KUNSTENAARS

⁶⁷ **Gunboat Diplomacy:** door militaire dreiging landen onder druk zetten om handel te drijven.

⁶⁸ **Opiumoorlogen:** oorlogen tussen 1840-1860 over de handel van Opium met China.

⁶⁹ **Isolationisme:** je als land afsluiten van de buitenwereld, handel beperken met de rest van de wereld.

Het Suezkanaal en Panamakanaal

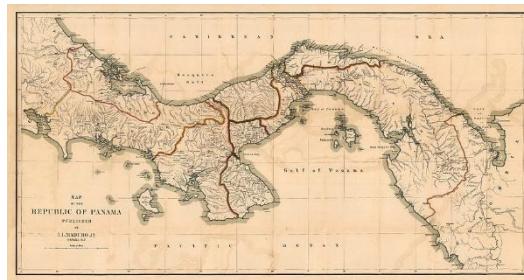

FIGUUR 41: HET SUEZKANAAL

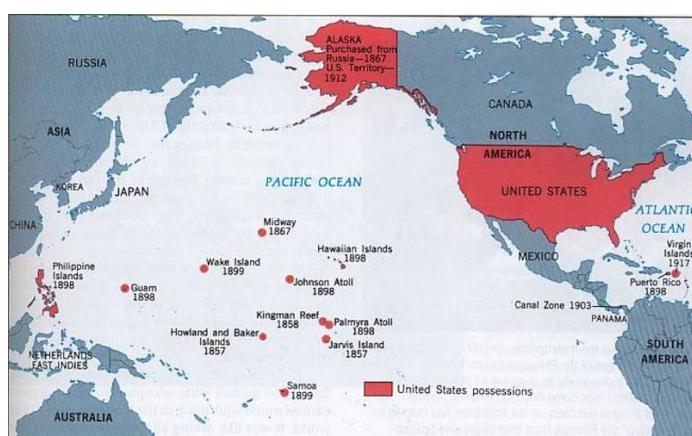
Doorheen de 19de eeuw steeg het volume en de winsten die gemaakt werden doormiddel van internationale handel. Hierdoor werd het economisch interessant om op wereldvlak grote infrastructuurwerken uit te voeren. De belangrijkste hiervan waren het Suezkanaal (1869) en het Panamakanaal (1914). Om te voorkomen dat de handel van Azië naar Europa rond de Hoorn van Afrika moest gaan besloot een Frans bedrijf, gefinancierd door

Fransen, Egypte en Bitten een kanaal van de rode zee naar de Middellandse zee te bouwen. Hierbij werd gemaakt van dwangarbeid en vele arbeiders stierven.

Om de route rond Zuid-Amerika korter te maken werd begin 19de eeuw het Panamakanaal gebouwd. De Verenigde Staten dwong met de dreiging van oorlog (gunboat diplomacy) Colombia om Panama onafhankelijk te laten worden. Zo werd na de onafhankelijkheid het kanaal met Amerikaans kapitaal gebouwd. De zone rond het kanaal werd in ruil voor 10 miljoen dollar door Panama afgestaan aan de Verenigde Staten (tot het jaar 2000). Dit was mogelijk omdat de Verenigde Staten hadden de vrije hand in Zuid-Amerika hadden door hun "**Monroe-doctrine**"⁷⁰. Aan het begin van de 19de eeuw stelde deze dat ze mochten ingrijpen in het Amerikaanse continent als dit in hun belang was, zonder inmenging van Europa. Ook de Verenigde Staten deed aan imperialisme. Ze koloniseerden eilanden in de Stille Oceaan en de Filipijnen en mengden zich in het Verre Oosten (vb. Japan).

FIGUUR 42: PANAMA EN DE USA - KANAALZONE IN HET MIDDELEN.

FIGUUR 43: AMERIKAANS KOLONIAAL RIJK

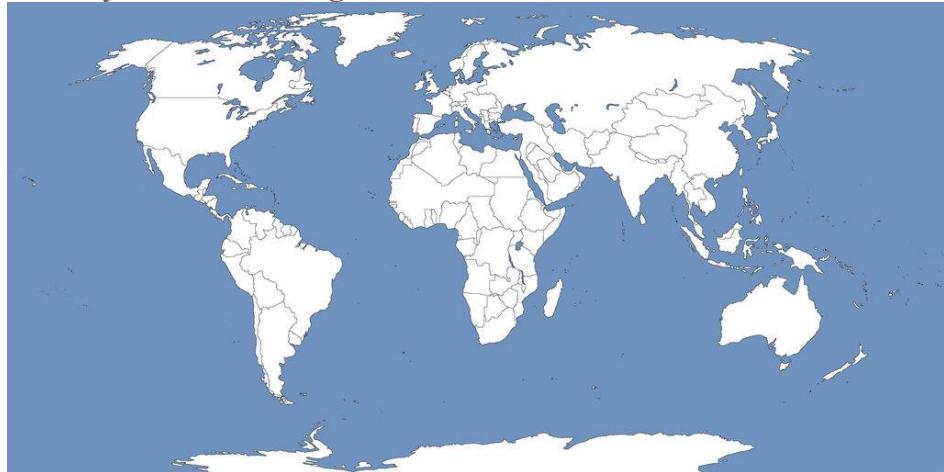
⁷⁰ **Monroe-doctrine:** doctrine die stelt dat de Europese mogendheden zich niet mogen mengen in het Amerikaans continent. VSA krijgt hierdoor meer invloed in Zuid-Amerika.

Studie 3: Internationale migratie in de moderne tijd

Wat bestuderen we

1. Waarom migreerden mensen massaal tijdens de moderne tijd?
2. Hoe verliep de migratie naar Amerika?
3. Wat waren de gevolgen voor Amerika van deze massa migratie?

Over welke tijd en ruimte gaat deze studie?

- a) Duid de migratiestromen in de moderne tijd aan op de kaart.

- a) Duid de periode van de massamigratie naar Amerika aan op de kaart. (1850-1920)

Wat moet je kennen na deze studie?

- Je kan de migratiestromen in de moderne tijd aanduiden op een kaart.
- Je kan de massamigratie naar Amerika aanduiden op een tijdlijn.
- Je kan de volgende begrippen uitleggen: kettingmigratie en pogrom.
- Je kent de redenen waarom mensen uit hun thuisland vertrokken naar Amerika en kan deze bespreken.
- Je kent de verschillende redenen waarom Amerika zo aantrekkelijk was voor de verschillende migranten en deze bespreken.
- Je weet hoe de migratie naar Amerika verliep.
- Je legt uit hoe de Verenigde Staten veranderde door de massamigraties en ook hoe de migranten zelf veranderden.
- Je kan aan de hand van voorbeelden bespreken hoe discriminatie en racisme samengingen met de massamigratie.

Schema

STUDIE 3: internationale migratie in de moderne tijd

1. *Oorzaken van massamigratie in de moderne tijd*

.....(vb. Ierse potato famine) → en ontsnappen aan
.....leven

.....(vb. Duitsers) → migreren naar vrienden en familieleden die in
.....→ toename door en
problemen

..... op Joodse bevolking in Russische gebieden → Velen **vluchten** naar West-Europa en Amerika

2. *De migratie naar Amerika*

Pull-factoren

- Verhalen over (vb. Chinezen op zoek naar goud) en(Canada)
-: land van mogelijkheden, vrijheid, veiligheid en geluk

Reisweg naar Amerika

- in Europese havens (vb. Red Star Line) voor van de bevolking → laagste klassen met slechte en weinig
- Controle op bij aankomst → kans op
- Doorreizen naar de rest van of in blijven (vooral Joden)

3. Een land van immigranten

De Verenigde Staten worden een → etnische groepen
..... (vb. Italianen in Noord-Westen)

Problemen met massamigratie

- van immigranten (slechte werkomstandigheden) en
.....
- Racisme en (vb. anti-Chinese wetten) vanuit de overheid,
onderling en afstammelingen van

Wederzijdse uitwisseling van cultuur:

- Overnemen van en ontstaan van
.....
- Verspreiding van eetgewoonten, cultuur, feesten, en
.....

Overzichtsvraag

Wat waren de push- en pullfactoren bij de migratie naar Amerika?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Lestekst

Orzaken van massamigratie in de moderne tijd

In de 19de eeuw, mede door de vernieuwingen in de transportsector, werd het makkelijker voor grote groepen mensen om zich over verre afstanden te verplaatsen. Vooral naar Noord en Zuid-

FIGUUR 44: GEZIN TIJDENS DE HONGERSNOOD VAN DE JAREN 1950 (GREAT POTATOE FAMINE)

Amerika vertrokken vele Europeanen. Elke migrant had zijn eigen redenen om te vertrekken. Een eerste belangrijke reden waren de verschillende landbouwcrisissen op het Europese continent. De zwaarste hiervan was de internationale aardappelcrisis van de jaren 1840. Door een ziekte in de aardappel waren er vele misoogsten waardoor er in verschillende delen van Europa hongersnoden uitbraken, vooral Ierland werd hierdoor getroffen waardoor velen vertrokken naar Amerika. Boeren leefden in de 19de eeuw in

Zuid en Oost-Europa ook een armoedig leven waardoor zij ook op zoek gingen naar betere omstandigheden in Amerika.

Een tweede reden die migranten vaak hadden waren familiaal. De zogenaamde **kettingmigratie**⁷¹ was bijzonder sterk bij de Duitse migranten. De eeuwen voordien maakten vele Duitsers al de overstap naar Amerika. Verhalen en brieven over de omstandigheden werden publiek zorgden ervoor dat in de 19de eeuw vele familieleden hen achternagingen. Vaak omdat ze niets te verliezen hadden door politieke onrust, werkloosheid en andere problemen.

Een laatste belangrijke reden was het vluchten voor vervolging. Eind 19de eeuw vluchtte grote aantallen Joden uit gebieden overheerst door Rusland (Polen, Oekraïne, ..) omwille van massale vervolgingen. Toen in 1880 de Russische Tsaar vermoord werd, werd dit onterecht als een Joodse samenzwering gezien. Aangevuurd door antisemitisme braken er de decennia nadien verschillende **pogroms**⁷² uit in Oost-Europa waarbij volledige dorpen met uitgemoord werden. Uit vrees voor meer geweld vertrokken gezinnen naar West-Europa en Amerika.

FIGUUR 45: ANSICHTKAART WAAROP POGROMISTEN DE MOORD OP EN VERMINGKING VAN JODEN VIEREN MET EEN SLOK WODKA.

De migratie naar Amerika

De redenen waarom mensen nu net besloten om net naar Amerika te gaan waren ook velerlei. Ten eerste deden er verscheidene mythes en verhalen de ronde. Zo kwam er een grote migratie op gang van China naar het Westen van Amerika door verhalen over bergen goud die ontgonnen konden worden. Vooral voor Canada en Australië werden ook mensen gelokt met propaganda posters die land en werk beloofden voor diegene die migreerden.

⁷¹ **Kettingmigratie:** migratie waarbij familie later migreert naar mensen die reeds gemigreerd zijn.

⁷² **Pogroms:** uitbarstingen van geweld en volkswoede ten opzichte van Joden waarbij veel slachtoffers vallen.

Ook het idee van de *American Dream* was toen al populair. Amerika werd gezien als een land van vrijheid, gelijkheid, weg van onderdrukking, vervolgingen omwille van godsdienst en waar mensen hun eigen geluk konden maken.

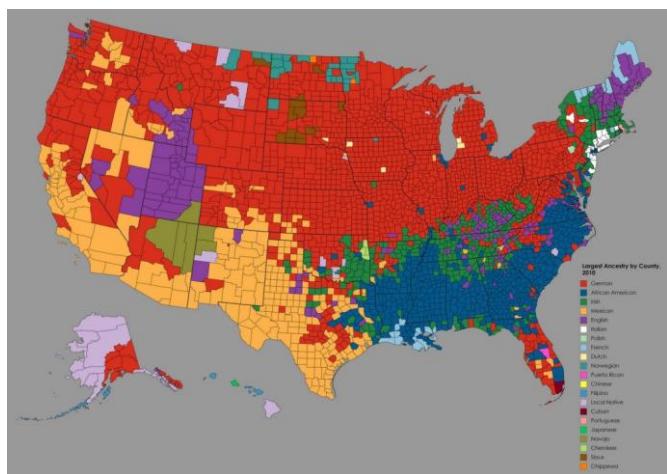
FIGUUR 46: POSTER VOOR DE RED STAR LINE (1870-1920)

klasse terecht met amper voedsel en hygiëne.

De migratie gebeurde vooral via de lijnschepen die vertrokken in de West-Europese havens. één van de belangrijkste hiervan was de Red Star Line die vertrok in Antwerpen. Deze schepen vertrokken vaak in Antwerpen en brachten mensen uit alle lagen van de samenleving naar Amerika. Rijkeren konden zich een plaatsje in de eerste klasse veroorloven. De armeren kwamen in de laagste

Europeanen kwamen vaak terecht in New York, waar ze gekeurd dienden te worden. Ze werden gecontroleerd op besmettelijke ziektes en mentale gezondheid. Als ze afgekeurd werden, werden ze terug naar Europa gestuurd. Als ze goedgekeurd werden trokken de meesten verder landinwaarts. Een minderheid, vaak Joden, bleven in New York.

Een land van immigranten

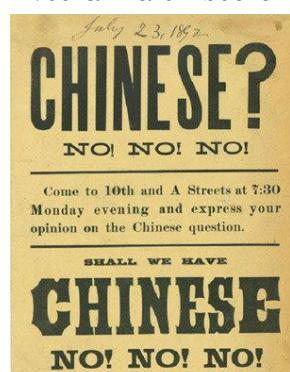

FIGUUR 47: AFSTAMMELINGEN VAN NATIONALITEITEN IN DE VERENIGDE STATEN

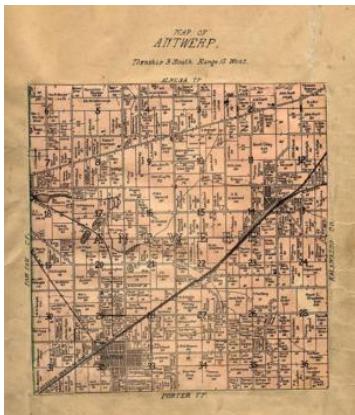
De Verenigde Staten worden niet voor niets een land van immigranten genoemd. Door de migratie van verschillende volkeren werden de Verenigde Staten een echte multiculturele natie. Toch bleven de verschillende nationaliteit in elkaars buurt. Ieren en Italianen bleven voornamelijk in het Oosten, ze bleven stedelijke en werkten vaak in de industrie. In het centrum en Noorden vond je voornamelijk mensen met Duitse achtergrond die vooral als boeren werkten.

Deze massamigratie was echter niet zonder problemen. Vaak kwamen ze in slechte omstandigheden terecht omdat er niet genoeg werk was. Vaak werden migranten ook uitgebuit.

De verschillende volkeren kregen te maken met racisme vanuit de Engelse bevolking die origineel het gebied koloniseerden. De verschillende nationaliteiten (Ieren, Duitser, Italianen, ..) kregen te maken met vooroordeelen en werden vaak ook karikaturaal voorgesteld. Maar ook onderling leefden de bevolkingsgroepen soms gespannen. Vaak omdat ze elkaar beschuldigden van werk af te nemen. Voor de Chinese bevolking ging het zo ver dat er wetten werden uitgevaardigd waardoor migratie vanuit China werd verboden. Ze kregen daardoor ook te maken met uitsluiting en discriminatie.

FIGUUR 48: ANTI-CHINESE POSTER (1882)

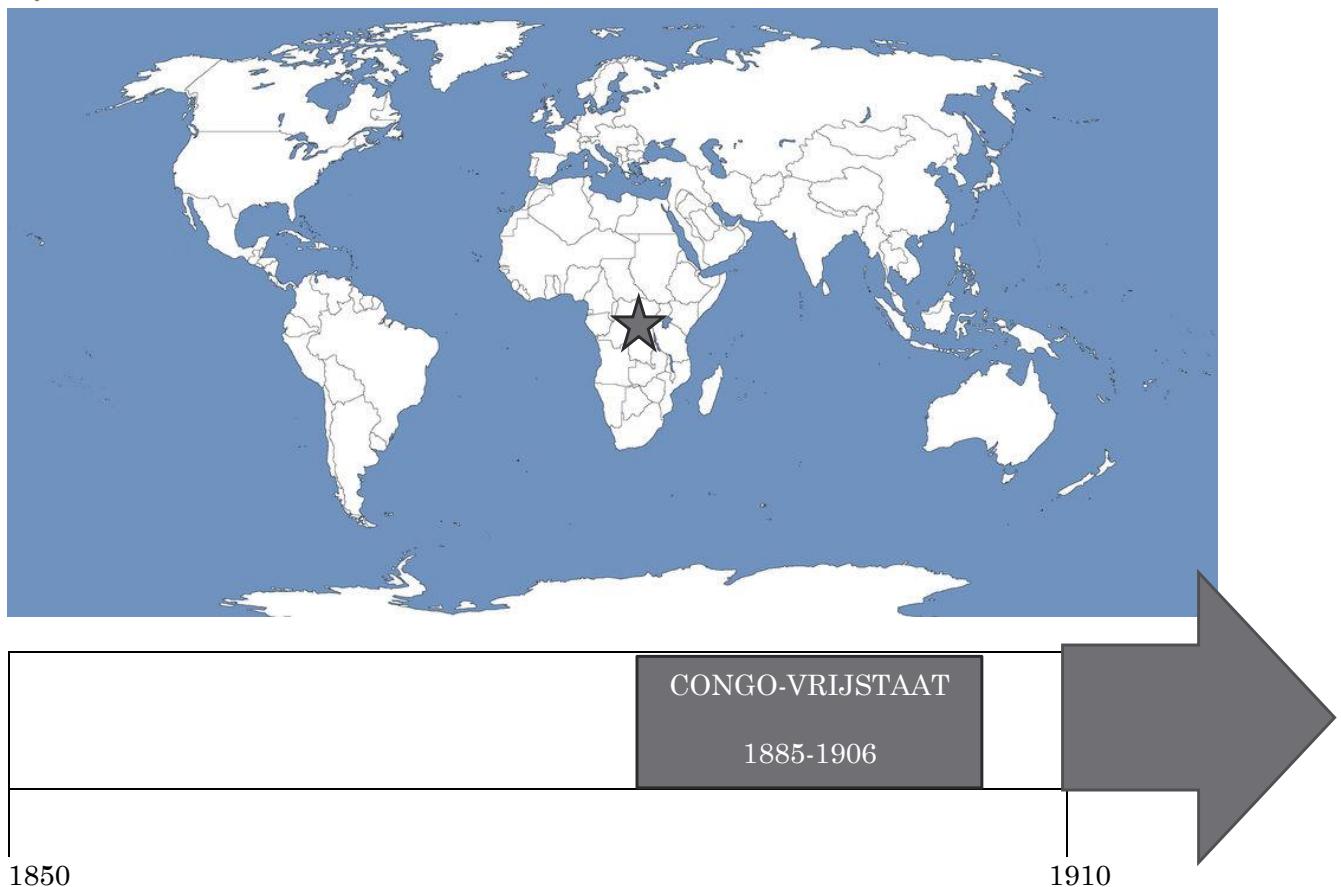

FIGUUR 49: KAART VAN
ANTWERP IN DE STAAT
MICHIGAN

Ook bij migratie vond een wisselwerking van culturen plaats. Vele migranten gingen na generaties zichzelf meer en meer zien als "Amerikanen" op de eerste plaats en nadien pas hun vroegere nationaliteit. Ze namen ook de Engelse taal over. Migranten namen hun gewoontes, culturen, feestdagen mee en deze verspreidde zich ook in de rest van Amerika. Vele plaatsen in de Verenigde Staten dragen ook de namen van gebieden waar de migranten vandaan kwamen.

Lestekst – Onderzoek: Congo-Vrijstaat onder Leopold II

Tijd en Ruimte

De kolonisering van Congo

Leopold II richtte in 1876 richtte hij de **Internationale Afrikaanse Vereniging** op om

Afrika te bestuderen. Afrika was haalbaar. Het was namelijk een ongekend gebied dat hij in kaart kon laten brengen (wetenschappelijk motief). Vervolgens gaf hij ook als reden mee dat de Afrikanen door middel van kolonisatie de Westerse beschaving zouden leren kennen. Leopold II gaf de opdracht aan Stanley om het Congostroom af te varen en verdragen te sluiten met zo'n 450 stamhoofden die hun soevereiniteit zouden afstaan en hun gebied zouden openstellen voor internationale handel. Om zijn macht over Congo

FIGUUR 78: LEOPOLD II, LEIDER VAN CONGO VRIJSTAAT

officieel te maken, krijgt hij internationale erkenning op het Congres van Berlijn (1885).

Leopold werd als het ware koning van België en Congo. Hij zorgde er in de eerste plaats voor dat er Christelijke missies naar Congo vertrokken om de plaatselijke bevolking te bekeren en te beschaven. Congo-Vrijstaat was dus geen eigendom van België maar van Leopold II.

Congo was tevens economische belangrijk. Het gebied had een rijke voorraad aan bijvoorbeeld rubber, uranium, goud en diamanten. Hij gaf **concessies**⁷³ aan grote vennootschappen. Deze concessies gaven het recht om een bepaald gebied in Congo te ontginnen. Zelf had Leopold II ook een **Kroondomein**⁷⁴ met voornamelijk rubberbomen, waarvan hij de ontginning zelf organiseerde.

Van Congo-Vrijstaat naar Belgisch Congo

De ontginning van deze grondstoffen ging gepaard met een groot aantal gruwelijkenheden. Handen werden afgehakt, dorpen werden platgebrand, Congolezen moesten werken onder slechte omstandigheden. Het kon vergeleken worden met een soort van slavenarbeid.

In 1903 werd een rapport gepubliceerd waarin deze wantoestanden aangekaart werden. Dit zorgde ervoor dat een internationale commissie op vraag van Groot-Brittannië Congo bezocht in 1903 om officieel vast te stellen wat er gebeurde. Door de groeiende kritiek vanaf het begin van de 20ste eeuw moest Leopold II zijn kolonie afstaan in 1908 aan de Belgische staat.

FIGUUR 79: VERMINKTE CONGOLESE KINDEREN

⁷³ **Concessies:** Gebieden Congolese grond die “verhuurd” werden aan grote bedrijven om grondstoffen te exploiteren.

⁷⁴ **Kroondomein:** een persoonlijk domein van Leopold II waarvan hij de inkomsten kreeg. Vooral rubberteelt.

Hoofdstuk 6: De Eerste Wereldoorlog

Inleiding

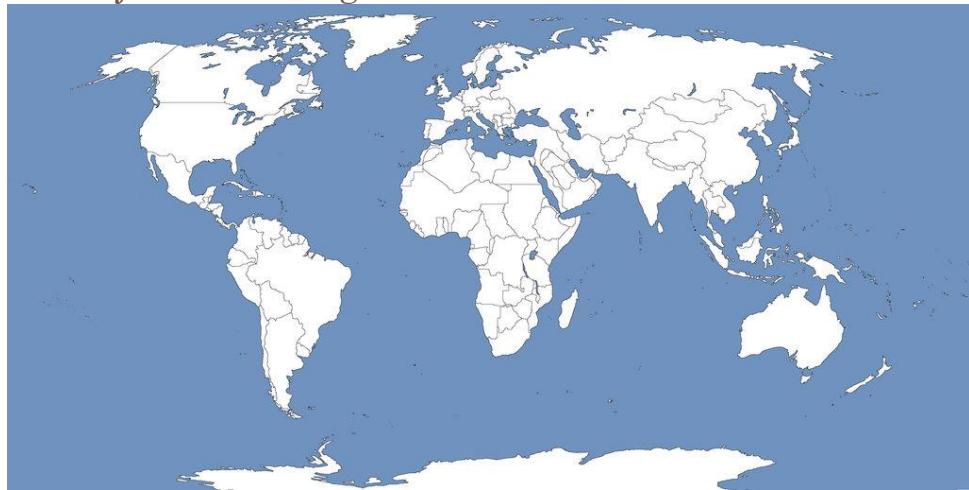
Het sluitstuk van de lange 19de eeuw wordt gevormd door de Eerste Wereldoorlog. We bekijken in dit hoofdstuk **de oorzaken en aanleiding voor de Eerste Wereldoorlog**. We bespreken ook kort het **verloop van de Eerste Wereldoorlog**. Ten slotte staan we ook stil bij **de vredesregelingen** na de eerste wereldoorlog en de gevolgen van de oorlog voor de wereld.

Studie 1: Oorzaken en aanleiding voor de Eerste Wereldoorlog

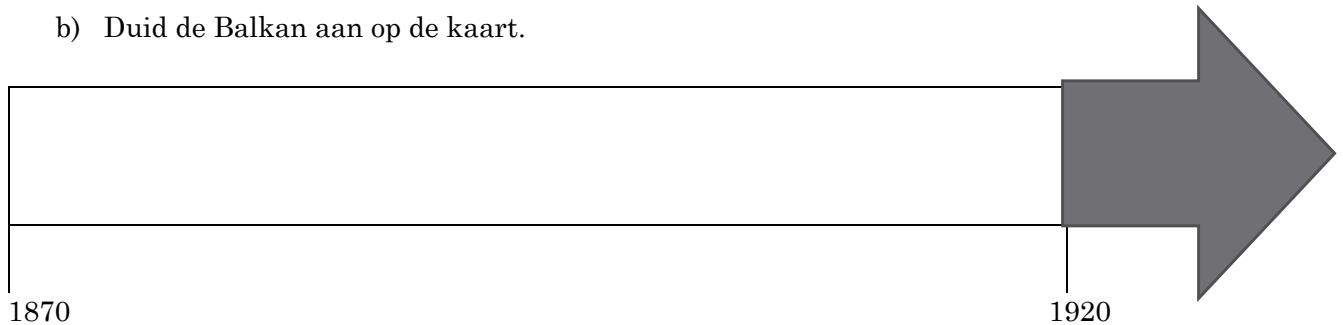
Wat bestuderen we

1. Welke achterliggende oorzaken waren er voor de Eerste Wereldoorlog?
2. Welke afspraken en plannen werden gemaakt voor de Eerste Wereldoorlog?
3. Wat vormde de aanleiding voor de Eerste Wereldoorlog?

Over welke tijd en ruimte gaat deze studie?

- a) Duid de Triple Alliantie (X) aan en de Triple Entente (O)
- b) Duid de Balkan aan op de kaart.

- a) Duid de periode van de Eerste Wereldoorlog aan op de tijdlijn (1914-1918).
- b) Duid de Belle-Epoque aan op de tijdlijn (1870-1914)

Wat moet je kennen na deze studie?

- Je kan de Eerste Wereldoorlog en de Belle Epoque aanduiden op een tijdlijn.
- Je kan de Balkan, Triple Alliantie en Triple Entente aanduiden op een kaart.
- Je kan de volgende begrippen verklaren: wapenwedloop, chauvinsime en oorlogsoptimisme.
- Je weet wat de Belle Epoque inhield.
- Je kent de politieke, economisch en culturele oorzaken van de Eerste Wereldoorlog en je kan deze bespreken aan de hand van bronnen.
- Je kent de verschillende allianties die gevormd werden voor de Eerste Wereldoorlog.
- Je weet wat het Duitse aanvalsplan was en kan deze uitleggen.
- Je kan uitleggen hoe de problemen in de Balkan zorgden voor het ontstaan en uitbreiden van de Eerste Wereldoorlog.

Schema

STUDIE 1: Oorzaken en aanleiding voor de Eerste Wereldoorlog

1. *Oorzaken van de Eerste Wereldoorlog*

Tijdens de → periode van bloei van

Politiek

- Agressiever
 - o Frans-Duitse Oorlog: Frans om verloren gebied terug te winnen
 - o Problemen in de
 - Balkanoorlogen (1912-1913): oorlogen tegen en → landen willen zich
 - Competitie tussen en voor invloed in de Balkan
- Duitsland wilt een (Weltpolitik) ←→ koloniale machten zoals Frankrijk en Engeland

Economisch

- Duitsland → toenemende economisch concurrentie met Verenigd Koninkrijk + nood aan
- Stijgende productie en vernieuwing van wapens →

Cultureel

- Opkomend → andere landen als zwak en minderwaardig aanzien
- landen denken dat ze een oorlog snel kunnen winnen → grote

2. *Allianties en oorlogsplannen voor de Eerste Wereldoorlog*

Triple-Alliantie: , en

Triple Entente: , en

Von Schlieffenplan: aanvallen en Parijs veroveren door neutraal om ze zo snel uit te schakelen → Nadien verslaan

3. Allianties en oorlogsplannen voor de Eerste Wereldoorlog

.....als beschermer van landen in de Balkan zoals

Moord op (Franz Ferdinand) →
verdenking Servië → weigert medewerking → Oorlogsverklaring in aan Servië augustus
1914

Uitbreiding Oorlog

- verklaart oorlog aan en
- valt België binnen → verklaart oorlog aan
- : allianties zorgen voor uitbreiding oorlog over de rest van Europa

Overzichtsvraag

Leg uit: Ook al waren de aanleidingen en oorzaken vooral politiek, waren culturele en economische factoren ook belangrijk bij het ontstaan van de Eerste Wereldoorlog.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Lestekst

Oorzaken van de Eerste Wereldoorlog

FIGUUR 50: POSTER VOOR DE WERELDEXPO IN PARIJS TIJDENS DE BELLE EPOQUE (1889)

De periode voor de Eerste Wereldoorlog werd de **Belle Epoque**⁷⁵ genoemd. Zo omdat het na de oorlog werd gezien als een mooie tijd met verschillende nieuwe vernieuwingen en een bloei van cultuur en kunst. Deze periode zou abrupt aan zijn eind komen door de Eerste Wereldoorlog. Tijdens deze periode bereidden verschillende Europese landen zich al voor op een oorlog.

De oorzaken van de Eerste Wereldoorlog situeerden zich voornamelijk op politiek vlak. Een eerste politieke oorzaak van de oorlog was het agressiever worden van het nationalisme. Na het verliezen van het industriegebied Elzas-Lotharingen in de Frans-Duitse oorlog van 1870, werd de eer van Frankrijk zwaar gekrenkt. Frankrijk wilde wraak voor de nederlaag en wenste het gebied terug over te nemen van de Duitsers. Ook in de Balkan nam het nationalisme toe.

In 1912-1913 braken er verschillende oorlogen uit tussen landen in de Balkan en het Ottomaanse Rijk en Balkanlanden onderling om gebieden in deze regio in te palmen. Rusland en Oostenrijk-Hongarije wilden ook meer invloed in de Balkan. Waardoor ook deze landen op gespannen voet met elkaar leefden.

Een tweede oorzaak van de oorlog was het imperialisme. Op de conferentie van Berlijn werd Afrika verdeeld onder de verschillende mogendheden. Vooral tussen Frankrijk, Duitsland en Groot-Brittannië zouden er nog spanningen ontstaan in verband met hun respectievelijke koloniale rijken. Duitsland schakelde over van Realpolitik naar **Weltpolitik**.⁷⁶ Dit betekende dat Duitsers ook hun plaats in de wereld wilde veroveren, ze zagen zichzelf als het machtigste land en dit moest ook getoond worden aan de rest van de wereld door bijvoorbeeld meer kolonies op te richten en hun gebied uit te breiden (zoals in de Atlantische oceaan).

FIGUUR 51: THE FACE OF EMPIRE. EEN BRITSE AFBEELDING OVER HET IMPERIALISME

⁷⁵ **Belle Epoque:** Periode tussen de Frans-Duitse oorlog (1870) en de Eerste Wereldoorlog (1914). Een periode van culturele bloei en nieuwe uitvindingen.

⁷⁶ **Weltpolitik:** Politiek van Duitsland waarbij ze actief hun koloniaal rijk willen uitbreiden.

Een economische oorzaak was de industrialisering van Duitsland, ze hadden nood aan meer grondstoffen. Door hun industrialisering werd Duitsland ook op economisch vlak een concurrent met voornamelijk Groot-Brittannië. Deze zag het snel industrialiserende Duitsland als een gevaar voor zijn koloniaal rijk en handelsroutes. Ten slotte, en samenhangend met de industrialisering, deed er zich een enorme **wapenwedloop**⁷⁷ voor in Europa. Landen breidden hun legers uit, voerden de dienstplicht in en produceerden en ontwikkelden nieuwe wapens en legermateriaal.

FIGUUR 53: "UITSTAP NAAR PARIJS."
GESCHREVEN OP EEN WAGON DIE DUITSE SOLDATEN NAAR HET FRONT BRENGT.

FIGUUR 52: WAPENWEDLOOP IN DEFENSIEBUDGET EIND 19DE EEUW

Ook op cultureel vlak werd het idee van oorlog aantrekkelijk. Landen werden **chauvinistischer**.⁷⁸ Ze gingen hun land als superieur zien en anderen als minderwaardig. Ze kregen hierdoor het idee dat hun land moeilijk kon verliezen bij het starten van een oorlog. Na een lange periode van vrede waren de meeste Europeanen zich niet meer bewust van wat een oorlog inhield en was er dus ook een grote bereidheid bij de bevolking om oorlog te voeren.

Het begin van de oorlog getuigde dus van een groot **oorlogsoptimisme**.⁷⁹ Soldaten aan alle zijden van de oorlog meenden dat de oorlog snel gedaan ging zijn. Sommigen zongen dat ze voor Kerstmis thuis gingen zijn.

Allianties en oorlogsplannen voor de Eerste Wereldoorlog

De verschillende Europese mogendheden zagen de oorlog al van ver aankomen en besloten daarom (in de eerste plaats in het geheim) met elkaar allianties te sluiten. Zo ontstonden er twee grote bondgenootschappen. De eerste was de **Triple-Alliantie**⁸⁰ (centralen) tussen Oostenrijk-Hongarije, Duitsland en Italië. Italië zou in 1915 van kant wisselen. Daar tegenover stond de **Triple-Entente**⁸¹ (geallieerden) met Rusland, Groot-Brittannië en Frankrijk.

⁷⁷ **Wapenwedloop:** uitbreiden van leger en wapenarsenaal om het sterkste land te worden.

⁷⁸ **Chauvinisme:** overdreven vaderlands liefde waardoor je andere landen als minderwaardig en zwak ziet.

⁷⁹ **Oorlogsoptimisme:** het idee dat jouw land de oorlog snel zal winnen waardoor je uitkijkt naar een oorlog.

⁸⁰ **Triple Alliantie:** (centralen) Alliantie tussen Duitsland, Oostenrijk-Hongarije en Italië.

⁸¹ **Triple Entente:** (geallieerden) Alliantie tussen Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en Rusland.

FIGUUR 54: ALLIANTIES VOOR DE EERSTE WERELDOORLOG

FIGUUR 55: HET DUITSE AANVALSPLAN IN GEVAL VAN EEN OORLOG MET FRANKRIJK EN RUSLAND

Oorlog was dus voor de meeste Europese landen een onvermijdelijk iets. Duitsland dat door de Triple-Entente omsingeld werd, werkte een oorlogsplan uit om zich uit deze situatie te kunnen redden. Dit werd het Von Schlieffenplan genoemd. Duitsers gingen ervan uit dat het lang zou duren voor Rusland zijn leger kon verzamelen en dus Frankrijk verslagen moest worden voor Rusland klaar was om oorlog te voeren. De grens met Frankrijk was echter sterk verdedigd. De oplossing was om door het neutrale België te trekken, wat

Frankrijk niet zou verwachten. Ze wilden zo snel mogelijk op die manier Parijs bereiken zodat Frankrijk zich zou moeten overgeven.

De aanleiding voor de Eerste Wereldoorlog

De echte aanleiding voor de Eerste Wereldoorlog werd gevormd door de moord op de Oostenrijkse kroonprins Franz Ferdinand. Rusland wierp zich in de jaren voor de Eerste Wereldoorlog op als beschermer van de Slavische volkeren in de Balkan om ze te beschermen tegen het Ottomaanse Rijk en vooral Oostenrijk dat zijn gebied in de jaren voor de oorlog uitbreidde in de Balkan (Bosnië). Servië voelde zich hierdoor bedreigd en vroeg Rusland om bescherming.

Toen de kroonprins van Oostenrijk in 1914 op bezoek ging in Sarajevo (Bosnië) werd hij tijdens zijn rondgang gedood door een Bosnische nationalist. Oostenrijk-Hongarije eiste volledige medewerking van de Servische staat tijdens bij het vinden van de schuldigen. De Serven weigerden dit waarop Oostenrijk-Hongarije op 28 juli hen de oorlog verklaarde. de bondgenootschappen

FIGUUR 56: CARTOON OVER HET UITBREIDEN VAN DE OORLOG.

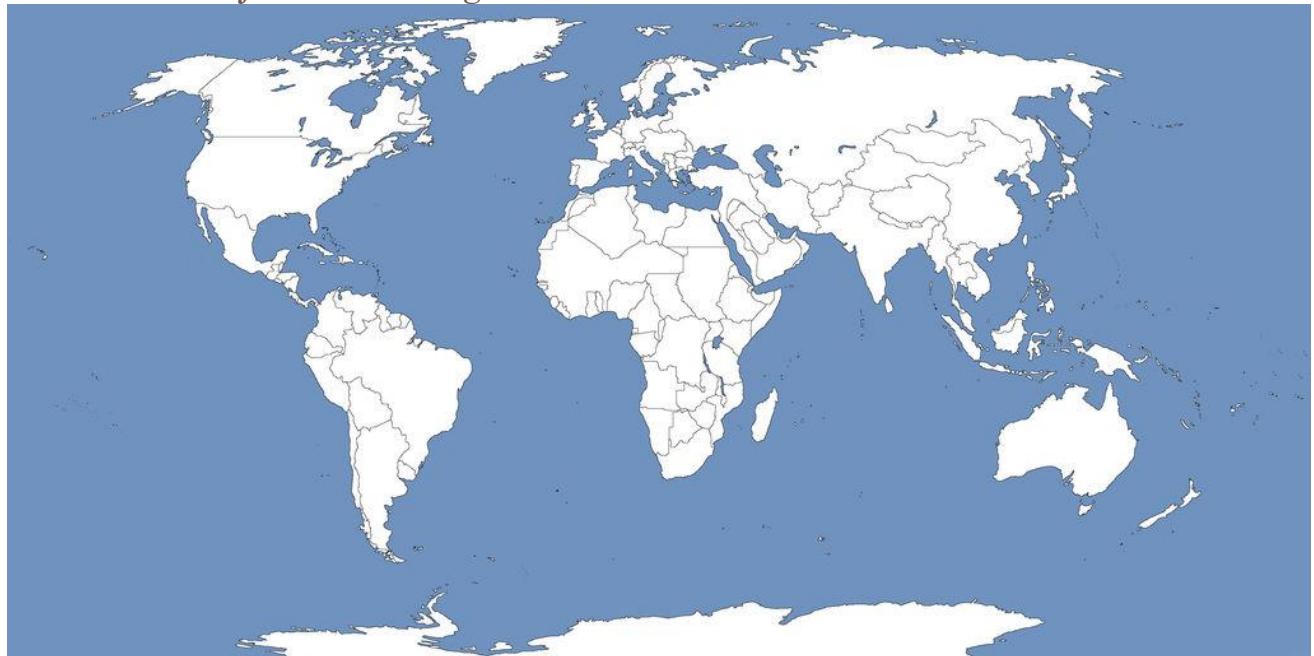
traden in werking en een sneeuwbaleffect zorgde voor het uitbreiden van de oorlog naar de rest van Europa en later de wereld. Ervan uitgaande dat Rusland snel zou reageren verklaarde Duitsland op 1 augustus de oorlog aan Rusland en 3 augustus aan Frankrijk. Het viel volgen plan het neutrale België binnen waardoor. Om het neutrale België te beschermen, besloten de Britten op 4 augustus de oorlog te verklaren aan Duitsland.

Studie 2: Verloop en einde van de Eerste Wereldoorlog

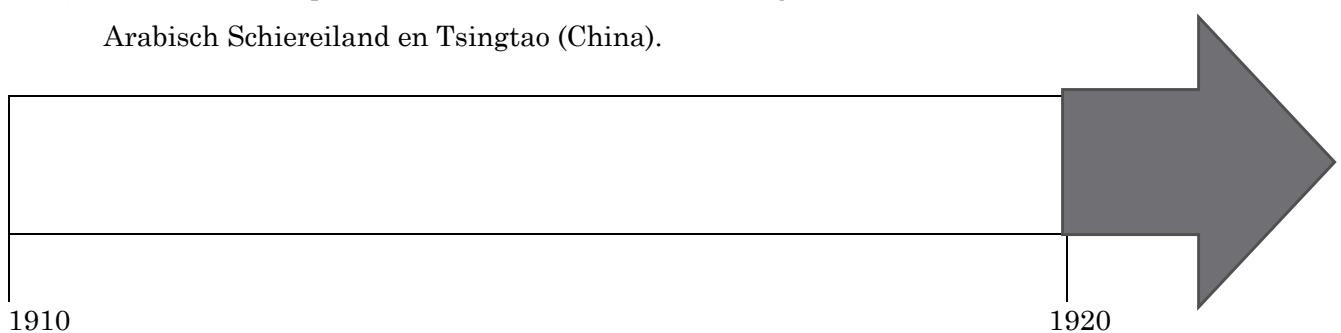
Wat bestuderen we

1. Hoe verliep de oorlog in Europa?
 2. Waarom was de eerste Wereldoorlog een Wereldoorlog?
 3. Hoe eindigde de Eerste Wereldoorlog?

Over welke tijd en ruimte gaat deze studie?

- a) Duid de belangrijkste Geallieerden (O) aan op de kaart (Italië, Frankrijk, Verenigde Staten, Rusland en het Verenigd Koninkrijk).
 - b) Duid de belangrijkste Centralen (X) aan op de kaart (Duitsland, Ottomaanse Rijk en Oostenrijk-Hongarije).
 - c) Duid de andere plekken in de Wereld aan waar ook gevochten werd: Oost-Afrika, Arabisch Schiereiland en Tsingtao (China).

- a) Duid de Eerste Wereldoorlog aan op de tijdlijn (begin – wapenstilstand).
 - b) Duid de Russische Oktoberrevolutie aan op de tijdlijn. (november 1917)
 - c) Duid de oorlogsverklaring van de Verenigde Staten aan Duitsland aan. (april 1917)

Wat moet je kennen na deze studie?

- Je verklaart de volgende begrippen: loopgravenoorlog en duikbotenoorlog.
- Je kan de geallieerden, centralen en de plekken op de wereld waar gevochten werd buiten Europa aanduiden op een kaart.
- Je kan de Eerste Wereldoorlog, de Oktoberrevolutie en de oorlogsverklaring van de Verenigde Staten aanduiden op een tijdlijn.
- Je legt uit hoe de oorlog in België en Frankrijk verliep en hoe de loopgravenoorlog hier ontstond. Je legt ook uit in welke omstandigheden de soldaten moesten vechten.
- Je kan kort de oorlog met Italië schetsen.
- Je legt uit hoe de oorlog in het Oosten van Europa en met het Ottomaanse rijk verliep.
- Je legt uit hoe de Armeense genocide ontstond.
- Je kan aan de hand van verschillende voorbeelden uitleggen waarom de eerste wereldoorlog een “wereldoorlog” was.
- Je legt uit hoe de oorlog aan het Oostfront met Rusland aan zijn eind kwam.
- Je legt uit hoe de oorlog, mede dankzij de inmenging van de Verenigde Staten; aan het westfront aan zijn eind kwam.
- Je kan de verschillende gebeurtenissen tijdens de Eerste Wereldoorlog bespreken aan de hand van ongeziene bronnen en kaarten.
- Je kan de verschillende gebeurtenissen van de Eerste Wereldoorlog per front (Oost-West) chronologisch ordenen).
- Je legt uit

Schema

STUDIE 2: Verloop en einde van de Eerste Wereldoorlog

1. *De oorlog in Europa*

Invasie van België (augustus 1914)

- Inmenging
- en om Duitse opmars te stoppen

Slag bij de Marne (september 1914) → terugtrekking → ingraven → ontstaan
.....

- Veelbij aanvallen voorwinst grondgebied bij oversteken niemandsland
- Gebruik van, prikkeldraad en

Italië voegt zich bij de geallieerden (mei 1915) → strijd tegen
in de Alpen → moeilijk terrein en ook(veel slachtoffers)

Oost-Europa:

- Rusland tegen Duitsland → eerst terreinwinst voor nadien winst
Duitsland →
- Britten en Fransen tegen het Ottomaanse Rijk → worden verslagen
door bij Gallipoli (februari 1915 – januari 1916)
- Rusland tegen Ottomanen in de → overwinning Rusland →
..... voor verlies = → genocide door Ottomanen (1915-1916)

2. Een Wereldoorlog

Gevechten op verschillende plaatsen buiten Europa

- Japan: veroverd kolonies in en Stille Oceaan
- tegen het Ottomaanse Rijk gesteund door de Britten
- Oorlog in tussen koloniale legers → vooral veel slachtoffers
onder de

Soldaten uit verschillende → Vooral Franse en Britse (Noord-Afrika, India, Senegal, Canada, Oceanië, ..)

Inmenging van de (zie 3.)

3. Einde van de Eerste Wereldoorlog

Einde van de oorlog in het Oosten

- Overgewicht aan slachtoffers aan → Roep om
door Russische bevolking
- in februari en November 1917 → afzetting en
executie → vrede van (maart 1918) →
Russen staan af aan

Einde van de Oorlog in het Westen

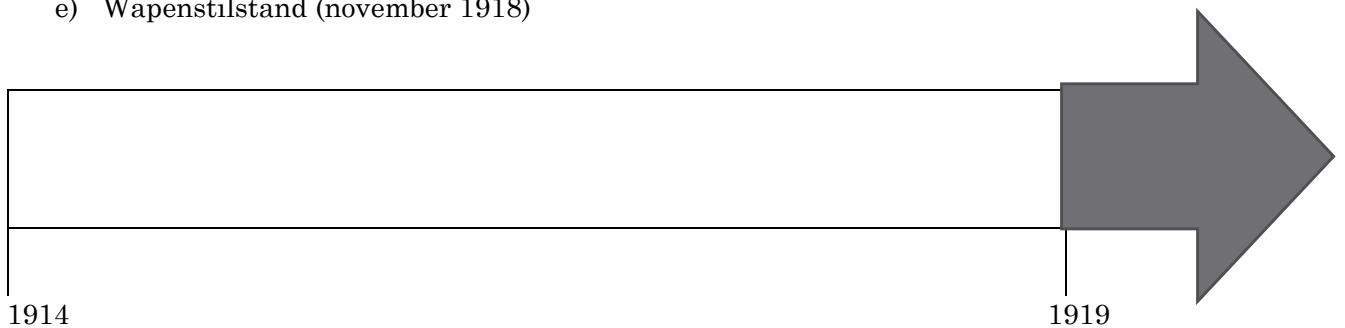
- Ongebrensde + → VSA steunt de
geallieerden (april 1917)
- Eind 1918 → soldaten uit VSA zorgen voor en verdrijven
Duitse soldaten → November 1918:

Overzichtsvraag

Plaats de gebeurtenissen op de volgende tijdlijnen

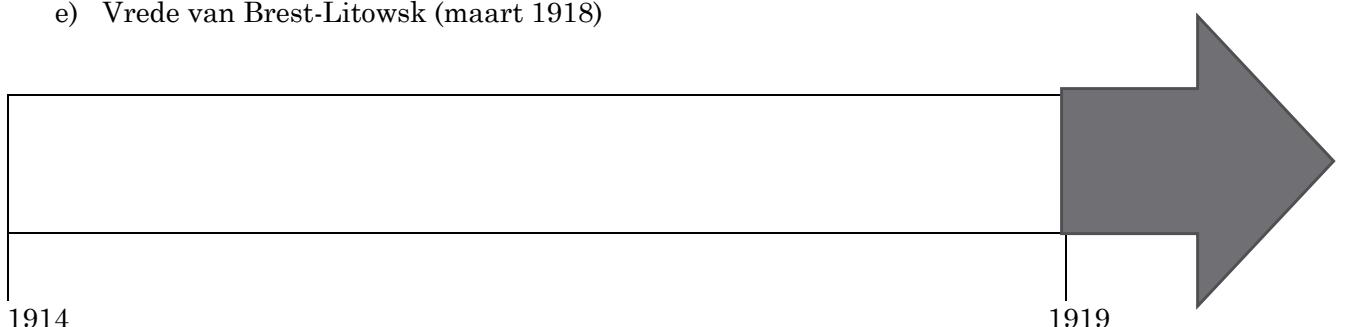
WESTEN

- a) Invasie van België (augustus 1914)
- b) Ontstaan loopgravenoorlog door de slag bij de Marne (september 1914)
- c) Italië voegt zich bij de geallieerden (mei 1915)
- d) Oorlogsverklaring VS aan Duitsland (april 1917)
- e) Wapenstilstand (november 1918)

OOSTEN

- a) Rusland valt Duitsland aan (augustus 1914)
- b) Begin van de slag bij Gallipoli (februari 1915)
- c) Begin Armeense Genocide (april 1915)
- d) Oktoberrevolutie (november 1917)
- e) Vrede van Brest-Litowsk (maart 1918)

Lestekst

De eerste Wereldoorlog in Europa

FIGUUR 57: BRITSE PROPAGANDAPOSTER OM MENSEN TE LOKKEN NAAR HET FRONT

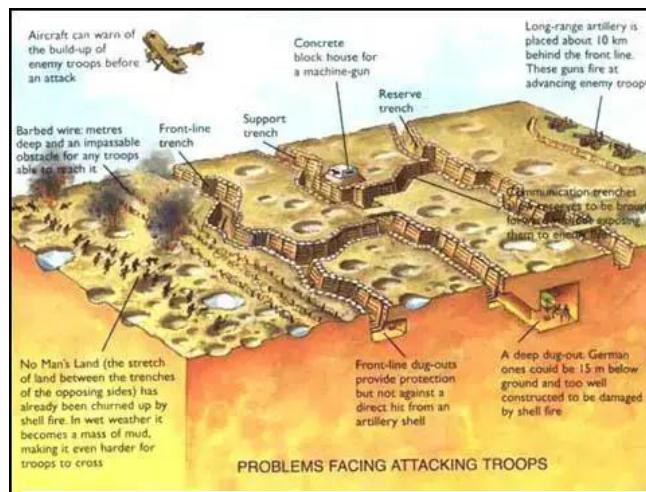
De oorlog in het Westen van Europa begon met de invasie van België door Duitsland. Al vanaf het eerste moment stootte Duitsland op een probleem. België weigerde de Duitsers doorgang te verlenen naar Frankrijk. België werd daarop aangevallen door Duitsland waardoor Groot-Brittannië zich moest mengen in de oorlog om het neutrale België te beschermen, hier hadden de Duitsers niet op gerekend.

De Belgen hielden in eerste instantie goed stand. Ze haalden enkele kleine overwinningen maar werden al snel overrompeld door de Duitsers. Ze saboteerden hun eigen spoorwegen om

de Duitsers extra te vertragen. Bijkomend lieten de Belgen ook de IJzervlakte onder water lopen zodat in de Westhoek de Duitse opmars gestopt werd. In Frankrijk verloren de Duitse legers een belangrijke veldslag bij de Marne (rivier). Ze waren gedwongen zich terug te trekken. Om verder verlies te voorkomen besloten de Duitsers om zich in te graven. De bewegingsoorlog maakte plaats voor een **loopgravenoorlog**⁸². Van de Noordzee in het Noorden tot de Zwitserse grens in het Zuiden ontstond er een

FIGUUR 58: BELGISCHE SOLDATEN SABOTEREN HUN EIGEN SPOORWEGEN

FIGUUR 59: VOORBEELD VAN EEN LOOPGRAVENSYSTEEM

aaneenschakeling van loopgraven waar gedurende de 4 jaar oorlog weinig verandering in kwam. Grote veldslagen zoals Passendale, Verdun en de Somme die als doel hadden om de linies te doorbreken liepen vaak vast waardoor er veel slachtoffers vielen en amper terreinwinst gemaakt werd. Soldaten moesten regelmatig massaal het niemandsland oversteken om de loopgraven aan de andere kant over te nemen. Hierbij werden ze neergemaaid

met machinegeweren of werden ze door artilleriegeschut geraakt. Ook in de loopgraven werden soldaten dagenlang gebombarderd.

⁸² **Loopgravenoorlog:** ook wel stellingenoorlog genoemd. Twee zijden gaven zich in in loopgraven om zo weinig mogelijk land te verliezen. Aanvallen zorgt voor veel slachtoffers.

In het Zuiden nam Italië in 1915 de wapens op voor de geallieerden. Ze hoopten hierdoor gebieden van Oostenrijk-Hongarije over te nemen. Er werd vooral gevochten in het bergrijke gebied rond de Alpen waardoor het moeilijk werd om vooruitgang te maken. Ook hier besloten beide kanten zich in te graven met een groot aantal slachtoffers als gevolg.

In het Oosten van Europa brak de oorlog uit toen Rusland, vroeger dan verwacht, het Oosten van Duitsland binnenviel. Vanaf het begin van de oorlog bleek het Russische leger slecht georganiseerd en slecht bevoorraad te zijn waardoor ze vooral tegen de Duitse legers verliezen leden en zich moesten terugtrekken. De Centraalbond konden zo grote delen van het Westen van Rusland veroveren. Deze oorlog bleef voornamelijk een bewegingsoorlog maar ook hier vielen enorm veel slachtoffers.

FIGUUR 60: HET OOSTFRONT TIJDENS DE EERSTE WERELDOORLOG

Ook tegen het Ottomaanse Rijk werd gevochten in Europa. In de jaren voor de oorlog zocht Duitsland toenadering tot het Ottomaanse rijk en door hun conflicten met de Britten en de Russen sloten ze eind 1914 zich bij de Centraalbond te voegen. Ze behaalden wisselende resultaten. Ze wisten een grote aanval van de Britten bij Galipoli af te slaan. Maar toen ze opriepen tot een heilige oorlog om Rusland aan te vallen via de Kaukasus kregen ze te maken met grote verliezen. De Ottomaanse overheid zocht een **zondebok** voor hun verlies. Hierdoor werd de schuld op de Christelijke bevolking van het Ottomaanse rijk, en vooral dan de Armenen, gestoken. Wat volgde was een georganiseerde **genocide** waarbij naar schatting 600 000 tot 1,5 miljoen Armenen, Grieken en Assyriërs om het leven kwamen.

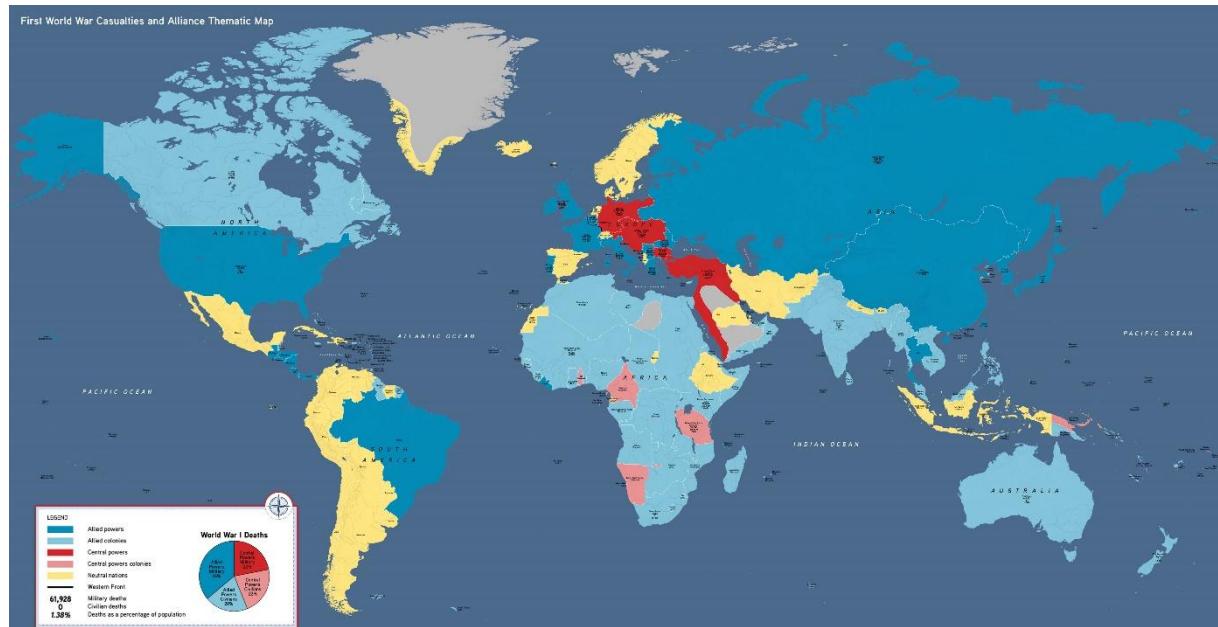
FIGUUR 61: DODENMARSEN NAAR DE SYRISCHE WOESTIJN TIJDENS DE ARMEENSE GENOCIDE

Een wereldoorlog

De Eerste Wereldoorlog was op twee manieren een “wereld” oorlog. Enerzijds werd er in verschillende delen van de wereld gevochten. Uiteraard vooral in Europa. Maar ook landen zoals Japan deden mee. Zij veroverden de verschillende kolonies van Duitsland in Azië. Ook werden de Duitse Kolonies in Afrika aangevallen door de geallieerden. Zo joegen de Belgische en Britse koloniale legers het Duitse koloniale leger op in Duits Oost-Afrika (vandaag Tanzania). Ook in het Midden-Oosten werd er gevochten tegen het Ottomaanse Rijk. De Britten beloofden aan de Arabische stammen delen van het Ottomaanse Rijk en een eigen Arabische staat als zij in opstand zouden komen.

FIGUUR 62: BELGISCHE SOLDATEN EN CONGOLESE DRAGERS TIJDENS DE OORLOG IN OOST-AFRIKA

FIGUUR 63: OVERZIJK VAN LANDEN DIE VOCHTEN AAN DE KANT VAN DE GEALLIEERDEN (BLAUW) EN CENTRALEN (ROOD)

Niet alleen werd er in heel de wereld gevochten, ook heel de wereld stuurde soldaten naar Europa. Vooral uit Engelse kolonies zoals India, Australië, Nieuw-Zeeland, Zuid-Afrika werden soldaten opgeroepen om mee te vechten in de Europese loopgraven. Ook Frankrijk rekruteerde uit zijn kolonies in Azië, de Maghreb (Algerije, Marokko) en Afrika (vooral Senegal). In 1918 kwamen ook de eerste soldaten uit Amerika aan (zie volgende deel).

FIGUUR 64: ISLAMITISCHE GRAFZERKEN UIT DE EERSTE WERELDOORLOG

Einde van de Eerste Wereldoorlog

In het Oosten van Europa zal de oorlog vroeger eindigen dan in het Westen. De vele verliezen die geleden werden door de Russen tegen de Centralen zorgde voor een grote ontevredenheid bij de bevolking. In februari en november 1917 braken er revoluties uit in Rusland. De Tzaar werd afgezet en nadien geëxecuteerd door de communistische revolutionairen onder leiding van Lenin. Rusland zou een communistische dictatuur worden. Één van de beloften van Lenin was een einde maken aan de oorlog. Daarom sloot Rusland in maart 1918 de Vrede van Brest-Litovsk met Duitsland. Ze gaven een groot gebed af aan de Centralen in ruil voor vrede.

FIGUUR 65: DE OORLOG IN HET OOSTEN EN HET VERDRAG VAN BREST-LITOVSK (1918)

Het keerpunt in de oorlog aan het Westfront kwam door de inmenging van de Verenigde Staten in de oorlog. In April 1917 kondigde Duitsland een onbegrensde **duikbotenoorlog**⁸³ af. Dit betekende dat de Duitsers elk schip zouden laten zinken waarvan ze dachten dat deze steun zouden geven aan de landen van de geallieerden. Amerikaanse schepen werden meermaals het slachtoffer van deze aanvallen. De Amerikanen zagen dit als een aantasting van hun overzeese handel en verklaarden de oorlog aan de Duitsers. Vanaf 1918

kantelde hierdoor het voordeel in het voordeel van de Geallieerden. Ook een telegram van de Duitse minister Zimmerman naar Mexico voor een eventuele samenwerking tegen de VSA zette kwaad bloed bij de Amerikanen. De VSA stuurde een grote troepenmacht naar Europa. Ze gaven de nieuwe moed aan de troepen van de Britten en Fransen en zaaiden paniek bij de Duitsers. Ze gingen in tegenaanval en dreven de Duitsers in augustus 1918 terug. Ze tekenden in november het wapenstilstandsverdrag. De oorlog kwam aan zijn eind.

FIGUUR 66: PRENT OVER DE OORLOGSVERKLARING VAN DE VS AAN DUITSLAND.

⁸³ **Duikbotenoorlog:** oorlog waarbij schepen die verdacht worden van de vijand te steunen tot zinken worden gebracht.

Studie 3: De vredesconferentie van Parijs en de impact van de oorlog

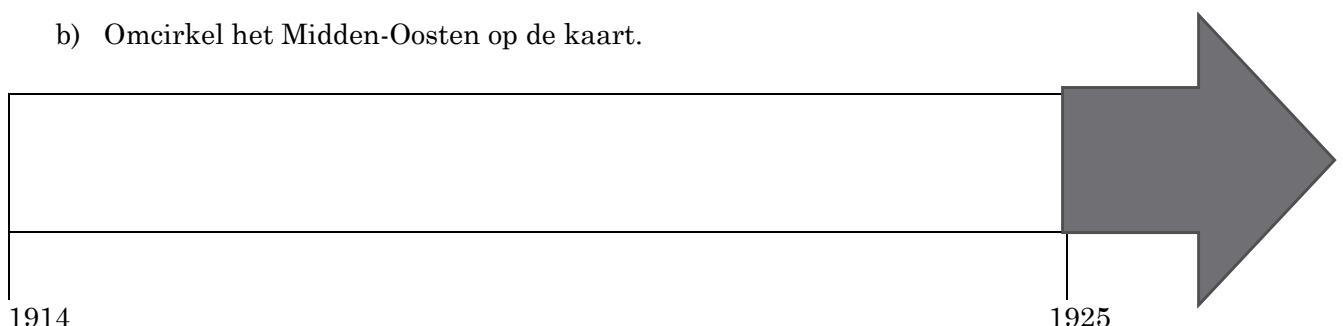
Wat bestuderen we

1. Hoe kreeg de vrede na de Eerste Wereldoorlog vorm?
2. Hoe werden grenzen hertekend door de verdragen na de Eerste Wereldoorlog?
3. Wat was de impact van de Eerste Wereldoorlog op de maatschappij?

Over welke tijd en ruimte gaat deze studie?

- a) Joegoslavië (J), Turkije (T) en de Sovjetunie (S) aan op de kaart.
- b) Omcirkel het Midden-Oosten op de kaart.

- a) Duid de Russische Burgeroorlog aan op de tijdlijn (1917-1923).
- b) Duid de Conferentie van Parijs aan op de tijdlijn (1919)
- c) Duid het ontstaan van de Turkse republiek aan op de tijdlijn (1923)

Wat moet je kennen na deze studie?

- Je verklaart de volgend begrippen: oorlogseconomie, rantsoenering, propaganda, zelfbeschikkingsrecht en Volkenbond
- Je kan Joegoslavië, Turkije, de Sovjet-Unie en het Midden-Oosten aanduiden op een kaart.
- Je kan de conferentie van Parijs, de Russische burgeroorlog en het ontstaan van de Turkse Republiek aanduiden op een tijdlijn.
- Je kent de doelen van de conferentie van Parijs en de belangrijkste zaken uit het 14-puntenplan van Wilson.
- Je kent de bepalingen van het Verdrag van Versailles en de Duitse mening hierover.
- Je weet water er met de gebieden gebeurde van Oostenrijk-Hongarije en wat de gevolg van deze verdeling was voor de regio.
- Je legt uit wat er gebeurde met het gebied van het Ottomaanse Rijk (en Midden-Oosten) na de Eerste Wereldoorlog.
- Je legt uit wat er gebeurde met de Russische gebieden na de overgave (1917).
- Je kan uitleggen of de Conferentie van Parijs al dan niet zijn doel bereikte (overzichtsvraag).
- Je kan aan de hand van voorbeelden uitleggen waarom de Eerste Wereldoorlog een totale oorlog was.
- Je kan aan de hand van voorbeelden uitleggen hoe de manier van oorlog voeren veranderde tijdens de Eerste Wereldoorlog.
- Je kan uitleggen wat het effect was van de oorlog op de soldaten die meevochten.

Schema

STUDIE 3: De vredesconferentie van Parijs en de impact van de oorlog

1. *De vredesconferentie van Parijs*

Doele van de Conferentie:

-
- Straffen van de

Basis = van president Wilson (USA)

-
- die de vrede moet bewaren →:
 - o Lostop tussen landen
 - o Problemen:verlaten Volkenbond
entreedt nooit toe.
-mag geen bedreiging meer zijn

2. De vredesverdragen en hun gevolgen

Verdrag van → Straffen van

- Afstaan aan Fransen en Britten
- Betalen van
- Beperkingen op vlak van en →
.....: Duitsers vinden de straffen
en te

Verdragen van Trianon en Germaine

- en Oostenrijk-Hongarije
 - Ontstaan en
- Zelfbeschikkingsrecht slecht toegepast: verschillende volkeren

Verdrag van Sèvres → Ottomaanse Rijk

- Verdelen onder overwinnaars en buurlanden → olv Attatürk → Ontstaan Turkse Republiek
- Verdelen onder Britten en Fransen ← → Belofte
- Balfour-verklaring: Britten beloven een in Palestina

Russische Burgeroorlog (1917-1923)

- Oost-Europese landen (vb. Baltische staten, Finland, Polen, ...)
- Strijd tussen (Rode Leger) olv Lenin en (Witte Leger) → winst

3. Maatschappelijke impact van de Eerste Wereldoorlog

Total oorlog

-:
 - o Productie voor het leger + vrouwen vervangen mannen in
 - o: beperken consumptie van voeding
- invoer goederen → hongersnoden
-: boodschappen om soldaten te en hoog te houden → vijand afbeelden

Nieuwe manier van oorlog voeren

- Nieuwe en : tanks, zeppelin, vliegtuigen, vlammenwerpers,
- (vb. gifgas) → 1925 Geneve Protocol: chemische wapens

→ Fysieke verminderingen + mentale problemen (.....) → betere medische en psychologische

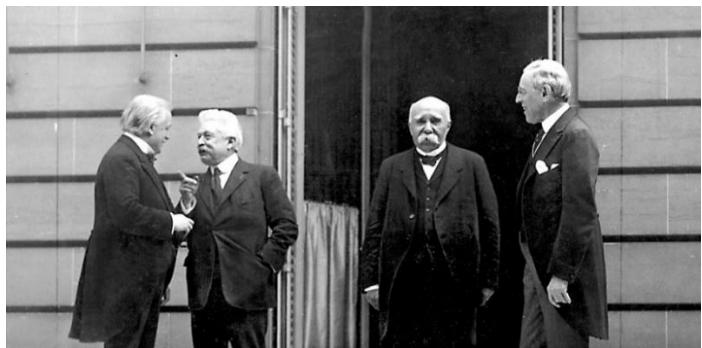
Overzichtsvraag

De vredesverdragen na de Eerste Wereldoorlog waren geen goed instrument om de vrede te bewaren.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Lestekst

De vredesconferentie van Parijs

FIGUUR 67: LEIDERS VAN DE CONFERENTIE VAN PARIJS (VK, FRANKRIJK, VSA EN ITALIË)

In 1919 en de jaren nadien werden er verschillende verdragen afgesloten om de vrede na de Eerste Wereldoorlog te regelen. Dit gebeurde op de conferentie van Parijs. Hier kwamen de overwinnaars van de oorlog samen (voornamelijk Verenigde Staten, Verenigd Koninkrijk en Frankrijk).

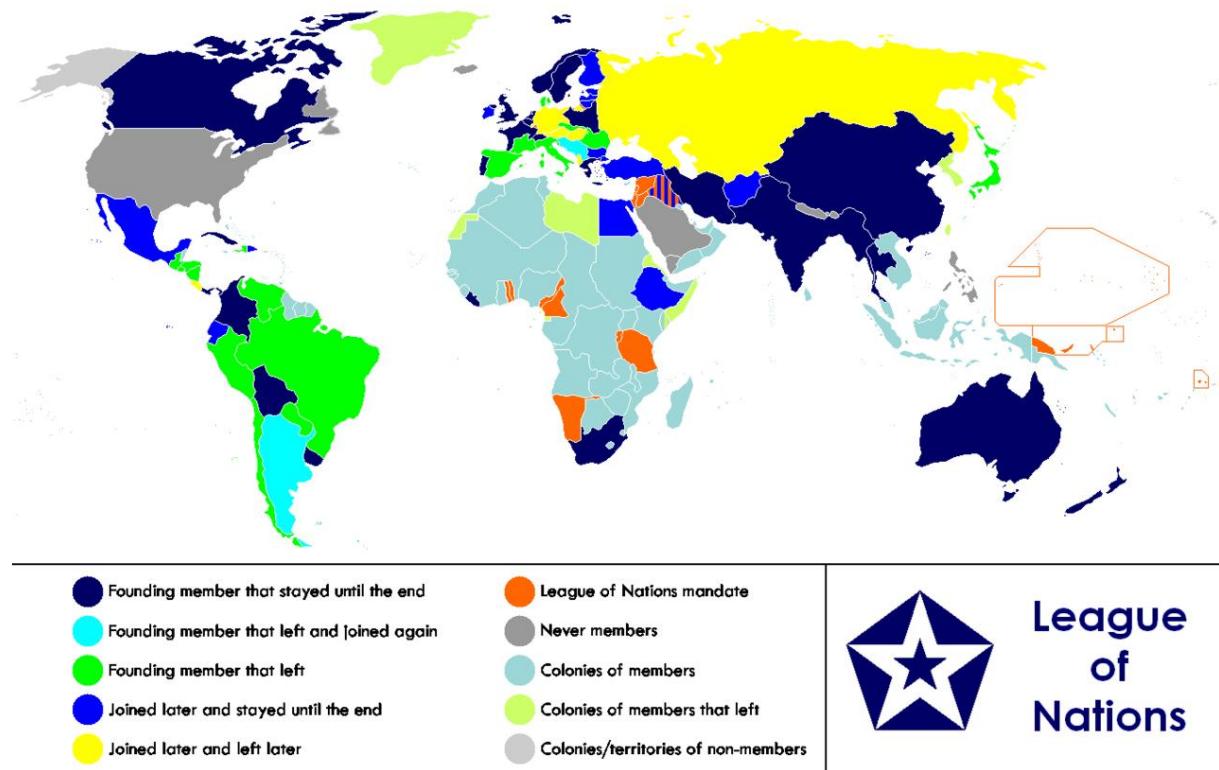
De conferentie had twee hoofddoelen.

De eerste was een duurzame vrede garanderen en een gruwel zoals de Eerste Wereldoorlog in de toekomst voorkomen. Anderzijds moesten de verliezers (en volgens de overwinnaars de oorzaak van de oorlog) gestraft worden. Voornamelijk Duitsland moest gestraft worden. Omdat de geallieerden er niet over uit geraakten wat er nu precies moest gebeuren werd het 14-puntenplan van de Amerikaanse president Wilson diende als basis gebruikt voor de naoorlogse vrede. De belangrijkste punten hierin waren. Hij ging uit van drie belangrijke principes. Het eerste was **zelfbeschikkingsrecht**.⁸⁴ Een volk moet voor zichzelf beslissen of het een onafhankelijk land wilde zijn of deel wilde uitmaken van een andere staat. Als tweede moest er een internationale organisatie opgericht worden die de vrede moest bewaren. Ten slotte mocht Duitsland geen bedreiging meer zijn voor de vrede in Europa.

Om de internationale vrede te bewaren werd de **Volkenbond**⁸⁵ (League of Nations) opgericht. Deze organisatie zou tussenkomsten indien één lid van de Volkenbond aangevallen zou worden door een ander land. In de Volkenbond konden ook geschillen tussen landen uitgeklaard worden. Dit bleek echter een zwak instrument om de vrede te bewaren. Het had geen doeltreffende dwangmiddelen tegen staten die de regels overtraden. Ook verlieten Duitsland en Italië uiteindelijk de Volkenbond. De Verenigde Staten, die met het idee van een Volkenbond afkwamen, traden zelfs niet toe tot de organisatie toen deze opgericht werd.

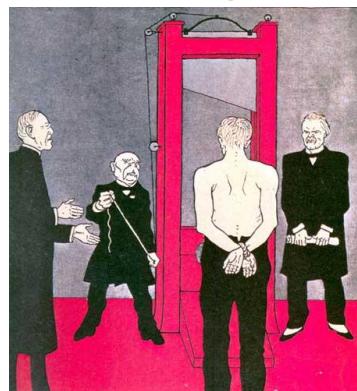
⁸⁴ **Zelfbeschikkingsrecht:** het recht van een volk om zelf een eigen staat te kunnen hebben en zijn eigen leiders te kiezen.

⁸⁵ **Volkenbond:** overlegorgaan van landen opgericht in 1919 om vrede te bewaren in de wereld en om samen te overleggen.

FIGUUR 68: LANDEN DIE LID/GEEN LID WAREN VAN DE VOLKENBOND EN WANNEER ZE DEZE TOETRADEN/VERLIETEN.

De vredesverdragen en hun gevolgen

FIGUUR 69: SPOTPRAINT OVER HET VERDRAG VAN VERSAILLES DOOR EEN DUITSE ARTIEST

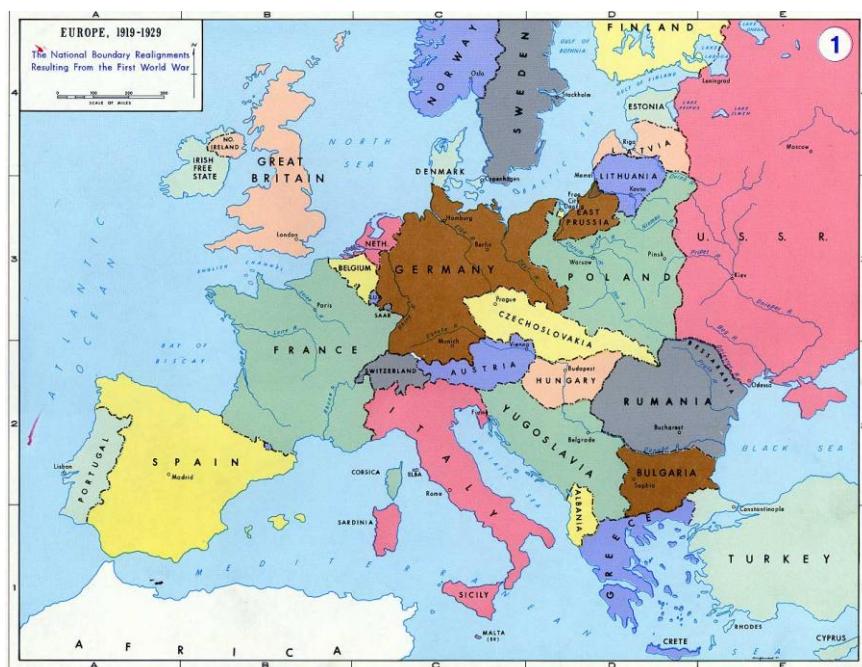
De strafmaatregelen tegen Duitsland werden vastgelegd in het Verdrag van Versailles. Duitsland moest zijn kolonies afstaan aan leden van de geallieerden. De Duitse economie werd ook aan banden gelegd en het leger van Duitsland werd naar een minimum herleid. Daarboven moest Duitsland ook een enorme som aan herstelbetalingen betalen aan de landen die schade hadden geleden tijdens de oorlog. De Duitsers gingen deze vrede zien als een Diktat-Vrede, een opgelegde vrede waar ze niet in te zeggen hadden. Ze werden te zwaar gestraft wat voor woede zorgde bij de Duitse bevolking.

FIGUUR 70: VERDELING VAN HET DUITSE GRONDGEBOED IN HET VERDRAG VAN VERSAILLES.

Het zelfbeschikkingsrecht dat voorgesteld werd door de Amerikaanse president werd bij de andere verdragen amper toegepast. Het zelfbeschikkingsrecht werd ook enkel toegepast op de landen die de oorlog verloren.

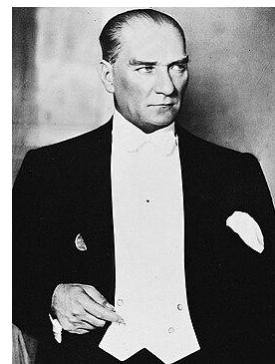
Oostenrijk-Hongarije werd gesplitst in twee landen met de verdragen van Trianon en Saint-Germaine. Verder moest het grote delen gebied afstaan aan de buurlanden en nieuwe landen zoals Tsjechoslowakije en Joegoslavië. Dit laatste was een grote Slavische staat die zowat alle landen in het huidige Westen van de Balkan omvatte. Door deze verdeling kwamen verschillende volkeren in nieuwe staten terecht wat de basis zal vormen voor latere etnische conflicten.

FIGUUR 71: EUROPA NA DE CONFERENTIE VAN PARIJS (1919-1925)

Met het verdrag van Sevres moest de Ottomaanse Sultan ook zijn verlies accepteren. Het Ottomaanse Rijk werd ontbonden en alleen Turkije bleef onder zijn bewind. Ook werden delen van Turkije afgestaan aan de buurlanden en de andere geallieerden. Onder leiding van Mustafa Kemal Attatürk kwamen de Turken in opstand tegen deze regeling waardoor deze gebieden terug onder hun bewind kregen. De Sultan werd afgezet en Attatürk maakte van Turkije een seculiere, democratische staat.

De rest van het Midden-Oosten werd verdeeld onder Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. De verschillende gebieden werden verdeeld onder deze landen. Deze verdeling werd reeds tijdens de oorlog afgesproken tussen de twee landen. De Arabische stammen die meevochten tegen de Centraalmoedeux kregen zo hun eis voor een Arabische staat niet ingewilligd. Als troostprijs mochten ze bepaalde mandaatgebieden onder bewind van Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk besturen. Met de Balfour-verklaring van 1917 beloofden de Britten ook een Joodse staat in het toenmalige Palestina wat tot vandaag de oorsprong is van het Israëlisch-Palestijns conflict.

FIGUUR 72: LEIDER VAN DE TURKSE REPUBLIEK - MUSTAFA KEMAL ATTATÜRK

FIGUUR 73: VERDELING VAN HET MIDDEN-OOSTEN NA DE EERSTE WERELDOORLOG

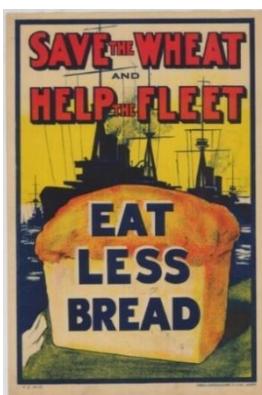
FIGUUR 74: POSTER OVER
HET RODE LEGER DAT
RUSLAND BESCHERMT
TEGEN HET WITTE LEGER.

In het Oosten van Europa, het vroegere Russische keizerrijk, brak eind 1917 reeds een burgeroorlog uit waarbij verschillende gebieden hun volkeren zoals Oekraïners, Armenen, Finnen de Baltische volkeren en de volkeren in de Kaukasus hun onafhankelijkheid verklaarden. Ze streden tegen het communistische “rode leger” van Lenin en het anticomunistische “witte leger.” Uiteindelijk zou uit de oorlog tussen deze drie partijen het Rode Leger winnen. De Baltische staten, Finland en Polen zouden hun onafhankelijkheid

wel nog kunnen behouden.

Maatschappelijke impact van de Eerste Wereldoorlog

De Eerste Wereldoorlog wordt vaak ook een totale oorlog genoemd. De hele samenleving werd ingezet en werd beïnvloed door de oorlog. Iedereen had er wel iets mee te maken.

FIGUUR 75:
POSTER OVER DE
RANTSOENERING
TIJDENS WOI75

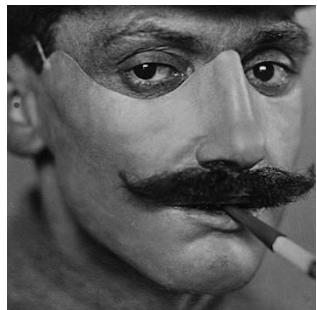
Op economisch vlak werd heel de samenleving ingeschakeld in een **oorlogseconomie**.⁸⁶ Vrouwen moesten de plek van mannen innemen in de fabrieken, fabrieken zelf werden aangemoedigd om oorlogsmateriaal te maken. **Rantsoenering**⁸⁷ werd ingevoerd. De bevolking werd aangemoedigd om minder te eten zodat de soldaten aan het front meer eten hadden. Vaak werden ook de toevoer van voedsel naar vijandelijke landen geblokkeerd met hongersnoden tot gevolg. Om de bevolking betrokken te houden bij de oorlog werd er ook massaal gebruik gemaakt van **propaganda**.⁸⁸ De verschillende naties maakten “reclame” voor hun eigen land met posters om mensen naar het front te lokken. Tevens werd er geprobeerd om de moraal van de bevolking hoog te houden en de vijand met zwart-wit boodschappen als “de slechte” af te beelden.

⁸⁶ **Oorlogseconomie:** de hele economie wordt ten dienste gesteld van de oorlog. Fabrieken produceren voor het leger, vrouwen nemen de plaats in van mannen in de fabriek.

⁸⁷ **Rantsoenering:** het inperken van de hoeveelheid voedsel en andere materialen voor de bevolking zodat er meer voorradig was voor het leger.

⁸⁸ **Propaganda:** door middel van (mislidende) boodschappen mensen proberen te overtuigen van je zaak.

De oorlog vormde ook de overgang tussen de oude manier van oorlog voeren en de moderne oorlogsvoering. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werden verschillende nieuwe wapens en voertuigen gebruikt of wijd verspreid. Zo werden zeppelins, vliegtuigen en tanks voor het eerst gebruikt in een oorlogscontext. Er werd rationeel oorlog gevoerd, men trachtte om zoveel mogelijk slachtoffers te maken. Vlammenwerpers, machinegeweren, kanonnen werden met dit in het achterhoofd uitgevonden en verbeterd. Vooral het gebruik van gifgas werd gezien als onmenselijk. Daarom werd in 1925 het Genève protocol getekend dat het gebruik van chemische en biologische wapens verbiedt.

FIGUUR 77: MASKER GEMAAKT VOOR EEN VERMINKTE SOLDAAT

FIGUUR 76: SLACHTOFFERS VAN EEN GASAAVAL TIJDENS WOI

Het gevolg van het gebruik van deze wapens was groot op zowel lichamelijk als fysiek vlak. Velen verloren lichaamsdelen of delen van het gezicht. Mentaal kregen de soldaten te maken met **shellshock**.⁸⁹ Ze hadden last van trauma's, slapeloosheid, aanvallen en trillingen. Als bijeffect hiervan nam de kennis van psychologie en medische wetenschap en plastische chirurgie wel toe.

⁸⁹ **Shellshock:** psychische aandoening waarmee soldaten te maken kregen toen ze terugkwamen van de oorlog door trauma. Rillingen, slaapproblemen, paniekaanvallen, ...